

GŁOWA (5050) *sb f*

f (5044), *m* (6) [w funkcji *n-pers*].

głowa (5048), (czes.) **hlawa** (1), (rus.) **holowa** (1), [**gława**]; głowa : hlawa : hołowa *Górndworz* (86 : 1 : 1).

głow- (675), głów- (4); głów- : głów- *Mącz* (165 : 2), *SarnStat* (100 : 2); hła-; hoło-; -a *jasne* (w tym 11 r. błędne znakowanie).

sg N głowa (583). ◇ *G* głowy (1086), głów(e)j (2); -y : -(e)j *Mącz* (44 : 2). ◇ *D* głowie (92). ◇ *A* głowę (1495) [w tym zapis: -ą (31), -e (29), -a (12)]. ◇ *I* głową (644) [w tym zapis: -a (3)]. ◇ *L* głowie (577). ◇ *V* głowo (12). ◇ *pl N* głowy (49). ◇ *G* głów (133); głów (12), głów (1) *MurzNT*, gł(o)w (120). ◇ *D* główâm (4) *RejPs*, *WujJudConf*, *Oczko* (2), głów(o)m *KlonWor* (4); -âm (3), -(a)m (1). ◇ *A* głowy (188). ◇ *I* głowami (71) [w tym zapis: -amy (4)], może głowmi (1) *Calep* 6b; -ami (61), -âmi (2), -(a)mi (8); -âmi *KrowObr*; -ami : -âmi *BielKron* (10 : 1). ◇ *L* głowâch (92), głowięch (5); -êch *KochJez*; -âch : -êch *HistAl* (1 : 2), *WujNT* (4 : 2); ~ -âch (46), -ach (34), -(a)ch (12); -âch *KrowObr*, *RejWiz* (4), *RejZwierz*, *Górndworz* (2), *RejPos* (3), *RejZwierc*, *BudNT*, *StryjKron*; -ach *KromRozm III*, *Leop*, *Mącz* (2), *CzechRozm*, *CzechEp*, *NiemObr*, *KochEpit*, *KlonŻal*, *WujNT* (4), *PowodPr* (2), *SkarKaz*, *CzahTr* (5), *KlonWor*; -âch : -ach *BibRadz* (2 : 2), *BielKron* (1 : 2), *SienLek* (2 : 1), *RejAp* (24 : 1), *BudBib* (1 : 2), *SkarŻyw* (2 : 4); ~ -êch (1), -(e)ch (4). ◇ *N a. A* głowy (1). *du N* (*cum nm*) głowie (8) *Leop* 4.*Esdr* 11/30, 34, *Górndworz* *Kk6v*, *BudBib* 4.*Esdr* 11/23, 30, 34, *KochFr* 18, *BielSen* 10. ◇ *A* (*cum nm*) głowie (3) *Górndworz Pv* [2 r.], *Górntroas* 42.

1. W znaczeniu podstawowym jako część ciała (też jej wizerunek); *caput Murm*, *BartBydgd*, *Mącz*, *Calag*, *Cn*; *cerebrum Mącz*; *sinciput Cn* [wskutek płynności granic między znaczeniami w wielu użyciach umieszczonych w różnych rubrykach znaczeniowych spotykamy się ze świadomym wyzyskiwaniem tej wieloznaczności w postaci zabiegów stylistycznych, aluzji i uwikłań kontekstowych, wyraźnie nawiązujących do znaczenia genetycznego; ponadto w jednej partii tekstu różne użycia mogą wykazywać różny stopień leksykalizacji] (3189) : *anyszmy mv* *zadaly dw ranv synych yedney wglowa a drughey wramya ZapWar* 1527 nr 2380, 1503 nr 1928, 1504 nr 1961, 1505 nr 2070, nr 2002, 1507 nr 2032 (30); *ZapMaz VII Z* 14/356; *Metrikor* 26/62 [2 r.]; [*Marchołt*] *głowę miał wielką/ czoło łyroke March¹* A3, D3; *Bych fie tych łzkod wwiárował. Naprzod gorącą łłonecznego: Bo to głowie nic gorłzego BierEz* B3v, A2, F2, I [2 r.], O3, Q3 [2 r.]; *ijze ty ijłtê oftrożyny/ przełłly iego łwięta głowę aże do mozgu/ tak ijż krew [...]* po obliczu z iego łwięte głowy obficie ciekła *OpecŻyw* 128, 15v, 36v, 70, [79] [4 r.], 88v (44); *OpecŻywList C*; *LibLeg* 10/93v; *PatKaz II* 58v; *PatKaz III* 120, 121 [2 r.], 132, 140, 154; *Ocaput. das hinder teyl am haupt Tył głowy, Ocapitium idem Murm* 49, 49 [2 r.], 72, 76 [2 r.]; *HistJóz* A4v, B4; *vertex, etiam vertigo vel summitas, vyrsch glovy vel cyemyá BartBydgd* 168b, 100b; *Iezu ktorys koronę cierniową na głowę twą włożoną barzo łkromnie nołł. TarDuch C*[4], C3, C[4], C5v [2 r.], C6v; *Parchy na głowie leczy vwarzone korzenie z bożym drzewkte [!]* *FalZioł I* 3a; *Też kto ma bol w poł głowy varz żółcień słałwiá FalZioł I* 15b; *gdy go ktho wonia albo pożywa/ niedopułłczá dymu włtępowác w głowę z żoładka FalZioł I* 28b; *Gdy ten woreczek przyłóżyłz na głowę na ciemię/ romę zimną vlecza gdy thak dłuęo na głowie ciepłó będzie ten worek leżał/ iłzby fie głowa mogła zapocić. FalZioł I* 93d; *Theż czyni vżyteczne kichanie wywodzącz z głowy flegmiłte*

wilkofci *FalZioł* III 4a; Piżną tak żeby Baran miał w głowie iakiegos robaka *FalZioł* IV 2d; Riba iest naturi miękkiy: iedz iey mięło zgrzbieta od głowy pierwłze zwono. *FalZioł* IV 45c, [‡]a [2 r.], b [3 r.], d [3 r.], e [3 r.], f [5 r.] (435); *BielŻyw* 67, 72 [2 r.], 84, 100, 106 (9); trzeba wiedzieć iż wżytkie fmyłły człowiece w głowie fą zamknione. *GlabGad* A5v; Czemu niewiałty częścicy głowa bala niż otroki. *GlabGad* B3v; Bowiem nos lie ma v głowy iakoby wychod v zamku *GlabGad* B7; ktora [szyja] frzoduie miedzi głową y theż miedzi wżythkim ciałem *GlabGad* Dv; á to lie pośpolicie przydawa chorym ludziem ktorzy wiele takowych dymow w głowie zamieszanych miewaią *GlabGad* L6; V kogo głowa iest wartogłowa, to iest tam y fam prędko obrotną, taki bywa szalony plotka *GlabGad* M7, A5v, A7 [4 r.], A7v [2 r.], B, B2v [4 r.] (85); piłali ci to Hiſtorici aby tam rodzili fie ludzie [...] o dwu głowach, albo o iedney nodze, drudzi ze pfią głową *MiechGlab* +5; naniefli z sobą mnoſtwo frzebrnych pieniedzi. Na ktorych iest napis y głowa Adriana Cefarza. *MiechGlab* 46, 9, 11 [3 r.], 13, 46 [2 r.], 63 [2 r.]; Siedm też członkow w ktorich żywoth zależy człowieczy. Głowa / płucza/ fercze/ wątroby/ żołądek z ielity/ á dwie nercze. *KłosAlg* A3v, A3v; *March*³ T7, Vv; *WróbŻółt* H4; *RejPs* 139v; a waz bill thak wylky yłz gdi fzye na Nogach podnyoſl theda głowa nyeba fzyegall. *LibMal* 1554/191, 1543/76v, 77, 1544/93v, 1546/112v, 1547/129v (11); *RejRozpr* G3; *LudWieś* B3v [2 r.]; Mnie fie zdało zem noſił trzy koſze na głowie *RejJóz* I8v, C8v, D3; *SeklKat* Y2, Y4v; *RejRozm* 393; Xiążę Iana Krzcziczela miał Srebrna Głowe był włac dał *RejKup* z7v, e6v, h6v, k3, k4v, r2v [2 r.] (14); przybliżywłzy fie ku Olimpiey położył na iey łonie głowę y pocałował ią. *HistAl* A5v; Smokowie też mieli ná głowiech fwych grzebienie *HistAl* H6; niektora niewiałta porodziła fyná bárzo dziwnego/ ktori od głowy aż do pępká był fpołobu ludzkiego *HistAl* M8, A4v, A5, A6, A6v, A8v (26); wpodufkę mu ktora pod głową miał/ igielek natykali *MurzHist* Ov, E2v [2 r.], P3; I płunawłzy [!] nán brali trćinę i bili w głowę iego. *MurzNT Matth* 27/30, *Matth* 26/7, 27/29, 33, *Ioann* 13/9, 19/2; *KromRozm III* F6v, F7 [2 r.]; Zyawłzy ſwoie welá z głowy/ Poydą włkoki y przez ſtoły *BielKom* G3v, F4, G2, G3; *GliczKsiąż* D4; A chociałz wyęc też káždy s nich ma w głowye fwey oczy/ A yednák żaden nye baczy co fye tu s nim toczy *LubPs* aa, dd3, hhv; *GroicPorz* k3, k3v, 12v, 14, 113; Głowy/ Czáfki/ Ręce/ Nogi iedni frebrne/ drudzy wołkowe/ ſtáwiáli *KrowObr* 80, 25v, 26v, 27 [2 r.], 87v, 92 (17); Aż od wielkiego brzėku coś fie dzyało w głowie. *RejWiz* 25; Niech y głowá y mowá okaże wefele. *RejWiz* 44; Hárpia pthak s człowieczą głowá. *RejWiz* 82 *marg*; Widziłz Słóńce y Miefiąc/ niebo/ wżytki gwiazdy/ Iákoćby tuż nád głowá práwie ſtały záwždy. *RejWiz* 120v; łby pogolili/ A zda fie im áby tym Bogá zniewolili. O ſzalony rozumie w ofkubionej głowie *RejWiz* 183v, 20, 21v, 26 [2 r.], 28, 35v (39); Swięthym będzie/ poki będą rość włofy ná głowie iego [*crescente caesarie capitis eius*] *Leop Num* 6/5; fplugáwifie głowá poſwięcenia iego: ktora nátychmiałt ogoli *Leop Num* 6/9; wyrzałem że głowá po práwey ſthronie/ pożárła onę kthorá byłá po lewey. *Leop 4.Esdr* 11/35; Ten ktory wzgorę rzuca kámieñ/ ná głowę iego pádnie *Leop Eccli* 27/28, *Lev* 1/8, 12, 8/20, *Num* 6/5, *Iudic* 5/26 (43); *RejFig* Aav, Bbv, Bb2, Bb4, Bb7v, Dd2v, Ee; áleć bliżná od głowy do fzyie *RejZwierz* 30, 15v, 29, 42v, 68, 103v (16); *WyprKr* 20v [3 r.]; á nie poſtoi brzytwá ná głowie iego. *BibRadz 1.Reg* 1/11; Miefzczánie z Abel ſciáwłzy Sebę wyrzucili głowę Ioábowi. *BibRadz 2.Reg* 20 *arg*; Ten zálie głos [...] co nie wychodził z głow iedno z pośrod ciála iego/ tenći iest wykład iego. *BibRadz 4.Esdr* 12/17; Iudyth rofkázuie głowę Holofernowę záwieſić z muru. *BibRadz Judith* 14 *arg*,

I 2d marg, *Lev* 8/9, *Iudic* 9/53, *2.Reg* 4 arg, *Iob* 40/26 (31); *Goski* *2v; przeto v nog Kriřtuřowych bywa znáczoná głowá Adámowá pod krzyżem od málarzow. *BielKron* 3v; przeto kámieñ ná którym głowá śpał/ wytáwił y náznáczyl *BielKron* 14v; ptacy s twoiey głowy będą ieść iáko s kofzá *BielKron* 16v; sřtał fie wielki głód w Sámáryey/ iż iedná głowá Ořla była zá LXXX. řrebrnych pieniędzy *BielKron* [85²]v; á nie mořezli żywego przyřláć/ tedy głowę iego *BielKron* 104; Kálifka žiemiá noři Zubrzá głowę máiac koronę złotá miedzy rogámi *BielKron* 425, 8 [2 r.], 8v [2 r.], 9v [2 r.], 14v, 16v (139); Nie onác to Chimerá ogniem dycháiacá/ Ani Scyllá/ ni Hidrá wiele głow máiacá Ani Sfinx *GrzegRóżn* O2; *KochSat* B; Alopecia, Niemoc/ álbo/ chorobá głowy od ktorey wřořy z głowy lázác/ Parch *Mqcz* 7a; Hermae, Sřlupy albo obrázy tákowe którym głowy mogly być odeymowane á ynfze przypráwiánie [!]. *Mqcz* 155b; Loligo, Rybá máyácá głowę miedzy nogámi *Mqcz* 197a; Diminutio capitis, Rozbicie głowy/ nářluczenie w głowę. *Mqcz* 223b; Oryx, Nieyákie žwiérzē kozie podobne/ ná którym řieřć przeciřwko głowie opák řtoyi. *Mqcz* 270c; Redimiculum, [...] toczenicá/ Albo ynfze ochędożenie które białe głowy ná głowie nořzác. *Mqcz* 349a; Truncus corporis, Ciáło króm głowy. *Mqcz* 467a, 2b, d, 4b, 6b, 12b (77); *Prot* A3v, B3, C4; STárzy Lekárze/ ciáło cřłowiece ná cztery częřci rořdziłili. Pierwřza część/ Głowá: wtora/ Pierři: trzećia/ Zořádek: czwarta/ Pęchyrz. *SienLek* 15; Wiedz iż cokolwiek w głowie niemocy bywa/ z zbytniego žimná á z gorácá fye rodzác. *SienLek* 15v; Zylá podle Nozdrz/ czyřci głowę/ á pomaga řluchowi. *SienLek* 35v; Głowie chorey nic zdrowřzego iedno žimna wodá *SienLek* 39v; řupiny rzodkwiane z ciemierzycá czarná w řugu warz/ á głowę tym myy. *SienLek* 47; poduřzkę z Ruty ma pod głowá mieć *SienLek* 59v; Bielmo řpádzá żořć přia z miodem/ wřořywřy mozgu iářkořczego á wřypawřy popiořu z głow á z ogonow myřznych palonego *SienLek* 70; Lup albo otręby z głowy zgániác *SienLek* S3, a4, 3v, 11v [2 r.], 15 [3 r.], 15v [2 r.] (155); *SienLekAndr* a3; *LeovPrzep* I3v; Ktore páńřtwo Rzymřkie figuruie fie nam oná Beřtiá o řiedmi głowach *RejAp* BB3v; Pořrzy ná głowę káždemu ielli iey nie naydzieřz cechowaney. *RejAp* 79v; iż widziá Anyořá řtoięcego ná morzu [...]/ tęczę máiacęgo okořo głowy řwoiey. *RejAp* 84v, BB3v [2 r.], BB4, BB4v, CC3 [2 r.], 12 (74); potrzebá tego byřo/ žeby ten domek głowá nářzác/ w ktorey řubtyřna rzecz rozum cřłowiecey chowác fie miáł cienkimi á drobnymi kořthkámi okryta byřa *GórnDworz* I; Ten řluch práwi v nas ielřh w hordzie o tobie/ iáko byř dwie głowie nořil/ ná řwych rámionaob/ á dla thego moy pan/ s tym ledáiákim pořelřtwem mnie thu pořláł/ ábym fie przypátryřl temu: Ia pák wizu v ciebie nie dzwie hořowie/ ále odnu/ dá dobru. *GórnDworz* Pv, I, L8, P5 [2 r.], P6v, P7 (17); Zátym Ionátás pořożyřl fie ná řuknie/ á głowę řwá pořożyřl ná iey řonie. *HistRzym* 63, 10v, 11, 16 [2 r.], 16v, 26v (26); A dla tego powiádá Pan/ iż ia przeto każę odrzeć á obřyřić ty márne głowy ich *RejPos* 306; A on nędzniczek [...] iář plákác wwieřiwřy fie v głowy iey *RejPos* 343, 32, 71, 127, 150v, 162 (21); Zátacza fie po domu/ narzeká ná głowę. *BielSat* C2, C4v, D2, D2v, D3v, D4; *HistLan* C3, C3v; *KuczKkat* 240, 260, 435; Bo ielli niepotrzebne wřořy z głowy y z brody ořrzygářz/ [...] á czemuřz teř tego nie obrzinařz [...] cořby duřzę ořzkáradzić miáło? *RejZwierc* 147v, 12, 28, 33v, 57v, 64 (19); ná drugi proć s powrozow záwiefzono/ w ktorá kámieñ wřořono iáko głowá álbo wiádro *BielSpr* 4v; áby rowno řtáli w nim konie głowámi iáko Wořy w Iárzmie *BielSpr* 9v, 4 [2 r.], 22v, 45, 46v, 51v, 68 [2 r.]; Co zacz ten drugi Greczyn urořziwy, Co głowę i ramiona niesie nad inřzymi? *KochMon* 27, 28, 31; Tedy m vyrzál gdy řię dwie głowie řpořu zrařtály. *BudBib* 4.*Esdr* 11/30; Owo

głowá Holofernówá/ nawyřzřłego Hetmáná woýłk Ařsyryřłkřch *BudBib Iudith* 13/18, *Ex* 12/9, *Lev* 1/8, 12, 15, 14/18 (41); *HistHel* C3; *Strum* I [2 r.], Q; *BudNT Matth* 18/8, 11, 27/29, 30, 37[36] (12); *CzechRozm* 168v, 169; Snadř w głowie Iowřzowey z Minerwá řie rodřřł *PaprPan* Q3, K2, Ee; *KarnNap* C, Cv; Bo dymy wřłępujące do głowy/ mieřzaią wřzytko/ á cřłowieká iákoby nie řwym á łobą niewładnącym czynią. *ModrzBaz* 52, 56v, 99v, 119; *SkarJedn* 59, 92, 148; Wřzákóř/ ieřł też choróů niemáło/ co z głowy pochodzą *Oczko* 14; A iř řiárczáne wody takim głowám řá bárzo dobre řámy przez řię/ wřzákóř ówy którym řye krulřcu co miedřiánego/ álbo řelázného/ przymieřzáło/ bárřiey głowę twieřdzą *Oczko* 16v; Proch głowám kářzłącym. *Oczko* [42]v, 12, 12v., 13, 14 [3 r.], 14v [3 r.] (57); *Calag* 35a, 114a, 411a; *KochPs* 26; bo iey z głowy od wrzodu kořci wyłářiły *Skarřyw* 374; Krzyřł ná głowách krolewřłkřch cřemu. *Skarřyw* 398 *marg*; Piotr vkrzyřzowány głowá ná doł w Rzyrnie. *Skarřyw* 595 *marg*, 16, 21, 46, 52, 69 (55); Byř nie wřziął bartą po głowie. *MWilkHist* B4v, B2, G2v; *StryjKron* 134, 161, 345 [2 r.], 351, 617 (9); *CzechEp* 370, 374, 375 [3 r.], 376, [411]; á Biřkup Rzymřłki/ podobnoby muřiał być głowá/ wřzytkich inřzych głow názwány/ o iákim *monstrum* do tego cřáłu řlychác nie było? áby głowá głowy potrzebowáła *NiemObr* 47, 30; Przecř tego řmutny v fortuny łobie Ziednáć niemogę/ áby głowie obie Pořpołu ná twym wdřięcznym mchu ležáły *KochFr* 18, 11, 30, 93, 110; *Klonřal* D4; *KochSz* A4; *KochWz* 136; *KochMRot* C; *ReszList* 160, 161; *WerGořc* 227, 231, 251 [2 r.]; *WerKaz* 287, 290 [2 r.]; *BielSen* 7, 10; *Bielřjem* 8; Iuř mi w ptaká biáłego więřch řye głowy mieni *KochPieř* 54, 20, 54; *KochSob* 60, 66; Potym řwé miłé włófy nadobnie řczoławřzy/ [...] Spleć: głowę nimi otocz křřtałtownie w około *PudłFr* 73, 11 [2 r.], 21, 55, 70, 73; *ArtKanc* D9v, D17, E8, E8v, E14v; *BielRozm* 8 [2 r.], 18, 23, 26, 27, 29, 30; *GórnRozm* I4 [2 r.]; *KochProp* 8; *PaprUp* Iv; *ZawJeřł* 13; *ActReg* 73, 160; Triceps – Otrřech głowách. *Calep* 1085a, 55b, 130b, 160b, 181a [2 r.], 266b (18); *GostGosp* 128; *Phil* N2 [2 r.]; Gdy pádał lud/ tułów tu/ indřiey głowá z włófy *GórnTroas* 17, 10, 40, 57, 62, 72; *GrabowSet* Q4, S3; gęřta Wiořná minie/ Niřli z głowy przeřiębłey ten řimny rok zginie. *KochFrag* 21; *OstrEpit* A3v; *WyprPl* Bv; BAđ pozdrowioná řtrářliwa wřzytkim mocářřwom głowo Páná nářzego Iezuřá Chryřtuřá *LatHar* 265; Ma też nákoniec y mieřce Káłwáryřłkie/ gđrie łudři řtráconych głowy y inřze kořci řię waláły/ lekkoř y hánbę řwoię. *LatHar* 319, 80, 212, 275, 280, 290 (20); Włófy z řpániáley głowy řwoiey rozpuřciłá *KořakCath* A3; Głowá grunt w cřłęku głowá mu pánnie *RybGęřli* C4v, C4v; A głowę Ianá ř. Theodofius Ceřarz [...] przeniořzy do Conřtántyropolá/ řnámienity kořciół zbudowáł *WujNT* 60; Korony ná głowiech ich/ řnáczą pychę haeretykom włářną *WujNT* 860; Smok ten ieřłci řzátan/ [...] máięcy řiedm głow/ to ieřł/ řiedm grzechow głównych *WujNT* 866, *Matth* 14/8, 11, 27/29, 30, 37 (42); *WysKaz* 45; *SarnStat* 262, 264; *SiebRozmyřł* C4v [2 r.], H2v [2 r.], I3v; *WitořłLut* A5; *KlonKr* C2v; Strogloditow cřęřłc także przyřzło ku pomocy/ Bez głow/ ále w rámicnách máię řwoie oczy. *Kmitařpit* C4v, A4v, B; *PowodPr* 33 [2 r.]; *SkarKaz* 3b, 350b, 352a, 422b, 580b; Zaprawdę muři ten być, z rodřáiu iákichři Grzyřow: wřzyřłtek w głowę wrořł *CiekPotr* 66; *CzahTr* D4 [6 r.], E2, E2v [3 r.]; Zářłoň/ o mátko/ zářłoň głowę nieřcřęřliwą *GořłCast* 26, 24 [2 r.], 25; *SkarKazSej* 676a [2 r.]; Nie mniemay byř řię miał myć w ciępłey łářińi/ Bo řię w tey Wánnie [...] Ochynieřł y zgówą. *KlonFlis* F2v, A2, D, E2v, E4, F4v; *SapEpit* B4; Nie dbáię twárdę řercá ná łářkawá mowę/ Choćbyř mářał y mářłtem Iudařzowřłką głowę. *KlonWor* 28, *ded* **3, k. 6, 56, 75; Napierwey głowę mieway

pięknie vmuflkaną/ A przyśtoynym zákryciem záfwsze przyodzianą. *ZbylPrzyg* Bv, A2 [3 r.], A4v, Bv, B2, B3v [3 r.]; *SzarzRyt* D5v.

Tytuł (4): Rozmowá nowych Prorokow/ dwu Báránow o iedney głowie *BielRozm kt*, 2, 3, 5 źp.

Głowa traktowana jako najważniejszy organ ciała, ośrodek kierujący funkcjonowaniem innych członków, spełnia rolę egzemplifikacyjną (jako porównanie lub analogia) w tekstach traktujących o hierarchii w życiu społecznym (w Kościele lub w państwie) [użycia tego typu mogły stanowić punkt wyjścia do dalszego rozwoju znaczeniowego] (80): bo rownie gdyż Íprawce od poddanych odstępuią iakoby głowa od ciała odstąpiła *BielŻyw* 84, 84; *KromRozm III* F5v, F7v; Abowiem ná Głowę thy trzy rzetzy należą. naprzod aby Głowá była wyíłfza nad wízyftki ínfe tzłonki. Potym áby głowá z ynśzemi tzłonkámí/ była ná każdym mieýfcu wftáwítnie ípoiona. Trzećie/ áby rządzíłá wízyftki ínfe tzłonki. *KrowObr* 12, 12v [2 r.]; *LeszczRzecz* A5v [2 r.]; *BielKron* 229v; Cłonki mowíá o głowie/ á íobie folguíá *Prot* D; *SarnUzn* E7v; *RejPos* 113v, 262 [2 r.], 281 *marg*; Bo gdy wízeláka káłká ktorey doftawamy w tey Swíátoścí/ z Páná Chríftulá íáko z głowy ná członki zplywa *KuczKat* 215; *WujJudConf* 121 [2 r.], 121v [2 r.]; *RejPosWstaw* 143v; *ModrzBaz* 21v, 101; Toć znáć íz nawyżłzym był Pafterzem wízytkiego koścíolá/ Bískup Rzýmłki ktory íię do głowy/ á ích do członkow przyrownáł *SkarJedn* 125; Co ták być może/ íáko gdyby ręká głowá íię wćzyníć chciáłá: ktora z przyrodzenia ręká íełt. *SkarJedn* 163, A2v, 58 [2 r.], 59, 124, 144 (16); *SkarŻyw* 259, 368; á głowá tá ktorá Apołtoł przypomína/ nie może nogom rzec/ nie trzebá mi was *NiemObr* 46, 30, 44, 46 [2 r.], 47; *ReszPrz* 3 [2 r.]; *KołakSzczęśl* C4v; Bo co íełt fundáment w budowáníu; to íełt głowá w cíele/ krol w krolełtwie/ á gołpodarz w domu. *WujNT* 68, 1. *Cor* 12/21, s. 625, 820; *SarnStat* 131; *SkarKaz* 245a, 488b, 606a [2 r.]; *VotSzl* A2v; Widzieli íz ręká ná obronę głowy rádá ránę y wćięćie cíerpi *SkarKazSej* 669b; Religia íáko ferce w cíele ludzkím/ á krolewłki ítan íáko głowá. *SkarKazSej* 689a *marg*, 659b, 676a [2 r.], 677a [2 r.], 683b, 689a [6 r.] (17).

W charakterystycznych połączeniach: głowa drży, napęlnia się, naziębnie, stłucze się, włosami porasta, (wy)czyści się (3), (za)boli (bala) (22), (za)chorzeje (2), zapali się; głowę (głowy) bić (4), dręczyć (2), dzierżać (3), leczyć (2), łupić, napęlniać (3), naparzać (3), obłóżyć, obłyścić, obnażyć, obrazić (obrażać) (2), obrocić, o(b)toczyć (4), ochędożyć, odmieniać (przemieniać) (6), odwinąć, okładać (7), opłokać, oskrobać, ozdobić, ożegać, plugawić, (po)maz(ow)ać (namazać, obmazać) (25), porąbać, posilać (posilający) (11), potwierdzać (twierdzić) (8), (po)urywać (zerwać, oberwać) (5), przebić, przeciąć, przyodziewać, (przy)stroić (2), purgować (2), rozbić (4), rozczepić, rozpalać, rozrazić, roztrącić, rozwalić, skryć (2), ścisnąć, tłoczyć, tłuc (o ziemię) (2), uciąć (ściąć) (6), urazić, (wy)czyścić (uczyścić, czyścić) (27), wysuszać, wzdrapać, zasłonić, zawi(ną)ć (obwi(ja)ć, obwinąć, uwić, zawijać) (17), zbić, zbość, zmacać, (z)maczać (3), (z)my(ja)ć (przemy(wa)ć, obmywać, umywać) (29), (z)ranić (3); głowie podpora, pomagać (pomoc) (3), służyć, szkodzić (szkodliwy) (5), użyteczny, zarażenie; głową dawać znać, dotykać, mieść, obrocić się, ruszyć (ruszać) (2), sięgać, uderzyć (uderzenie) (3); do głowy godzić, pochodzić, podnoszący się, wstępować (wstępujący) (6); (o)koło głowy obwity, oplatać (2); z głowy pochodzić, spaść (2), strącić, wyciągać (7), wyjść (wychodzić) (6), wypędzać (2), wyrwać (włosy) (2), wywodzić (3), z(d)jąć (z(d)ejmować) (13), zerwać (2), zganiać (3), złożyć, zrzucić; na głowę boleć, narzekać, pomagać, pomazować, posypyany, przyłożyć (przykładać, przyłożony, przykładany) (18), przywiązać

(przywiązować, przywiązany) (3), przywinąć (4), puszczać (3), styskować, wcisnąć, włożyć (kłaść, kładzenie, włożony) (41), wrzucić, włoczyć, (wy)lać (wlać, wylany) (6), w(z)dziać (5); pod głowę podłożyć (włożyć) (6); w głowę bić (bity) (11), dać [czym], iść, kurzyć się (2), natłuczenie, pochodzić (7), podnosić, ranić (3), tłuc się, uderzyć (się) (9), wrazić się (wrażony) (2), wstępować (wstępujący) (18), zadać ranę (29); za głowę dostać, (u)jść (2); (mieć, nosić itp.) na głowie bliznę (2), bryże, czap(ecz)kę (7), czepiec (3), czub(ek) (3), diademę, ferety, grzebień (3), guzy, gwiazdy (2), hełm (2), kapalin (3), kapelusz, kiwiory, koronę (44), krosty, łysinę, myckę, nakrycie, noszenie (2), olejek, parchy (7), plesze, płatek (2), pontaly, proch, przedział, ranę (2), rogi (7), siateczkę, skórę, skrzele, stroj, strupy (3), toczenie (2), welum (2), wieniec (wianeczek) (6), włosy (22), wrzody (2), zastonę, zawoj (2), żałobę; po głowie pogłaskać, skubać się, wziąć; (mieć itp.) w głowie bolączki, bol(enie) (boleść) (20), dymy, język, mózg (2), niemoc, niezyt, oczy (4), pianę, ranę (4), remę, smysły, ulżenie, wiatry, wilkości (7), wrzod; głowa apostołska (4), bawola, biskupia (2), boląca (5), cesarska, chora (13), cielęca, czcza (2), człowiecza (15), drżąca, dziecięca (dziecinna) (2), hetmańska, jastrzębia, jelenia, Jezu Krystowa, kapłunia, kaszłaca, końska, kocza, kozia, krolewska (8), krostawa, lwowa (lwia) (8), mała (mniejsza) (4), martwa, mdła (3), mięzsza (2), mięsista (2), mysza (2), myta; nieczysta, niewieścia, niezdrowa, oblażła (2), obliniała, obwiniona (obwita, zawita) (3), okrągła (2), orla, oskubiona, ośła, owcza, parchowata (parszywa) (13), pełna, podługowata (3), psia (23), ranna, silna, skopowa, słaba, stłuczona (2), spiczasta, strupliwa, sucha (3), średnia, święta (naświętsza) (11), umuskana (2), wartogłowa, wążła, wężowa (3), wielka ((na)więcsza) (16), wołowa, wyczyściona, zajęcza, zapalona (3), zawiązana (3), zawita (3), zbita, zdrapana, zdrowa, zimna (2), zmaczana, zubrza; bol(eść) (bolenie) głowy (99), choroba, cieczenie, ciemię (3), drżenie (6), dziureczki, gorącość (4), korona, kości, leczenie (3), lewa strona (2), łupienie (3), mdłość, moc, nakrycie, naparzenie, napełnienie (2), niemoc (2), ochędostwo, (o)czyścienie (5), okładanie, omdlenie, ozdoba (2), parchy, pierzchność, poł (10), połowica (3), prawa strona (2), przednia część, przedział (2), przodek (3), rany, rog, rozbicie, tył (19), wi(er)zch (50), wierzchnia część, włosy (2), zapalenie (2), zawiązanie, zaziębienie (naziębienie) (3); głową na doł (9), naprzod, na wschod słońca, do ziemi; o dwu głow(ach) (7), o trzech (6), o siedmi (26); ze dwiema głow(ami) (4), ze trzemi (2), z siedmią.

Przysłowia: Wam co was rycerzmi zową Należy mur przebić głową *RejRozpr* G; dawność powiedaia/ głowąc muru nieprzebiję. *OrzList* i2v; *WyprPl* C3v [ogółem 3 r.].

Poznać wnet Lotra pomowie Iako raroga pogłowie. *RejKup* h4v.

Fraza: »w głowie się mąci« (1): maż krew aż do omdlenia puścić/ aż fye pocznie w głowie mącić *SienLek* 124v.

Zwroty: »bić głowę o ścianę« (1): biyąc głowę o fciąnę mowila: Pánie Boże coś ná mię dopuścić raczył *HistRzym* 37.

»bić się w głowę« [na znak rozpaczy itp.] = *caput quassare* *Mącz* [szyk zmienny] (3): *Mącz* 339a; gromy/ y błýkánia ták wżytkich ludzi zafráły/ iłz wćiekác Cefarz muśiał/ wgłowę fię bijąc á mowiać: Nietfety/ to mię dziecko ták łromotnie zwyciężyło. *SkarŻyw* 553; Co fię biiefz w głowę? / — / Y gniewam, y boię fię. *CiekPotr* 89.

»głową chwiać; głowa się chwieje; chwiejenie głów« [często na znak szyderstwa] = *caput movere* *Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (16; 2; 1): *OpecŻyw* 143; Kto fie tak barzo śmieie iż też kaźle abo głouą chwieie, bywa taki nie śtateczny *GlabGad* O4v; dales nas ludziem na chwieienie głów. *WróbŻołt* 43/15; *RejRozpr* Fv; *RejKup* f3v, h8, k8v, bb3; *LubPs* M2, Zv [2 r.]; *Leop Eccli* 12/19, 13/8; *BudBib* 4.Reg 19/21; *BudNT Matth* 27/39; *KochPs* 30; *ZawJeft* 37; Kto widzi vrąga mnie/ mowi/ głową chwieiąc: Vfał Bogu: wyrwie go *GrabowSet* F2v; *WujNT Matth* 27/39.

»iść w głowę« (1): iżby żaden winá pić nie śmiał/ áni inych nápoioiw/ ktore idą w głowę *Górndworz* Ff7.

»na głowie jeździć« (2): thák dźyeći gdy ich ocyec álbo mátká nye powścyąga/ [...] dobrze ná głowye nye yezdzą *GliczKsiąż* F6v; Cybistema, Kozielék/ yáko dziećy zwykli ná głowie yezdzić y kozielki przewrąć. *Mącz* 76a.

»głową kręcić« (1): Oczy wywraca/ głową kręci: to chce mowić/ To zámilknie. *KochOdpr* D.

»nie mieć hlawy« [o przepiciu] (1): záprawdę moy panie niemogę więczy pić/ bo iuz niemam hlawy *Górndworz* Q4v.

»głowę, głowy (G) nachylić (a. schylać, a. schylić, a. pochylić); głowa nachylona (a. schylona)« = *conquiniscere* *Mącz* [szyk zmienny] (11 : 1; 2): *BierEz* S4; gdy głowa bywa ku ziemi zchylona tedy fie komorka pamieći odtwarza *GlabGad* B3, B3; *RejKup* V, dd7v; obstipare verticem, Głowy náchylić ku ftołowi. *Mącz* 257c, 63c; *SienLek* 39v, 55v, 168v; *HistRzym* 82v; Przeto Krol pod rękę kápłáńfką głowę fwoię fchyla *SkarŻyw* 91; *ReszList* 160; *LatHar* 275.

»nakładać głowy« = *przysłuchiwać się* (1): A ia/ bym wśzytko śtyfzał/ nákládałem głowy. *PudłFr* 67.

»odkrywać głowę; odkryta (a. nie nakryta, a. nie zakryta) głowa« [szyk zmienny] (1; 8): *KromRozm I Ov* [2 r.]; *KromRozm III* F3v; nie odkrywajcie głów wálznych *BielKron* 38; Arcybiskupowi koronę podał/ ktorą on [...] ná odkrytą głowę Krolewfką/ z czerwoną háłtałową czapeczką wdział *BielKron* 329v; *SienLek* 48; *Phil* D; A káżdá niewiáftá modląca fię ábo prorokuiąca nie nákrýtą głową [non velato eapite]; fromości głowę fwą *WujNT 1.Cor* 11/5, 1.Cor 11 arg.

»(o)golić głowę (a. głowy pogolić); ogolona głowa; (o)golenie głowy« = *radere a. tondere caput* *Mącz* [szyk zmienny] (36; 2; 2): *FalZioł I* 109c, 141d, V 75v, 91v; *HistAl* A2; *KrowObr* 61v, 133, 133v, 141; fiodemgo dnia ogoli głowę fwoię [radet capillos capitis] *Leop Lev* 14/9, *Num* 6/19; *BibRadz Ez* 5/1; *BielKron* 36v, 52, 116v [2 r.], 122v; *Mącz* 345b, 458a; *SienLek* 52v, 53v, 54, 55, 61, 66; *BielSat* C4; *BielSpr* 49; Abo iłz kápłani ich fiedzą w kościelech ich rozdárłzy fízaty fwe/ głowy y brody fwe pogoliwłzy *BudBib Bar* 5/30, *Lev* 14/9; *SkarŻyw* [237], 572; *BielRozm* 22; Wípomniće fobie co zá twarz ich/ co zá vbiór: [...] głowá ogolona/ y chuftámi obwiniona *OrzJan* 18; *WujNT Act* 18/18, s. 474 [3 r.], *Act* 21/24; Ogolenie głowy y brody Ezechielowe. *SkarKazSej* 706a marg, 706a.

»podnieść (a. podnosić, a. wznosić) głowę, głowy (G); podniesiona głowa« [niekiedy o uważnym przysłuchiwaniu się, obserwowaniu] = *extollere a. regere caput* *Mącz* [szyk zmienny] (18 : 2; 2): głowę fwą podniozwłfy wzgorę/ patrzyła na oblicze fyna fwego *OpecŻyw* 145v, 144, 150v; thedy wodz gich podniefioną głową pilno ftrzeże *FalZioł IV* 25b, IV 25a; *GlabGad* B3 [2 r.]; Gdy kko [!] opieniędzach mowy Wnet podniefzie kazdy głowy. *RejKup* f4; mam czy dofyc Ledweć moge głowe wznofyc.

RejKup f4v, m6; *HistAl* B; Z drugiey łrony Obzárftwo drugie dzyecię noši/ Co to ledwe przed łpániem y głowę podnoši. *RejWiz* 30, 30v, 107v; *Mącz* 37b, 349c; Ale tych tu nic nie włpomina ktorzy podnošili głowy łwoie do niebá wołáiąc do Páná *RejAp* 141v; *HistRzym* 55v, 94; *RejPos* 70v; *RejZwierc* 154; *GórnTroas* 50.

»głową (po)kiwać (a. kiwać; kiwanie głowy, głową« [zwykle na znak potwierdzenia lub zaprzeczenia, szyderstwa, smutku itp.] = *renuere Mącz, Calep; adnuere, annuere (capite), nuere Mącz; movere caput Calag; abnuere, abnutare Calep* [szyk zmienny] (20; 4 : 1); *circumvegis* [!] in me tuo capite alias kywałz głową me in loco isto in honore non habendo *ZapMaz IIŁ* 1/112; Oto łyn twoy/ vkazawłłfy kiwanijm głowy Iana *OpecŻyw* 148; *RejKup* k5v, q2v; *RejFig* Bb5v; A ten głową kiwáiąc/ począł fie dziwowáć. *RejZwierc* 41; *Adnuo et Annoo, Prizwalam/ głową kiwam/ dáwam znác. Mącz* 255a, 254d [2 r.], 255a; *HistRzym* 13; *RejZwierc* 151; *ModrzBaz* 56v; *Calag* 113b; *KochPs* 169; *MWilcHist* D3v; *BielSen* 14; *Calep* 6b [2 r.], 911b; *LatHar* 700, 713; Kinął głową nie zchęćią Oćiec fráłowliwy *RybGęšli* Cv; A mimo przechadzáiący bluźnili go/ kiwáiąc głowámí łwemi *WujNT Mar* 15/29; *KlonWor* 76.

»położyć głowę« = *nocować* (1): zołtawám z tobą/ y thu podobno dżíš nam przyydzíe w Zurowicách położyć głowę. *OrzRozm* L2.

»poruszać głową, głowę« [na znak szyderstwa] (1 : 1): náłmiewali fie ze mnie/ mowili łą wargami á poruřzali głowę. *TarDuch* A2v; *RejPs* 66v.

»głową przerownáć« = *być wyřszego wzrostu* (1): Drudzy – widzę – są, co go głową przerownáją, Ale tak podobnego oczy nic nie znáją, Ani tak powaźnego. *KochMon* 25.

»przyzwalać głową« (2): Wyrwie ten to/ ow owo pytác/ á on iedno przyzwala głową/ á milczy *GórnDworz* Tv [idem] *WerGośc* 253.

»skłónić (a. náklónić) głowę, głowy (G); náklóniona (a. skłóniona) głowa« [czasem na znak pokory, teź o konaniu] [szyk zmienny] (14 : 3; 3): *BierRaj* 22; łklóniwłłfy głowę ku ziemi pokornie łtoiáťz milczál. *OpecŻyw* 114, 8, 45v, 65, 109v; *PatKaz III* 122; *TarDuch* C3v; *FalZioł* I 128d; *BielŻyw* 70; *HistAl* G3v; *BielKron* [84²]v; *Devexum caput in dextrum humerum, Powieřzona álbo náklóniona głowá* ku práwemu rámienu. *Mącz* 83c; lew przybieżawłłfy ku nim náklónił głowę przed nimi iákoby fie im klániáiąc *HistRzym* 132v; *ArtKanc* D13; *GrabowSet* D4; *LatHar* 299, 320, 736; A łklóniwłłfy głowę [inclinato capite] duchá oddał. *WujNT Ioann* 19/30.

»głowę (ni)gdzie (a. kędy) skłónić (a. przyklónić), przychylic« = *odpocząć, zamieszkać; caput reclinare Vulg* [szyk zmienny] (19 : 1): a przeto nie mám domu gdzie [bych] głowę moię łklónila bez ciebie. *OpecŻyw* 147v, 87; *KrowObr* 11, 48v, 49; *RejAp* BB7; *HistRzym* 87, 113; *KochPs* 110; *SkarŻyw* 166; *CzechEp* 60, [396]; *ReszHoz* 119; *ArtKanc* C16v; GDżie fię mám wćiecz? głowę łwoię kędy Ná łwiećie łklónić *GrabowSet* I3v, B4; *LatHar* 556; Liřzki máią iámy/ á ptacy powieřzni gniazdá: Lecz Syn człowieczy nie ma gdzie przyklónić głowy *WujNT Luc* 9/58, *Matth* 8/20, *Yyyyy3v*.

»głowę skłupić« (1) : Oczy spuřćić/ et głowę skłupić. *Demittere oculos. Calag* 112a.

»spuřćić (a. spuszczać) głowę« [zwykle na znak pokory lub zmartwienia] [szyk zmienny] (3): *OpecŻyw* 60; PÓtym z onych fráłunkow młodzyeniec vbogi/ Pořzedł głowę łpuřćiwłłży *RejWiz* 158; léyże koniowi w gárdło/ á nieřpuřczay mu głowy ná doł/ áże włzyřtko połknie *SienLek* 168.

»głową (s-, ws)trząsać (a. (za)trząść, a. (za)trząsnąć), zatrząsienie« [zwykle na znak dezaprobaty, szyderstwa, odmowy, namysłu, też o bliskiej śmierci] [szyk zmienny] (9 : 1): *BielŻyw* 47; Bo w lfyrokley [szacie] też lferzey kroćz [!] Strząłay głową czáfem połkocz *RejRozpr* Iv; *RejKup* m5v; Ná wlfem myę lekce wążąc głową fwą wlftrząfáli. *LubPs* Fv; A niewiem by tákich wiele nienáfalf/ co thylko opiek lfukáfáf/ s nich żywáf/ [...] chodzác dom od domu/ á pilnie przegłáfáf gdfie która bábá iuż głową trzeflye *GroicPorz* ee4; *Renutus*, Záftrzęfienie głową/ nie chcenie. *Mącz* 255a; Zali to nie iefł wináf/ że gędźbę á plęš moy wfzyfcy chwáfáf/ á on ná tho głową trzáfáf. *HistRzym* 13, 12v, 13; *Mysłif*/ głową wlftrząfáf/ nie grzech *Popá* złupić. *WyprPl* A2v.

»szumieć, szumienie (a. szumność) w głowie« [szyk zmienny] (1 : 2): á gdy [...] będfiefł tę wodę pił/ tedy lfumność w głowie y w mozgu trawi. *FalZioł* I 94c, [‡]e; wfzyfcy Muzykowie/ Wnet w trąby vderzyli/ áż lfumiáfło w głowie. *RejWiz* 25v.

»włóżyć (a. założyć) ręce na głowę, za głowę się jąć; ręce będą na głowie« [na znak rozpacz] (3 : 1; 1): y włóżywfzy ręce ná głowę fwą [posuit manum suam super caput suum] lfzáf krzycząc. *BibRadz* 2.Reg 13/19; *BielKron* 71v; *BudBib* 2.Reg 13/19; Atoż ręce twoie będą ná głowie twoiey: gdyż [...] nináfzym dáfryć lfę tobie niebędfie. *PowodPr* 19; *SkarKazSej* 668b.

»wziąć głowę na kręgi« (1): *Stes capite obstipo*, Weźmi głowę ná kręgi yáko by miał yáki fłós á vderzenie głową vczinić. *Mącz* 257c.

»(za)kołysać głowę« (2): *RejWiz* 167; W tym przyfzedł ftfárec iáfis/ Pánie mnie wfziefł kożuch. A Rotmiftrz záfkołyfáfzy głowę. To złodziey chythry *GórnDworz* R4v.

»zakry(wa)ć (a. nakrywać, a. okryć) głowę; nakryta (a. przykryta, a. zakryta) głowa; pokrycie głowy« = *velare caput Vulg; caput velatum Mącz, Vulg* [szyk zmienny] (13; 6; 2): *KromRozm* I Ov [2 r.]; *GroicPorz* dv; *BielKron* 145; *Capite velato*, Znákrifáf głową. *Mącz* 479a; *SienLek* 43v; *RejPos* 192; *BielSat* Nv; *Oczko* 28; lfzáfmi práwie vftáfwicznymi/ modlitwy fwoie polewáfáf: tak lfz [...] pokryće głowy záfwdzy mokre zoftawáfło. *SkarŻyw* 160, 193; *BielSjem* 37; Przetoż mąż głowy nákrzywáf nie ma. Ale niewiáfłáf głowę záfkrzywáf ma. *WujNT* Yyyyy3v, 1.*Cor* 11 arg, 4, 6, 7, Aaaaaa2v; Okryi głowę powáfżnym ráfkiem *ZbylPrzyg* Bv, A4v.

»záfłomić głowę« (1): *Delachrymo*, [...] Záfłomiwfzy głowę pláfczę. *Mącz* 181d.

»w głowę się (za)skrobać, záfdrapáf się po głowie« [na znak zmartwienia, záfłopotania] (5 : 2): Ale mu lfndz záfł od was/ bo lfie w głowę skrobie *RejJóz* Bv; *RejWiz* 64; Záfdráfiefł lfie nieboże/ ktory raz po głowie. *BielSat* E [*idem* *BielRozm* 33]; *HistHel* B2; lfz rad záfłáfmi/ gdy mam lfczęfiefł/ robię: A gdy przegrawam [*errata*: przegrawam] wnet lfye w głowę lfkrobie. *PudłFr* 5; *BielRozm* 33; *WyprPl* C.

»záfwracfáf głowę, záfwiercif w głowie« [o pifjáfstwie] (2 : 2): *Tentare caput dicitur vinum*, Záfwracfáf głowę. *Mącz* 448d; Tylko wfyfłam miód lešny. Poránu z lfłtkow ná drzewie Ten mi niezáfwiercif w głowie. *MWilKHist* Gv.

»zwiesić (a. zwieszać) głowę (a. pozwieszać głowy); zwiesiła się głowa; głowy zwieszanie« [zwykle na znak smutku, rezygnacji] (12; 1; 1): *RejWiz* 44, 70v; chodźł zwiefiwłfy głowę [*demisso capite*]. *Leop* 3.Reg 21 /27; ktoryz iecháfł zwiefiwłfy głowy do domu z pofélłtwem niewdfięcznym. *BielKron* 314, 304, 389v, 402, 406; áno lfie zwiefiła nifko onáf fwięta głowáf iego *RejPos* 105v; Ali koń zwiefiefł

głowę choćia Dżiánet Włofki *BielSat* B3 [*idem BielRozm* 12]; *ModrzBaz* 56; *SkarŻyw* 252, 510; Co to pánié [!] zá rozmowy? Macie/ pozwiezawfzy głowy? *MWilkHist* Hv; *KochPieś* 41; *BielRozm* 12.

Zwroty określające obrzędowe czynności symboliczne: »księgi Ewanjelijej na głowę wkładać, kłaść na głowę Ewanjeliją« (1 : 1): *KromRozm III* I4v; gdy Biskupá święcą/ kładzie Arcybiskup ná głowę Biskupá święcóného Ewanyeliá świętą *OrzQuin* T4.

»na głowę infułę kłaść, włożyć« [*szyk zmienny*] (1 : 1): Potym włożył mu Infułę na głowę [*Cidari ... textit caput*] *Leop Lev* 8/9; Y gdy mu łam Papielz ná głowę Infułę kładł/ z wielką czćią y poniżenim złożył iá z głowy *SkarŻyw* 462.

»łać (wodę) na głowę, po głowie; polać głowę« (2 : 1; 1): IOrgan to ławna rzeká/ co w niey ludzye krzczono/ Leiąc wodę ná głowę/ łzupryny moczono. *RejZwierz* 74, 74 [2 r.]; Y wnet poświęciwfzy wodę/ polał iey głowę [!] *SkarŻyw* 35.

»(na-, po)mazać głowę, wylać olejek na głowę *itp.*« [*szyk zmienny*] (34): *TarDuch* B6v; *WróbŻółt* 22/5; *RejPs* 200; Y iefcze to Tbierznowanie w papieżtwie trzimaia [..] prziwiodá dziecie do biskupa/ a on [..] wmiałto [..] w wierze poczwierdzenia namaże mu tłuściością głowę *SeklKat* Zv; *KromRozm III* I4; *LubPs* F3, ee3v; Tám naprzod głowę nowego Biskupá oleiem łmaruiećie *KrowObr* 127, 128v, 129v [2 r.]; *Leop Lev* 8/12, 14/29, *Luc* 7/46; Temże też Oleiem pomázania polał głowę Aaronowę [*fudit ex oleo unctionis super caput Aharon*] *BibRadz Lev* 8/12, *Matth* 6/17; *BielKron* 37v, 63v, 86, 144v; *RejPos* 308; *BudBib Lev* 21/10, 4.Reg 9/3, 6; *BudNT Matth* 26/7; *ArtKanc* Q6v; *LatHar* 689, 704; Ná wieczery w Bethániey Mária wylewa oleiek ná głowę iego. *WujNT przedm* 38; Ale ty kiedy poścífz/ námaż głowę twoię [*unge caput tuum*]/ y vmyi oblicze łwoie *WujNT Matth* 6/17, *Matth* 26 arg, 7, *Mar* 14 arg, 3, *Luc* 7/46.

»posypać głowę popiołem (a. prochem) *itp.*« [*szyk zmienny*] (16): *HistJóz* C; tedy na popiele obieczađło napiłuiá włępną frzodę nagłowy bywa łypan *FalZioł* IV 51c; *Leop Ios* 7/6; Thedy Thámár połypála głowę łwą prochem [*tulit Thamar cinerem super caput suum*]/ á rozdarłá ná łobie płtrá łuknią *BibRadz 2.Reg* 13/19, 1.*Mach* 4/39, 11/71; muł [..] leść ná brzuchu miećac źiemie źalię/ á drugiey ná głowę nákláđzie pokorę známionuiac *BielKron* 450v, 71v, 115; *RejAp* 151v; *BudBib 2.Reg* 13/19, *Iudith* 9/1; *SkarŻyw* 52, 502; Sypćie źiemie ná głowy/ ná pámiatki one *GrabowSet* D4; *WujNT Apoc* 18/19.

»poświęćić głowę« (1): I połwięći głowę iego [*sanctificabitque caput eius*] wten dzień *Leop Num* 6/11.

»włożyć koronę na głowę *itp.*« = *koronować, ogłosić (się) królem; być królem; podkreślić w ten sposób majestat królewski; też o Matce Boskiej* [*szyk zmienny*] (25): Vmilowál iá bóg nadewłfytki niewiałky [!]/ ij włożył koronę krolewfką na głowę iey *OpecŻyw* 189, 189v; Iam yefth Czarz wyelkii nyefwiciezoni [..] y Kvłzrowowa korona yefth na mey głowie *LibLeg* 10/60; *Leop Esth* 2/17; włożywłzy ná głowę łwoię złotą koronę s kámieniem bárzo kofztownym/ wyłzłá przeciw im *HistAl* L6v, D4, G2v, L5, N4; *KrowObr* 67; ktore łowo z włt Arcybiskupowych [..] bywa przy w kłáđaniu Korony ná głowę Człowieká/ ná Kroleftwo wybránego *OrzRozm* B4v, F3v; Po nim był Monnerius/ ten práwá y pobor Brytánnom włtáwił/ y koronę łam łobie złotą ná głowę włożył. *BielKron* 61v, 301v, 324v, 465v; *RejPos* 2v, 149, 339v; *BudBib 1.Mach* 11/13; *SkarŻyw* 179, 398; *KochSz* C; MY Zygmunt dáiemy

znąć/ iż [...] za zwoleniem [...] wżyfłkiéy fzláchty y ludu/ koroná ná głowę náfzê ieft włożoná [diadema capiti nostro impositum est JanStat 7] SarnStat 10 [idem] 941.

»włożyć (a. wkładać), wkładający ręce itp. na głowę; spuścić głowę pod ręce« = *blogosławić lub przyjmować błogosławieństwo* [szyk zmienny] (12 : 1; 1): *HistJóz* B4v; włożywłzy ná głowy ich ręce fwe/ błogosławił im *RejPos* 150, 22, 23, 206v [2 r.], 207, 254, 283 [2 r.]; *KuczKat* 245; Y ściągnał Izraél prawicę fwoię/ y włożył ná głowę Efraimowę/ á ten (był) młodfzy/ á lewicę fwoię ná głowę Manáfzelá [extendit Israel dexteram suam, et posuit super caput Ephraim ... et sinistram suam super caput Menasseh] *BudBib Gen* 48/14; fpuść głowę pod ręce moię/ do bránia błogosławięftwá. *SkarKazSej* 680a.

»włożyć (a. położyć) ręce na głowę, na głowie« [czynność rytualna przed złożeniem krwawej ofiary, stąd: skazać na śmierć] [szyk zmienny] (9 : 4): Wywiedz bluźnierzá precz z obozu/ á niechay wśyfłcy kthorzy słyśfeli/ włożą ręce fwoie ná głowę iemu [ponant ... manus suas super caput eius] *Leop Lev* 24/14, *Lev* 1/4, 8/14, 18, 22; fáfłzywi Sędzyowie/ Położyli fwe niewiernie ręce ná iey głowie. *KochZuz* A4; Y położy rękę fwą ná głowie ofiáry fwoiey [coniunget manum suam super caput oblationis suae]/ á zárznie iá *BibRadz Lev* 3/2, *Lev* 3/8, 13, 4/4; *BielKron* 37v, 38v; *BudBib Dan* 13/33.

»zakryć (a. przykryć), zawić głowę (żałobą); włożyć wory (a. worki) (żałobne) na głowę« (3 : 1; 2): Dawid lepák fśedł fthroná ná gorę Oliwná/ idąc á płáčząc/ przikrywłzy głowę [operto capite]/ á bofymá nogámi: ále y lud wżyfłtek ktory był przy nim/ zákrywłzy głowę [operto capite] wfthępował ná gorę płáčząc. *Leop 2.Reg* 15/30; Pogrzebion w Hebronie/ ná którym był fám krol z ludem fwoim włożywłzy wory żáłobne ná głowę *BielKron* 69v; záwiwłzy głowę żáłobá/ fzedł do kościołá bożego *BielKron* 89v, 47v, 72v.

Wyrażenia: »ciężkość (a. obciążenie, a, uciążenie) głowy, w głowie; głowa (bywa) ciężka; ciężko na głowę; cięży głowa; głowę ociążać« (4 : 2; 2; 1; 1; 1): Gravedinosus [...] Ktoremu głowá cyęfka. *Murm* 77; Znamionuie obphitoć krwie/ á zwálzcza gdy fkarży na obciążenie głowy w ciemieniu *FalZioł* V 5v, IV 45d, V 58; Odfpiewa iá [jutrznię] czáfem fowá Bo więc kxiędzu cięży głowá. *RejRozpr* A2v; gravitas capitis, Ciężkość głowy od bólu. *Mącz* 149c; Onerosum capiti, Ciężko ná głowę. *Mącz* 264a; *SienLek* 35v [2 r.], 51; *Oczko* 25.

»goła [= łysa] głowa« [szyk 4 : 1] (5): *BierEz* Mv; Swiat ie zakonniky zowie Poznać ie po goley głowie. *RejKup* b7, v2v; *HistAl* I2v; *KrowObr* 134.

»łysa (a. o(b)łysiała) głowa, łysy na głowie« = *caput decalvatum PolAnt* [szyk 7 : 2] (8 : 1) : Gnoy też z czebulá z tłuczony na obłyfiałá głowę pomaga. *FalZioł* IV 14d, IV 15b; *RejKup* y3v; *LubPs* gg6; Był wzroftu mkłego/ profty w obyczáioch/ mowy fzepietliwey/ lyfy ná głowie *BielKron* 397v; Druga przyczyná ieft żebych przez włofy iego wfpomogł fwey łyfey głowie *HistRzym* 3; *BudBib Ez* 29/18; *MWilkHist* B4v; *PowodPr* 84.

»przez głowę Machometowę« [zakłęcie muzułmanskie] (2): rzekłá/ przez głowę Máchometowę ten człowiek nád ine ludzie tráfnięfzy. *BielKron* 458v, 458v.

»jako w głowie oko« [szyk 1 : 1] (2): *RejJóz* F8; Iuż nas záwždy ftrzedz będą/ iáko w głowie oká *RejWiz* 157.

»od pięty do wi(e)rzchu głowy, od głowy do nog *itp.*« (27): Iż począwłfy od pięty nożné aż do wirzchu głowy moié/ niemá bytz w mym ciele zdrowié. *OpecŻyw* [79], 102v, 126v, [127], 131v, 141; *GlabGad* A5; Zárázi cie Pan wrzodem iádowitym [...] od podełzwy áż do wierzchu głowy [*a vola pedis tui et usque ad verticem tuum*]. *BibRadz Deut* 28/35; *BielKron* 93v, 443v, 457; A capite ad calcem, Od głowy do pięty/ to yeft/ od początku áż do końca. *Mącz* 32c, 490a, 503c; *SienLek* 45, 164v, Aaaa2v; *HistRzym* 110v; *Oczko* 12v; *KochPs* 55; *SkarŻyw* 70; *CzechEp* 358; *ArtKanc* E9; ktoremiś od wierzchu głowy/ y ciemieniá twego/ áż do naniżłzey części y podełzwy nog twoich był zrániony *LatHar* 298, 259, 293, 297.

»szumna głowa« [*o pijanstwie*] (2): Acźci mi po wczoráyfzym/ iefzcze łzumna głowá *PaxLiz* E3v; *KlonWor* 70.

»głowa trupia« = *trupia czaszka* (7): Vyźrzawłzy kupiec głowę trupiá przed łobá bárzo łie złękl *HistRzym* 52v, 52v [2 r.], 53; záléciaá włyfcy/ do thák głów łlábych [..] proch/ który palá z głów trupich *Oczko* 16v; *WysKaz* 45 [2 r.]. *Cf n-loc*.

»trzęsienie głowy« (2) : *BielKron* 3; Renutus – Trześienim głowi odmowienie. *Calep* 911b.

»więcej niż włos(ow) na głowie *itp.*« [*szyk zmienny*] (13): Rozmnożili łie nad włofy głowy moiey *TarDuch* A6; *RejPs* 100; Ktorzy yák włos ná głowye ták łá pełni złości *LubPs* P5v, L2, P6v; a iefł ich więcej niżli włofow ná głowie mey [*multiplicatae sunt prae capillis capitis mei*] *BibRadz Ps* 39/13, *Ps* 68/5; Iefł tego w Hiłtoriach ták wiele/ ile ná mey głowie włofow. *GórnDworz* Z6; *BudBib Ps* 68/4; Ledwie ták wiele włofów ná głowie náyduię/ Iáko nieprzyiaćiół wiele czuię. *KochPs* 99, 60; bez miáry grzechy moię/ przełzły licźbę włofow głowy moiey *LatHar* 145; W czym tyle wyłłepku połpolitego iefł/ iáko włofow ná głowie. *PowodPr* 47.

»zawracanie (a. zawrocenie, a. zawrot) głowy, w głowie; głowa, w głowie się zawraca« = *vertigo* *Murm*, *BartBydg*, *Mącz*, *Calep*; *gravedo Calag*; *exanimatio*, *scotoma Calep* [*szyk 16 : 13*] (21 : 3; 4 : 1): *Vertiginosus*. [...] Ktoremu łye wgłowye záwraca *Murm* 72, 71; *BartBydg* 168b; Też łok iego z oliwą zmiefzany oddala zawrocenie głowy *FalZioł* I 2d, 2d, I 18d, 28c, 50b, 89c (10); *GlabGad* I3v; Iednemu z gorákości głowá łie záwráca *RejWiz* 93v; *Vertigo*, záwráćanie w głowie *Mącz* 486d, 154b; O rozmáitym łzáłeniu/ iáko ma być leczone/ tymże y zawrot głowy. *SienLek* 51v, 16, 19v, 30, 40, 54; *Oczko* 14; *Calag* 434a; *ArtKanc* R17; *Calep* 381b, 956b, 1115b.

Zestawienie: »siatka na głowę« (1): *Vitta*, *Czepiec*/ siatka ná głowę *Mącz* 500b.

Wyrażenia przyimkowe: »przez głowę« (1): A ten łzkápie przez głowę *RejFig* Bb2.

»przez głowę« = *gorą za siebie* (1): wypiwłzy rzuca konewkę bez dotykánia ręku przez głowę *StryjKron* 160.

»nad głowá« (2): Kiedy kxiádz machnie nad głowá To iuz rołgrzefeniem zowá. *RejKup* k7; cóś mi mručzał nád głowá kryłláiac mi po czele. *RejZwierc* 21v.

»nad głowá« = *w zenicie* (1): Iáko kiedy zácbodźi/ milfzá iáłność dawa Słóńce/ á niź w południe/ gdy nád głowá łtawa. *GórnTroas* 73.

[*Cf znac.* 2. *RejWiz* 17v.]

W przen (453) : włytká pełnołzcz łafky ktora była wcryłtufye przyłzła wdullá maryey acz ynaczey bo wcryłtufye yako wglouye maryey yako tey glouy włyzye *PatKaz III* 110v, 111 [2 r.]; *WróbŻołt* Xy

[2 r.]; Dom Iowifzow/ powyżlenie ogona fmkowego/ a vpad głowy. *FalZioł* V [50]; *RejRozpr* G; Ci go [*Chrystusa*] telz ielztze z głową nieiedzą/ kthorzy go zá iednego tylko iednatzá y przytzyńcę do Bogá mieć niechcą *KrowObr* 185, 185 [4 r.], Ss2; *RejAp* 85; Niech przyfchnie ięzyk moy do podniebienia niego/ iellibych ná cię nie pomniał/ iellibym Ierufzalimá nie pokládał w głowach wefela mego [*super capite laetitiae meae*], (*marg*) Wł. Ielli nie wzwodzić będę Ierufzálimá na głowę wefela mego. (-) *BudBib Ps* 136/6, *Deut* 33/20; Tam Grekowie błogofławieńftwo wzięli/ tám ná nie z głowy Aaronowey/ to ielt naywyżlżego káplaná on wonny oleiek łáki y miłofierdzia Bożego/ y pokoju niebiefkiego wylany ielt. *SkarJedn* 293; Potępiony Arryufz [...] gdy przez Zbor Niceńki/ trzyftá y ósmnaście oycow/ ná głowie ftárty/ ogon iáko chytry wáż przez fwe vcźnie/ podność począł *SkarŻyw* 388; *CzechEp* [378]; *KmitaPsal* A5v; *ActReg* 167; A wy mnry kaźcie to śpiewać fwoiey głowie *SapEpit* A4v.

Wyrażenia: »od głowy do nog, do pięty« (1 : 1): *OrzRozm* D4v; gdy fkáżę od głowy áż do pięty nie wleczoną ludu fwego/ Pan Bog oftátnią zgubą pokarác chce *PowodPr* 66.

Szeregi: »w głowie i w członkach« (1): ácz do tego czáfu w głowie y w członkách [*in capite et membris JanStat* 876] fwych był w Zakonnym ftanie ten przerzeczony Kiełbáfá *SarnStat* 1097.

»z nogami i z głową« = *całkiem* (2): z wiáry w niewiárę wpádniefz/ y w niéy z nogami y z głową wfyftek vtóniefz *OrzQuin* L3v; *RejZwierc* 222.

Wyrażenia przyimkowe: »na głowę« [*w tym: pobić (pobity) (3), pogromić (pogromiony) (2), porazić (porażać, porażon, porażenie) (49), wykorzenieć, wypchnąć (2), zetrzeć, zwojować (2); o wojnie (52) – traktowanej przenośnie (3), o polemice (4), o sytuacjach życiowych (4)*] = *całkowicie* [*w odniesieniu do kłęski*] (60): przyyachawfchi wnałche moldawfkye zyemye [...] schefcz wfhy na glowe zwoyowały *LibLeg* 11/165; *MiechGlab* 49; Wielekroć fie ftáráli znierownemi przeciwko mnie mocamy/ ná głowę mie wykorzenieć nieprzyiáciele moi *RejPs* 38v; *HistAlHung* A3; *Leop* 1.*Mach* 8/6; *OrzRozm* Q3; Ládziłlaw wypráwił fie przeciw im/ poráził ie ná głowę *BielKron* 301, 130, 175, 179, 192v, 239v (15); Cruenta victoria, Krwáwe zwycięftwo. Poráżenie ná głowę. *Mącz* 69c; Stragem dare, Ná głowę poráżyć. *Mącz* 92a; *OrzQuin* Aa2v; Tu będzie plácz/ pokázác/ iáko kto ielt tey plći chętliv/ [...] á páná Boiánowfkiego/ frogiego białyhgłow nieprzyiácielá zetrzy ná głowę. *GórnDworz* V2, Cc7; Bo gdyby ktho dawał iákiemu obdártemu żebrakowi fzátę iáką/ [...] á onby tego niechciał [...]. A coźby tákiemu czynić/ iedno wypchnąć precz ná głowę/ iáko niewdzyęcźnego. *RejPos* 146v, 146v; *BielSpr* 52v [2 r.]; *HistHel* D; *WierKróc* A3v; *PaprPan* Hh3; *SkarŻyw* 484, 558, 559; A ták ty dwie woyská [...] były rofprufzone/ á drugie ná głowę pogromione y pobite *StryjKron* 772, 36, 121, 170, 195, 285 (14); *KochEpit* A3v; *KochProp* 9; *OrzJan* 6, 85; Ale co fię/ práwowierny Chrześćíaninie/ małz ná te przymowki onych dawno od S. Hieronymá y infzych ná głowę poráżonych Wigiláncyanow ogládać? *LatHar* 331, 7; *WujNT* 208; Acz śmierz ielzcie nád ciáłmi pánowác będzie/ ále czás on przyidzie/ gdy iá ná głowę zwoiuem *SkarKaz* 205b; Zginęliłmy ná głowę, ielli ia fpofobu Do zábieżenia temu iákiego nie naydę *CiekPotr* 40; *SkarKazSej* 686a.

»na głowę« = *może: całkowicie (o zwycięstwie w tańcu) (2)*: Pomoże gonionego/ y Gęfiego tańcá/ Wygra czáfem ná głowę/ fkcźzonego fzańcá. *BielSat* D2 [*idem*] *BielRozm* 26.

»w głowę« = *bardzo, całkowicie* (1): Wolność ięft/ która nic z niewolą nie ma ípolnego/ owízem oney ięft w głowę przeciwną *GórnRozm* A3v.

»z głową« = *całkiem* (1): byli do gruntu znińczeni/ Y w boiowych powodziách z głową ponurzeni. *KochProp* 6.

a) *Użycia pozornie opisujące sytuację konkretną, w istocie nie dotyczące głowy, lecz człowieka jako całości lub personifikacji abstraktów* (260) : *OpecŻyw* 110; Wthen czas karanie boze a gniew Czeffarza Tvreczkiego na mie przislo, y miecz yego bil nad głową moją *LibLeg* 10/62; Abowiem grzechy moje przewyśłyły głowę moię *WróbŻolt* 37/5 [*przekład tego samego tekstu Leop Ps* 37/5, *BudBib* 3.*Esdr* 8/74], Z5v; *SeklKat* I2v; łamey Łalki bozey Ktochcze wniebo głowę wlozy. *RejKup* i5v; *HistAl* G3v; W opuffcyáley łtárości moją nędzna głową/ Oleyem łalki twoyey będzie pomázaná *LubPs* V2, ee2v; *RejWiz* 101 v; Złupił mię z łlawy moiey/ y zdiął koronę z głowy moiey [*abstulit coronam de capite meo*] *Leop Iob* 19/9, *Ps* 37/5; Bog przebiie głowę [*transfiget caput*] nieprzyaścioł łwoich *BibRadz Ps* 67/22; helm zbáwienia był ná głowie iego [*galeam salutis in capite suo*] *BibRadz Is* 59/17, *Bar* 5/2; zdrápay Wieniec ná głowie Królewłkiéy/ który ná Króla Polłkiégo wlożyłá ręká Papielka *OrzQuin* K2; wzięli korony zapłáty łwoiey ná głowy łwoie. *RejAp* 56v, 48, 56v, 161v; Profząc go pokornie/ áby teź łłóżyć raczył to łrogie iárzmo z głow náłzych/ obowiáłkow náłzych. *RejPos* 17; radbyś y oftátek wełny zdárl z nędzney głowy iego. *RejPos* 192; *RejZwierc* 28, 116v; co mu bogini forthoná ná głowie nápiłze przy porodzeniu/ tego łie ładen nie vchroni. *BielSpr* 51; *BudBib Am* 6/7, 3.*Esdr* 8/74, 4.*Esdr* 16/54; *CzechRozm* 243v; Tyś moia cześć/ y moiey głowy koroná *KochPs* 5, 134; *CzechEp* 74; ták to imię dawné RADZIWIŁOW [...] ięft łławné/ Nie tylko z męłkiéy ále y z białey płci łtrony/ Które ná głowięch łwoich Kłiążęcé korony Y królewłkie nołły. *KochJez* A4v; *KochEpit* A3; Przytul má chorá głowę [*Boże*] *WisznTr* 29; *KochPieś* 42; które [*szczęście*] cię [...] z góry łtraćilo/ Y głowę/ bliłką niebá/ zráziło *ZawJeft* 36; Bo to iuź bogóm łziemnym połwięcony/ Komu ia kołá wlos vłtrzygę z głowy. *KochFrag* 46; *OstrEpit* A2v; *LatHar* 262; Kto raz grob záległ/ głowy niewychyli. *RybGełli* D2; Bo to czyniáć/ węgłe ognilte zgromádzilz ná głowę iego [*carbones ignis congeres super caput eius*]. *WujNT Rom* 12/20; iź co go miał miedzy narody wynieść zá głowę/ to zniego vczyni iáko ogon *PowodPr* 15, 10, 19; *SkarKaz* 578b; Mnie łwiętołliwé páníe w kubku złotym wody Káftáliyłkiéy podáia [...] Kłádac ná głowę moię więniec záłłuzony *GosłCast* 10; *SkarKazSej* 680a.

Frazy: »abyć (*a. żeć*) pantofłá głowę zmiękczo« (2): Utinam tibi videam committigari sandalio caput O dayze to Boże/ ábyć pántofłá głowę zmiękczo. *Mącz* 37b, 367a.

»włos(ek) z głowy nie spadnie (*a. upadnie, a. spaść nie może*), nie zginie (*a. zginąć nie może*); włos nie zginie na głowie« = *nullum eapillum ex capite cadet PolAnt; capillus de capite non peribit Vulg* [*szyk zmienny*] (25 : 10; 1): Abowiem beź twey woley y włos z głowy nie łpadnie Zadnemu *RejJóz* I6, I6 marg; *LubPs* Y marg; *RejWiz* 4v, 95, 107, 107v, 110v, 129v, 139v; *BibRadz Act* 27/34; *BielKron* 71v, 460v; *RejAp* AA6, AA6v; *HistRzym* 132v; *RejPos* 139, 173v, 271, 276v, 286 [2 r.] (9); *RejZwierc* 86, 173v; Y włos nie zginie ná głowie/ Kto łie iego włáłnym zowie. *RejZwiercPodw* 183v; *CzechRozm* 245; *ArtKanc* K2v, P3, R17; *WujNT Luc* 21/18, *Act* 27/34; *SkarKaz* 519b; bez woléy iego/ włos nie łpádnie z łiebie Głowo moia *GosłCast* 20.

»włosy na głowie wstawają« (1): że też aż y włosy na głowie człeká pobożnego czytáiąc to wftawáią. *CzechEp* 172.

Zwroty: »bierać, wziąć po głowie« (1 : 1): pogány dość mężnie y fortunnie biyá/ Ktorzy [...] częfto od tych paniąt bieráią po głowie. *PaprPan* E3v, Ee4v.

»(bijącemu) głowy na(d)stawić« = *narażać się na przykrości* (3): á kto będzie ninie prawdę mowić/ mufi biącemu głowy náftawić. *HistRzym* 49, 51; *RejZwierc* 143.

»da(wa)ć, bić po głowie; w głowę tłuc« (4 : 1; 1): Nie bylić Káznodźieie áni Doktorowie/ Co w Pruśiéch tęgo dáli Krzyżakom po głowie. *KochZg* B; *BielSat* G4v, H; *PaprPan* V2v, [Hh5]v; *SapEpit* A3.

»głowę w jarzmo dać« (1): Wfzyfcy głowy w to iárzmo dobrowolnie dáli. *RejWiz* 40.

»dosiąć (a. sięgać) głową nieba, głową dotykać obłokow« [szyk zmienny] (3 : 1): By theż [...] głową fwą dotykał obłokow [*caput eius ad nubem attigerit*]. A wśzákoż ná koniec zginie *BibRadz Iob* 20/6; *KochPs* 170; *KochPieś* 34; *ZawJeft* 38.

»z głową się ochynąć« (1): Bo kto ná máłym czołnku nadáley odpłynie/ Ten fie czáfem y z głową narychley ochynie. *RejWiz* 90v.

»podnieść (a. podnosić, a. wynosić, a wznosić, a. podnaszać, a. wznaszać, a. wznieść) głowę (ku gorze a. wzgorę, a. wysoko); nie śmie się podnieść głowa; podniosła głowa« = *levare caput Vulg, PolAnt; extollere caput PolAnt* [szyk zmienny] (29; 1; 2): *WróbŻółt* 82/3; iż fie tak burzą nieprzyaciále twogi á przeciwko tobie wyfoko głowy fwoie wynoffá. *RejPs* 124, 31, 110v, 164; Niefmiem przemowicz ny flowa A niefmie fię podniefcz głowa. *RejKup* Hv; *LubPs* P5v; *KrowObr* 167; Bo nigdy gdzye ieft iáfno nie wznósimy głowy. *RejWiz* 96v; *Leop Zach* 1/21; *RejZwierc* 66; wywiodłem was żeście fzli z támthąd podnioźfzy głowy wáfze [*erecta cervice*]. *BibRadz Lev* 26/13, I 3a marg, *Ps* 82/3, *Luc* 21/28; *RejAp* 10v; Iż ia widzę cory Syońfkye/ [...] á ony chodzą z wyciągnionemi fzyiámi á s podniofłemi głowámi *RejPos* 306, 4v, 306; *RejZwierc* 69v; *BudBib Zach* 1/21, *Eccli* 20/11; *CzechRozm* 264; *MWilkHist* Hv; ále fię nic nie lękáyćie/ głowy fwe wzgorę wznáfzayćie. *ArtKanc* S20v, A13v; *GrabowSet* D4v; *WujNT Luc* 21/28; gruba záłobá głowę fwą podnofi *WysKaz* 2; *SkarKaz* 6a, 8a; *SkarKazSej* 668b.

»głowę, głow podwyższyć« [szyk zmienny] (1 : 1): *WróbŻółt* 109/7; A ci co cye nyenawidzą głow fwych podwyżfily. *LubPs* S5v.

»policzyć (a. zliczyć, a. przeliczyć) włosy na głowie, głowy; włosy głowy, na głowie (są) policzone (a. zliczone)« = *capilli capitis numerati sunt PolAnt, Vulg* [szyk zmien] (4 : 2; 6 : 5): *BibRadz I* 298d marg, *Matth* 10/30; ták iż y włosy głowy iego fá záwždy policzone przez fwiętą opátrznóć iego. *RejPos* 325v, 85, 133v, 222v, 228, 236v (10); *BudNT Luc* 12/7; *CzechRozm* 226, 230; *WujNT Matth* 10/30, *Luc* 12/7.

»skryć głowę« (1): Kto mu w czym przygáni/ prze fwą głupiá mowę? A potym befpiecznie przed nim fkrzye głowę? *GrabowSet* Bv.

»w ziemię głowę tłoczyć, wnrzyć« [szyk zmienny] (3 : 1): Zaden wzgorę nie pátrzy/ w zyemię głowę tłoczy/ Pátrzáiąc ná niey márných docześnych pożytkow *RejWiz* 180, 174v; ktorzy opuściwfzy niebo/ tylko iáko bydło wnrzyli w ziemię głowy fwoie *RejAp* 111v, 111v.

»(ze)trzeć *itp.* głowę; starta *itp.* (jest) głowa; starcie *itp.* głowy« = *confringere a. conterere caput* *PolAnt* [szyk zmienny] (79; 10; 5): *OpecŻyw* 178; *PatKaz I 7* [2 r.]; przyydzycze [...] panna która mocz twoją złomy a głową twoją podłoży poth nogą swoją *PatKaz II* 55v; *PatKaz III* 99v [2 r.]; á wżakoż pan złomi y skazi głowy nieprzyjacielow swoich *WróbŻołt* 67/22, Xv, 73/13, 14, 109/6; *RejPs* 165; *SeklKat Q*; *RejKup Hv*; áby pan [...] pogromił á zniśczył thy márne głowy bluźnirzow *LubPs R3v marg*, R3 [2 r.], Z3v, Z4; *BibRadz Gen* 3/15, I 2d *marg*, *Ps* 73/13, 14, *Judith* 13/23; *BielKron* 2, 3, 4; *RejAp* 100, 100v, 103; *RejPos* 15v, 16, 16v, 18, 19v (26); błogofławiony iest Pan Bog [...] który cię obrocił ku potłoczeniu głowy Hetmáná nieprzyaścioł nászych. *BudBib Judith* 13/23; *CzechRozm* 24v, 25, 155, 174, 178v [3 r.]; *KochPs* 110; zázwždy głowá iego od oney flábey płci [...] zdeptána byłą *SkarŻyw* 14; teraz ci nam/ z czártem walczyć pokilmy młodsze: ielli teraz głowy iego nie zetrzem/ w ftárości trudniej będzie. *SkarŻyw* 225, 134 [2 r.], 135, 136, 262 [2 r.], 263 (12); *CzechEp* 204, 292 [2 r.], 293, 294 [2 r.], 295, 296, 297; *ArtKanc* F17v, N17v; *LatHar* 8; *WujNT* 397; *SiebRozmysł* L; oto się [...] báránek vkázuie/ który głowę iego fkrufzy *SkarKaz* 515b; Głowę moię podeptác máią nogi iego. *GosłCast* 15; *SzarzRyt* A2.

Wyrażenia: »na doł głową« [szyk 2 : 1] (3): *RejWiz* 91; pokuśzáią się o niepodobne rzeczy/ á prawie się ná doł głową z wyfokiey wieże puźczzáią. *RejPos* 71v; łámi potym będą wynecowáni/ y głową ná doł do wieczney śmierci [...] wrzuceni. *CzechEp* 105.

»głowa ku gorze« (1): Głowá ku gorze/ W cnotliwey fkorze. *RejZwierc* 239.

Wyrażenia przyimkowe: »nad głową« = *obok, w pobliżu* (2): *Ecce supra caput homo levis et sordidus*, Oto nád głową leży człowiek nikczemny y mierziony. *Mącz* 434d; Niemnieyszą mam przed owym nędznikiem niewolą/ Co tu noc pole nocy płácze mi nád głową *KochPieś* 29.

»po głowie« (1): Gdy się dwa zwádzą fwieccy tyránnowie/ Ná ftronie siedzą/ á drugim po głowie. *RejZwierc* 228.

b) Stany psychiczne przedstawione za pomocą stanów organicznych głowy (42): Ten [gniew] przerazi na wże ftrony idzie z głowy aż w pięty *RejJóz* C4v; A wżak mi z wielkich dziwow głowa iakos chora *RejJóz* M6v; *RejRozm* 394; *RejKup* d6; Iáko to łácnó/ piłác fye z rozumy/ Kiedy po woléy świat mamy/ á głowá Człowieku zdrowá. *KochTr* 16; dadza się wam te maloni znac ielli się niepotzuiecie/ opuchnie drugiemu grzbieth abo głowa odnich. *PaprUp* K2v.

Przysłowie: Ale gdy co poniewoli Przydzie czynić głowá boli *RejRozpr* 14; tego głowá boli/ Stára Polka przypowieść/ kto łobie nie woli. *PudłFr* 31.

Frazy: »spada się głowa« (1): A dobrze iż z tey troski nie fpada się głowa *RejJóz* Hv.

»głowa (za)boli« [szyk zmienny] (22): *RejRozpr* D, E4, I4; *RejJóz* C8, G7v; *RejRozm* 396, 408; *RejKup* e3v; *BielKom* Bv, F6v; Bo mnie z żalu y z rzeczy iuż y głowá boli. *RejWiz* 32v, 41v, 140v, 189v, 192v; *OrzRozm* L3v; *BielSat* C4; Náftáwiay zász półmišków iákich chceśz w niewoli/ Pátrząc ná nie/ áż głowá człowieká záboli. *PudłFr* 72, 16, 31, 35; *BielRozm* 22.

Zwroty: »(za)szumieć w głowie; głowa zaszumiála; głowa szumna« [szyk zmienny] (3; 1; 2): Bo bárzo z onych przygod miał też fsumną głowę. *RejWiz* 126v, 40; *RejAp* 142; *RejZwierc* 215; A Cożci Deiphebe w głowie záfzumiáło/ Zeć się choroby ná twoy żywot zdrowy chciało. *PaprPan* Ff2v; *KlonFlis* D4.

»(za)wiercić (się) w głowie« (5): *RejKup* n2v; Gdzye fie oná [*Wenus*] pokuśi wnet zówierci w głowie. *RejWiz* 29v, 89v, 163; O nędzni fwiátá tego wy Alexándrowie/ Co áby wżytko pożrzeć/ wierci fie wam w głowie. *RejZwierz* 41v.

Wyrażenia: »ciężar głowy« (1): Węzeł doległości/ ciężar moiey głowy *GrabowSet* P3.

»z kurzeniem głowy« (1): wolemy tego z wielkimi trudnościami/ pracami/ á z nie pobożnościami/ [...] á s kurzeniem głowy náfzey/ nábywác *RejPos* [219].

c) *Zjawiska przedstawione za pomocą skojarzenia z żywą postacią (czasem wielogłową) (52)* : *KromRozm III* Mv; *RejWiz* 173v; Załz niewiełz iáko mądrzy/ náfze dworftwo zowá/ Nędzâ zacná/ á wołem chudym z złotâ głowâ. *RejZwierz* 23; *GrzegRóżn* 14v; Co iełt wżetecznik choć fie fláchtâ zowie/ Máłzkárâ piękna ná párlzywey głowie. *RejZwierz* 220; prawdâ nád obłoki głowę vkaçáłâ. *KochPs* 84; Rok wżytkorodny wieniec znákomity Nieśie ná głowie *KochPs* 93, 166; HYdrâ wielkie ná niebie mieyfce záfłapiłâ: Głowę fwą ftráfzliwâ pod Rákiem położyłâ. *KochPhaen* 17, 2, 3 [6 r.], 6 [3 r.], 8 [2 r.], 9 (32); *ReszList* 180; *BielSen* 10, 12; półpolftwo/ zwierzę iełt o wielu głow/ á iż nie o iedney głowie/ przeto nie latwie go vkroćić. *GórnRozm A*; *WujNT* 866; *SarnStat* 49, 51, 116; *PowodPr* 62; Mowiliłmy o pierwżey chorobie Rzeczypólpolitey ná ferce/ iuż o drugiey zá pomocâ Bożâ mowmy/ ktora iełt ná głowę/ to iełt o krolewfkiey władzey ołłábioney *SkarKazSej* 689a.

Zwrot: »przewyższać głowâ« (1): Iż mądrość wżytki rzeczy/ przewyższa fwą głowâ *BielKom* B4.

d) *O elementach natury (słońcu, gwiazdach, górze, rzece) (7)* : *RejWiz* 177; Weyzrzy iedno ná głowę gwiazdám/ że wyłokie fâ. *BudBib Iob* 22/12; *StryjWjaz* Cv; Szrodkiem tego wżytkiego śrębna rzékâ płynie/ [...] Głowę máiac odziánâ wienцем rokitowym. *KochProp* 11; CO to zá gorę widzę ktora nád innymi Ták fie bárzo wyniołłâ? [...] Tey zówłze ile rázow złote Słóńce włtáie/ Napierwey fie w fwey drogiey fzáćie widzieć dáie. Albo kiedy pod ziemię biegle kołâ toczy/ Z iey głowy napośledzey fpułzcza fwoie oczy *WitosłLut* A3; Szkárpawâ byłtra wżytkiey wiłły głowâ *KlonFlis* H; á wieniec z kámieni Kółztownych fpráwion/ głowę mu [słóńcu] promieni. *SzarzRyt* A3v.

Przen: metonimicznie: Człowiek (czasem zwierzę) jako całość [połączenia z przydawką dzierżawczą można zastąpić odpowiednim rzeczownikiem lub zaimkiem osobowym] (252) : *PatKaz III* 132v, 151v; *WróbŻółt* 139/8; A złomiwłly frogâ głowę moczazow onych dałes ie pożrzeć zwierzętom dzikiem *RejPs* 109, 57, 88v, 98v, 150, 163v; Choć kto chce bić chocia łáye/ Skromnie to ma głowâ zdzyerzy *BielKom* E7; zacni krolowye mieli poddác głowy fwe pod kroleftwo Pánâ Kriřtułowe *LubPs* P6 marg, Q4v marg, Z3, ff4, hh5v; Iełli on fkarb niebyełki co Mądrościâ zowá/ Nie będzye nam nádány/ łłábo z náfzâ głowâ. *RejWiz* 62v, 72, 96; KThoż da głowie moiey wody/ y oczom moim fthudnicę łes *Leop Ier* 9/1, *Iudic* 9/36, *Ps* 107/9; TO iuż tu nie moy rozum/ tę głowę fżácowác *RejZwierz* 58v, 51v; *BibRadz Ps* 59/9, *Is* 1/5, I 353d marg; Pochwalon bądż Pan Bog że oddał złość Nábalowi w głowę iego *BielKron* 67; Gdzie głowâ páńłka iełt/ tám káždy poddány czuie moc *BielKron* 349, 18v, 77v, 93v; áni fie obaczyłz gdy márnne vpádnie thá nędzna głowâ twoiâ. *RejAp* 36v, 5v; y dał iemu fto funtow piędzdy ná to/ áby they páńny Tárłiey y iedná męłka głowâ nie ogládáłâ *HistRzym* 21v; iżeś iuż tego pewien iełt/ iż on tuż nád fámym wirzchem głowy twoiey dzyerzy obronnâ [...] rękę fwoię. *RejPos* Ooo2, 50v, 317v; pátrż ná białâ głowę/ Gdy swżetecznieie wnet odmieni głowę. *RejZwierz* 220v, 63, [193], [238]; *RejPosWstaw* [41⁴]; *BudBib Eccli* 4/7; Iuż wiedz że pewná biedę będziefz miał

fwey głowie *PaprPan* H2, Ee4v; ktoraby [*burza*] y twey głowie Krolu niefolgowála/ y Rzeczpołpolitą twą wywrociła. *ModrzBaz* 109; Iáko kiedy przy oycowkiéy głowie Záltáwią fye cnotliwi fynowie. *KochPs* 191, 87, 167; głowá moiá nigdy fię tey niemey twarzy nie pokłoni. *SkarŻyw* 68, 195, 374; *StryjKron* 617, 732; *CzechEp* 9, 25, 363; Tenże vpad y moiéy náznáczon był głowie. *KochFr* 116; Gdzie odpoczywa zacnieyfza niż głowá Stefychorowá. *KlonŻal* D2, A4v, B4v; Iedność nie od iednego ieft rzeczoná/ ále od wielu głów/ y ludzi/ iednáko o rzeczách rozumiejących, *ReszPrz* 100; *BielSen* 5; *KochPieś* 40; Y baczenia doftáie przy fłowiéch téy głowie. *PudłFr* 71; Głowę mą pierwéy pod ziemné ciemności Zepchnicie *ZawJeft* 8; *GórnTroas* 49; *KochFrag* 17, 53; *WujNT* 1. *Cor* 11/4, 5; Snadź tákiew woniey niemiał on ogrod ftrzeżony. Czuynego fmká głowá *WitośLut* A3; mocnie zemści fie/ á bez chyby/ tégo Ná twéy głowie nieczęlnéy. *GosłCast* 59, 20, 32, 71; *SkarKazSej* 705b, 706a; Nie naydziefz iuz rownego vporney fwey głowie. *PudłDydo* Bv, [B5]v.

W połączeniu z przydawką jakościową = „człowiek” + przydawka jakościowa (28): A gdzie idziefz dobra głowo *BierEz* D3, H4; *RejPs* 165; Czożefcie vpatrzyli/ na tey nędzney głowie *RejFóz* Bv; *RejKup* bb5v; *BielKom* F5; *RejZwierz* 76; *Mącz* 224c; *GórnDworz* P7; *RejPos* 335; Vpominánie mátki/ do ftárfzey głowy. *BielSat* N4, N4; *PaprPan* F3, P2; wielka rzecz ifz fię miedzy ftem/ iedná vporna á nieunołzona głowá naydzie *SkarJedn* 296; *KlonŻal* Cv [2 r.]; *KochSob* 71; *PudłFr* 34; *GosłCast* 6; Bo tu małz Szyprze rozmáite głowy/ Iedni pieniádzmi kupczá/ drudzy fłowy *KlonFlis* H2; Zeby wiedziál co to ieft/ wolnym głowom fzkodzić. *KlonWor* 31, 26, 31, 55, 69; *PudłDydo* B3. Cf Wyrażenie.

Przysłowie: *BielKom* F5; Bona comparat praesidia misericordia, Proverb. Pokorney głowy miecz nie śiece. *Mącz* 224c.

Fraza: »biadaż mojej głowie« (1): A páni wplácz niebogá/ biádálz moiéy głowie *KochFr* 59.

Zwroty: »na swą głowę brać« (1): fpraw wielkich ná fwą głowę iednę nie bierz/ iedno ná drugie przekłáday *BielKron* 403v.

»podnieść (a. wynieść, a. wynosić) głowę; głowa będzie wyniesiona; wynosiciel głowy« = *exaltare a. sublevare caput Vulg* [szyk zmienny] (6; 2; 1): przeto też głowá będzie twoiá powážnie wyniefioná nád wflytki me możnoći. *RejPs* 165v, 29, 161v; A podnyes vniżoná nędzná głowę moié *LubPs* B2v [idem *ArtKanc* Q], G2v; *Leop* 4. *Reg* 25/27, *Ps* 3/4; *RejPos* 231; *ArtKanc* Q.

»sta(ną)ć nad głowá« (9): *LubPs* B5; *RejWiz* 113; bo widziłz iż Pan vftháwicźnie fthoi s fiekierą nád głowá twoiá *RejAp* 36v, 36; *RejPos* 167v, 331v, 333; Stánął mi grzech nád głowá/ y ciśnie mię w ziemię *KochPs* 55; *LatHar* 162.

»wisieć nad głowá« = *grozić* (1): Coż tedy wolifz: czyli áby ten złoczyńcá ták fię wolno wáłęfál/ á záváždy nád głowá twą wiśiał [semperque capiti immineat tuo]: czyli rádniey áby z więźienia wyfzedłzy fprawował fię? *ModrzBaz* 84v.

»wywyższyć (a. powyższyć), powyższający głowę; głowa będzie wywyższona; wywyższyciel głowy« = *exaltare caput PolAnt* [szyk zmienny] (2 : 1; 2; 1): *TarDuch* D7; Imienie lekarza powyłfzy głowę iego *FalZioł* +2v; *LubPs* Z4; A(no) ty Iehowo tarcza moiá/ sławá moiá y wywyższyciel głowy moiéy. *BudBib* Ps 3/3, Ps 26/6; *KołałSzczęśł* C4v.

Wyrażenie: »szumna głowa« = *pijany* (1): Trudno ma vróść/ co kiedy niebácznie/ Y bez rozmyfłu fzumna głowá zácnie. *KochPij* C3v.

Szereg: »osoba i głowa« (1): Ia ofobę fwoię y głowę prze ten fpořob w ty niebefpieczności przywiodł *BielKron* 306v.

Wyrażenia przyimkowe: »na głowę« = *in capite Vulg, PolAnt; super caput Vulg* (54): *WróbŻořt* 7/17; tę złoć ktorą by oni mnie vczynić chćieli będziefz raczył ná głowy ich obroćić. *RejPs* 80v, 140, 156; *RejJóz* H5; *HistAl* C7v; *MurzHist* Lv; Nyech praca vřt ich ná ich głowę fpádnye *LubPs* ee2v, B6v, cc5; odwetuię wam ná głowę wářfę. *Leop Ioel* 3/4, *Lev* 14/18, *Ps* 65/12, *Ez* 9/10, 16/43, 33/4, *Ioel* 3/7; A ták krew ich przydźie ná głowę Ioábowę/ y ná głowę potomřtwá iego *BibRadz* 3.Reg 2/33, *Iudic* 9/57, 1.Reg 25/39, 2.Reg 3/29, 3.Reg 2/32, *Ioel* 3/7, *Iudith* 8/13, *Eccli* 44/23; ktory řzuka [...] fortelu/ iákoby fwoy iad ná głowę wářę wylał *BielKron* 248v, 19, 69v; *RejPos* 60v, 335; *BudBib* *Deut* 33/16, 3.Reg 2/32, 8/32, I 199c marg, 2.Par 6/23 (12); *BudNT* *Rom* 12/20; *CzechRozm* 50v; *KochPs* 95, 205; *SkarŻyw* 300; kładąc pomřtę Bożą zá krzywoprzyřięřtvo nie iedno ná řwą głowę/ ále [...] y ná wřzyřtko wořřko *GórnRozm* G4; *KochProp* 7; *GrabowSet* S; Krew wářzá ná głowę wářę (*marg*) to ieft; fámiřćie łobie przyczyną zginienia á nie ia. Hebr. (-) *WujNT* *Act* 18/6; *GosřCast* 67; gdy nieprzyacięle ná głowy wářę przywiedźie Pan Bog *SkarKazSej* 705b.

»nad głową« = *super caput PolAnt* (23): *LubPs* B6v marg; *BibRadz* *Iob* 29/3; *RejAp* 25, 96v; řtrách dekretow Páńřkich obaczyli iuż nad głowámi řwemi *RejPos* 167, 167v, 206v [3 r.], 253v, 257v, 265v (11); *BudBib* *Thren* 3/54; Oddal od nich řmierć gotową/ Którą widzą tuż nád głową. *KochPs* 120; *WerKaz* 300; *GrochKal* 25; *GrabowSet* F; Błogosłáwieńřtvo Boże nád głową řpráwiedliwego człowieká *KolakSzczęřl* B3v; *SkarKazSej* 663b; *SzarzRyt* C3.

»na głowie« = *in capite, per caput, super caput Vulg; supra caput PolAnt* (9): á rozweřelenie wiekuiřthe ná głowie ich *Leop Is* 35/10, *Num* 6/7, *Am* 9/1; *BielKron* 18v; Hoc facinus in tuum caput redundabit, Tá złoć [...] ná twoyey řie głowie zóřtoyi. *Mącz* 502d; *BudNT* 1.*Cor* 11/10; *LatHar* 306; *SkarKazSej* 704b; Iey [ojczyzny] prace/ iey trudnořći znořřł ná řwey głowie *SapEpit* B.

a *W funkcji przysłówka*: »głową, z głową« = *osobiřćie* (30 : 1) (31) : Mozecie řtego obaczyć. Ktorego teras pozową By przeg [!] panem řtanął głową. *RejKup* d3v; *BielKron* 9, 258v, 264, 270v, 293v; *StryjKron* 270; wiec tez Maximilianowi [po]řłowie głowami im to rořkazali. *ActReg* 60, 7; *KmitaSpit* B4v.

W charakterystycznych połączeniach: *głową by(wa)ć* (7), *leźeć (położony)* (4), *mieszkać* (7), *przebywać*, *(przy)ciągnąć (wyciągnąć)* (6), *(przy)jechać* (2), *rořkazać*, *ruszyć się*, *stanąć*, *wtargnąć*.

Wyrażenie: »(z) sw(oj)ą głową« [*szyk* 16 : 5] (21): *MetrKor* 34/134v; [cesarz] prziciagnal řam s řwą głową y smoczami azewřzitkymy zyemyamy swimy, a wipedził mye spanřtwa mego *LibLeg* 10/62; *ConPiotr* 33v; řłyřzał teź iźby tám miał być řwą głową Cefarz Krzeřćiańřki *BielKron* 312, 204v, 222, 242v, 244v, 266v (10); *BielSpr* 51, 54v; *SkarŻyw* 408; *KochJez* B2v; Ná Pieninách głową řwą by Křięźná mieřzkáłá *BielSjem* 17; řam głową řwą [*ipsum per se JanStat* 692] do króřeftwá miał wtárgnąć/ ábo teź gwałtowną moc řudu řwego [...] ku řplóndrowániu Króřeftwá nářłác miał wořá *SarnStat* 424; *CzahTr* Gv, H2v.

a. *Włosy* (25) : Kiedy mu głowę řkálá/ Czarne włosy wrywáłá. *BierEz* Mv; Wřzam w głowie być nie da. *FalZioł* ř2d, ř2d, I 20a [2 r.], 43d, 46a, V 75V; głową ma czarną wiřřoko ořtrzizoną *LibMal* 1545/94v, 1543/75v, 1544/81; ten człowiek był bárzo wielki á piękný/ ktorego głowá y

brodą widziáá fie iáko naczytáza wełná. *HistAl* Lv; *BielKron* 52; Crines componere, Szczofác álbo przigłáskác głowę. *Mącz* 310a, 54c, 61d; sárbrné w głowie nići *KochFr* 91; I ták WízYTEK żółyty był y łzátá, y głowá *KlonWor* **2v, **2.

W charakterystycznych połączeniach: *głowę iskać* (2), *przygłaskać*, (s)czosac (2); *głowa czarna, kędzierzawa, kępia(s)ta* (2), *ogłaskana, ognista, ostrzyżona, zwikłana*; w *głowie łupieże, otręby, wszy* (3).

Wyrażenie: »siwa głowa; osiwienie głowy« = *caput canum Mącz* (4; 1) : *Íklámałeś ná twá síwá głowę. KochZuz* A5 [2 r.]; *Mącz* 37b; o nędznelz to bogáctwá náłze/ [...] s prędkim osiwieniem głów náłznych łtáramy fie o nie *RejPos* 82v; *CiekPotr* 68.

Przen: metonimicznie: *Człowiek* (1) :

Wyrażenie: »siwa głowa« (1): *Przed síwá głowá wftaway/ [...] á vczći perfonę łtárá SkarKaz* 661b.

2. *Głowa jako ósrodek myśli i uczuć; umysł, rozum; caput Mącz* (588) : *BierEz* D3v; A to iż głowę mdlá, rozum y baczenie przyrodzone każącz. *FalZioł* V 60v, II 7b; *WróbŻółt* C6; Bo to łzpetna przyłáda gdy kto piękne łłowa Vmie wíecz łtawíc komu a zle myłli głowa *RejJóz* O2, P5; *SeklKat* A4v; Báčzijs to wđdy náłwej głowie Czém by wđdy mógl pomocz łobie *RejKup* r5, O, r4, v6, z7v; Wíęc tak łám chcelz/ twojá głowá wízyltki przelomic? *MurzHist* M3v; *MurzNT* 38v; Pámíetáiac ná ony/ márnotráwne czáły/ Ktore fuczá do głowie/ iáko łzumne łáły *BielKom* B3v, D6, F8; w głowie dżiwne łye mu Sny rojá *GroicPorz* cc4v; *KrowObr* 128v; y wđdy wízytko w głowie/ Y rozum y kędzyerze/ zółtánie nam łpełná *RejWiz* 17v; Rozumieyze iż to chłop íście s chytrá głowá. *RejWiz* 75; Bo dułzá łtolec pirwłzy w głowie ofádziłá/ A potym fie po wízytkim cieie rozłzyrzylá. *RejWiz* 120, 22v, 29v, 30, 32, 35v (29); *KochZuz* A4; Potym byłá zółtálá/ węgierłká Krolowá/ A wiele łwiátem trzłłá/ w młodości łwá głowá. *RejZwierz* 49v; TEñ narod záwđdy bywał/ z dáwná z bączná głowá *RejZwierz* 77, 60v, 69v, 76, 84, 90v; Widziálem íełzce w widzeniu głowy mey ná łóžu moim/ á ono łtroż łwięty złtápił z niebá. *BibRadz Dan* 4/10, *Dan* 4/2, 7, 7/1, 15; á też mułło fie mu co łtác w głowę/ wízytko głowki mákowe łcina. *BielKron* 104, 135, 376v; *BielKronCies* Mmmm3; Kto tak żelazney głowy/ albo tak cirpliwy/ Zeby mógl wízitkich łłuchać/ i uznać kto krzywy *KochSat* B2v, B4; Hic est huius rei caput, Ten tego yełt prziciná/ z tego to głowey pochodzi. *Mącz* 37c; *OrzQuin* F2v; *SienLek* 28v, 52 *żp*, 53 *żp*, 54 *żp*; Iáko/ ktho Weneciey nigdy nie widziáł/ [...] móze łobie ták piękná w głowie zbudowác: iáka/ pothym gdy iá wżrzy nigdy nie będzie. *GórnDworz* M7; iáko niektorzy Poetowie w wirłzach łwych/ tykáia po káłku głębokich/ á subtylnych rzeczy w Philozophiey/ ábo y w inych náukach: á w głowie ich/ bárzo tám tego było niewiele. *GórnDworz* N4, C7v, K3 [2 r.], K5, L4, M6v (15); *RejPos* 22v, 32v; *HistLan* B3v, B4v; á był to człowiek zacny y mądry/ ácz był wzrołtem máły ále głowę wielką miał. *RejZwierc* 274v, 21, 215v [2 r.], 229, 239; *WujJud* 34v; *BudBib Dan* 4/10, 13, 7/15; Iáka mądra wymowá z íego głowy płynie *PaprPan* D2, A4v, G2, O4v, R, V3y, X, Cc4; *KochDryas* A2v; *Oczko* 4; co w głowie vráđzi/ Do łkutku nie doprowáđzi. *KochPs* 172, 131, 212; ktory z uprzejmego łercá/ ále z omyłney głowy/ mnimiał áby w tym [...] wielką Panu Bogu połługe czynił *SkarŻyw* 80, A3v; *CzechEp* 202; *KochFr* 22; *KochMarsz* 154; *ReszPrz* 101; *KochPieś* 28, 42; BYś ty mnie łnac ná koniec pożyczyl łwéy głowy/ Tedy iá nie zrozumieł pewnie twoiéy mowy. *PudłFr* 26, [3], 21, 64; *GórnRozm* N3; *KochWr* 25; *ZawJeft* 26; Bo y w wielkich rzeczách dla tego Formularze łá/ áby człowiek wízyltkiego w głowie nie nołł *GostGosp* 1; *Phil* G2, S3; Tego ty nie

ofzukałz/ byś miała dwie głowie. *GórnTroas* 42; *GrabowSet* Ov; *KochFrag* 24; *RybGęśli* A2v; *JanNKar* D2; *CzahTr* E3v, E4, H3, K4v; *Praca/* ácz nie méy głowy/ tylko przełożenié/ Lecz z wielkiego człowieká pílmá *GosłCast* 10; [*Mądry*] Nie ma fwey głowy gdy czego niewie ábo nie rozumie/ [...] nie ma też cudzey głowy/ gdy łfułności y łpráwiedliwóści nie vpátruie. *SkarKazSej* 661b, 695b; *SapEpit* B; *KlonWor* 3, 47, 72; *Wefelłzać* iey twym przyázdem głowá. *RybWit* C2; *ZbyłPrzyg* ktv.

W charakterystycznych połączeniach: głowę mdlić, naprawiać, zabawić, zatłumiać, zatwardzać, zmyślać; w głowie budować, gąść, knować, konsyderować, naleźć (najdowáć) (2), nosić, obierać, psuć, roić się, rozświecić, rozumieć, stanąć, stworzyć, szukać, (u)formować (2), ugruntować, upatrować, uradzić (2), wymalować, wymierzyć, zalegnąć się, zbudować (2); *dziwno, niepogoda w głowie; głowa baczna, chytra (2), dobra, dziecinna (2), dziwna (2), głupia (3), godna, młoda (2), nauczona (2), nędzna, niczemna, niepłocha, nieposlednia, niewolna, niezdrowa (2), omylna, poćciwa, przemyślna, stroskana, twarda, wesola, wielka, zasępióna, zaśniecona, zatwardziála, zawila (2), zmieszana, żelazna.*

Przysłowia: Gdyż ząwždy gębá plecie o czym myłli głowá. *RejWiz* 6v.

Quot homines tot sententiae, [...] co głowá to rozum. *Mącz* [460]a; *WujJud* 131v; co głow ktore się zá rozumne máią/ tyło wiar. *BiałKaz* Iv; że o nich ták wiele czáfem bywa rozumow (iáko iest w przypowieści) ile głow [*tot hominum sensus esse ..., quot capita*]. *ModrzBaz* 65; *WujNT* 676 [ogółem 5 r.].

Frazy: »błádzi głowa, w głowie« [*szyk zmienny*] (2 : 1): Bowiem mi iuz ż tych kłopotow iakos błády głowa *RejJóz* O6, G4v; *RejKup* e5v.

»[komu] głowy [nie] (do)stanie« = *coś przekracza czyjeś możliwości* (2): Iakoż ci y głowy łtanie Ize to możelz wyćirpieć *RejJóz* H7v; *ReszList* 165.

»gładka jest głowa« = *bez kłopotów* (1): Rádziłbych by Poznáníá/ Lwowá/ á Kráková/ Dzyerzeli fie/ boby im/ gładłza byłá głowá. *RejZwierz* 90v.

»(o)szaleje, szalona głowa« [*szyk zmienny*] (3 : 1): Y głowa z takich kłopotow ofzaleie rada *RejJóz* F6v; *RejRozm* 405; *RejWiz* 67, 68.

»do głowy po rozsádek« (1): Stąd czuie każdy członek fwoie dotykánie. Ale przedfię do głowy po rozłádek muśi *RejWiz* 120.

»[komu] w głowie się uklii« = *ktos coś wymyśli, zechce* (1): iáko fye [...] Prokuratorowi w głowie vklj / á iáko go kto dáry lepiej náchyli/ ták łádzi *GroicPorz* B4.

»[jak] w głowie ułożono (a. ukłádano), usłáno« [*w tym: komu* (4)] = (*zależnie od określenia*) *ktos jest głupi lub mądry* [*szyk zmienny*] (4 : 1): *GórnDworz* H2v; Więc chociaż drugim w głowie nie dobrze vłáno/ Ale miełzki porzádnie grofzmi náfypano: *PaprPan* E4v; Dádzá rádę ná wízytko dobrá ci pánowie/ Bo im práwie z reyeftru vkládano w głowie *PaprPan* Hv, M4; Iż fye zda ináczey tobie: Boć źle włożono w głowie. *PudłFr* 20.

»[komu] głowa, w głowie się zawraca; zawrocenie (a. zawracanie) głowy, zawrot w głowie; zawrocona głowa« [*o szaleństwie, zaburzeniach umysłowych lub chaosie myślowym*] = *delirium, phrenesis, phrenitis* *Mącz; lymphaticus, lymphatus* *Calep* (2 : 1; 3 : 1; 2): Lyłty krotkie á miáłsze znamio, ofzalenie á zawrocenie głowy przyłzłe ku ftaróci. *GlabGad* P6v, L4v; *GliczKsiqz* O4v; *Phanaticus, dicitur cui multae vanae apparitiones fiunt, Któremu fie w głowie ząwvráca/ bleśny/*

łzalony. *Mącz* [297]a, 298c; *GórnDworz* Gg5v; *Oczko* 23 v; Lymphatus — Szaloni, zawroczonei głowi. *Calep* 623a, 623a.

Zwroty: »brać, wziąć w głowę« = *wzbogacić swe doświadczenie; przejść się, zastanowić się* [szyk zmienny] (6 : 3): Nu tedy posłuchaymy/ wzyłycy tey Mądrości/ Biorąc łłową w łwe głowy/ od iey dołtoyności *BielKom* B5; *GliczKsiąż* N2; *BielKronCies* Mmmm3; bo widząc w iednym tho/ w drugim owo/ y spráwuiając łie baczeniem dobrem/ [...] może łobie wzyąc siła w głowę *GórnDworz* E6v, C2, 17, V2, Cc7v; *BielSen* 11.

»w głowie czuć« = *myśleć* (1): Káždy łie tego bárzo łácnó dowie/ Ze Rycerz męłtwá ręká dokázuie/ Biłkup podobno więcey w głowie czuie. *KochSz* C3.

»[komu] w głowie c(z)wałáć« = *być przedmiotem rozmyślań, rojeń* [szyk zmienny] (4): *LubPs* bb6; *RejWiz* 89v; Nunc iam alia cura impendet pectori, [...] Inłże mi teras w głowie czwałá. *Mącz* 288b; Teraz łye o Płków boiał: Płków mu w głowie cwałáł *KochJez* B.

»głowę gryźć« = *dokuczać* (1): A przeto lepyeyći łnadź vbogá myeć [...]/ niź bogátá ktorácbý głowę gryźlá. *GliczKsiąż* Qv.

»[komu] w głowie się kręcić; zakręcić głową; kręcenie w głowie« = *spowodować zamęt w myślach; być przedmiotem rozmyślań* (2; 1; 1): *RejJóz* C5, D4; Ale ty to profzę cie pilnie ná pámięci Mieway/ á niechći łie to záwždy w głowie kręci. *RejWiz* 49; A coźci zá rołkołzy tve czukrowáne iedlá [...] przyniołá? [...] Naprzod gniew Boży. Potym Artetikę. Sciátykę/ Pedogre/ Pleure/ kręcenie w głowie iáko łzalonym *RejPos* 138v.

»w głowie kryś(ł)ić (a. (s)kryśláć), się kryśli« = *rozmyślać* (5 : 1): *RejWiz* 19v, 74; *PaprPan* X3; O czym łie y w głowie méy vftáwicznie kryśli. *GosłCast* 47; Tám ná to patrząc/ w głowie łobie kryślił/ Człowiek rołtropny/ y okręt wymyślił. *KlonFlis* E4; *KlonWor* 70.

»głowę łamac; łamanie głowy« = *martwić się, trudzić się* [szyk zmienny] (2; 2): *RejKup* m4; iź bogátá zónę chowác yełt wyelki fráfunek á łamánye głowy *GliczKsiąż* Qv; *GórnDworz* P2v; cáły dzyeń łie łtárác/ biegác/ łamac głowę/ zábiegáiać temu nędznemu łwiátu *RejPos* 317.

»mieć w głowie« = *być mądrym* (3): Wy Duchowni á pánowie Co maćie w vorkach y w głowie Strzeźćie zamkow á kołćiołow *RejRozpr* F3v; możeć to być/ iźci náuczycyel będye myał co w głowye/ ále yełliby obyczáynem nye był nye łtałoby to zá tho. *GliczKsiąż* L7v; *RejWiz* 156v.

»[co] w głowie mieć« = *wiedzieć, znać, myśleć o czymś* [szyk zmienny] (7): áczkolwiek w głowie mieli káždy łwoy vmyłł/ ále go nie obiáwili. *BielKron* 398; *MączKoch* nlb 12; *GórnDworz* C3, X2; On włzytkich gwiazd niebieskich liczbę ma w głowie *KochPs* 213; *KochFr* 31; Ze co w głowie miał/ to mógl y wymówić łnadnie *KochTarn* 74.

»mieć [co], [jełt] [co] w głowie« [znaczenie zwrotu zależne od dopełnienia, np. „mieć troski w głowie” ‘troszczyć się’] [szyk zmienny] (5 : 2): Tedy więc nasi panowie Mają troski w swojej głowie *BierRozm* 24; Bo to iego kochanie w iego łtarey głowie *RejJóz* Nv, M6, P5v, P8v; Wielki łmutek/ záłóć w moiey głowie *BielSat* G2; *BielSen* 15.

»mieć muchy albo koczki w głowie; muchy roją się w głowie« = *być głupim, szalonym* (1; 1): Bibe helleborum, Pi ciemierzicę/ to yełt/ toł łzalón małz muchy áłbo koczki w głowie. *Mącz* 154b, 117d.

»mieć rozum, mądrość, co mozgu w głowie; rozum w głowie [jest], siedzi« = *być mądrym; sapit hic pleno pectore, sapit illi pectus* *Mącz* (7 : 1 : 1; 2 : 1): A co po czyiey wielkości/ Gdy nie ma w głowie mądrości. *BierEz* P4; *RejKup* N, Xv; Niewiem iáko y rozum ípełná w głowie *liedzi RejWiz* 69; *Sapit illi pectus*, Ma rozum w głowie. *Mącz* 368a, 285d; *Prot* A3; Przeto v nich rozumy/ rozmaíte w głowie. *BielSat* G3v; *RejZwierc* 215v; Kto iedno ma rozum w głowie/ Káždy tóz/ co y ia powie. *KochMRot* B2v; *KochPieś* 4; miałby co w głowie mozgu y zdrowego rozładku/ niepodobna aby tey kościoła ś. powfzechnego náuki nie miał [...] przyiąć *WysKaz* 14.

»nie wszystkich mieć w głowie« = *być szalonym* (1): Bo nálfy mili przodkowie Snadz niewífytkich mieli w głowie Gdy íe wtę niewolą wdáli *RejRozpr* C2.

»do głowy nabić« = *nawyknąć* (1): wždy z onemi íprofnemi chłopięthy ízkolnemi póspołu rość nie będzie/ y ich obyczáiw íobye do młodey głowy nie nabije. *RejZwierc* 7v.

»w głowie naleźć (a. (wy)najdować)« = *wymyślić* [szyk zmienny] (5): Przyczyny thedy obłędu tego/ ia iney w íwey głowie nie náyduię iedno tę *GórnDworz* H5v, C3v, P3v, V7; *HistLan* D4v.

»na swej głowie nosić« = *być odpowiedzialnym* (1): SÍuźnie tedy czelnieyfzym [!] ósobam/ ktorzi ták wielkie rzeczy ná íwey głowie nofzą [*qui tantam rerum sustinent molem*]/ bywa rofkazano/ áby [...] włytkiemu íię przypátrowáli *ModrzBaz* 26.

»z głowy odjąć kłopoty, kłopotow zbyć« [szyk zmienny] (1 : 1): Ímaczniey vńniefz Gdy kłopotow z głowy zbędziefz *RejJóz* Dv; *HistLan* D4v.

»pokazić głowy (A), nakazić głowy (G); (s)kazi się głowa; skażenie (a. nakażenie) głowy« [o szaleństwie] = *fanaticus, phreneticus* *Mącz* [szyk zmienny] (1 : 1; 8; 3): íeft pomoczna [...] w nakażeniu głowy taktem [!] ludziom ktorzy rozum traczą. *FalZioł* V 59; *GlabGad* L7; A ten chocż próftemi Słowy Prawiemy nakazył Głowy *RejKup* dd5; *MurzHist* Ev; *RejWiz* 143v; *BielKron* 124v, 398v, 424, 458; *Fanaticus*, [...] Szalouy [!] któremu íe kázi głowá *Mącz* 117d, 298c; *StryjKron* 672; *GosłCast* 25.

»poradzić się głowy« = *przypomnieć sobie* (1) : A chcecieli mię íłuchać/ poradze íię głowy/ Mogęli co przypomnieć íego ílotkiey mowy. *KochSat* B3v.

»powikłać głowę« = *spowodować zamęt myślowy* (1): Powikłála im głowy/ przeciwna Vnija *BielSat* G3v.

»[komu] w głowie się (po)mieszać (a. z(a)mieszać); w głowie, głowę (po)mieszać; [komu] głowa się (za)miesza; zamieszanie głowy« [*w tym bezpodmiotowo* (4)] = *stracić umiejętność prawidłowego rozumowania (lub pozbawić jej); nabyć przyzwyczajęń; zajmować* [szyk zmienny] (9; 1 : 1; 2; 1): *RejJóz* B3; Yuż mi íye ták pomyeśfáło w głowye/ íz nye wyem czego íye dzyerżec. *KromRozm* I P3; Abowiem gdy íe z młodu co w głowie zámiełza/ Iuż więc ták s trudná ma być rádá kiedy ínfza. *RejWiz*, 88v, 49v, 85v, 147; *GórnDworz* T3, Mm4; Prawdác íeft íz ná on czás mogłá być v káźdego dłuźfza pámięć/ bo íe thák w on czás głowá ludziom nie miełzálá iáko dziś. *RejZwierc* 100, 8, 194v, 249v; byłoby co innego czynic y walnieyszego y potrzebnieyszego, aniemey głowy tym mieśzac *ActReg* 165; *KlonWor* 43.

»przypaść (a. wpaść), zająć w głowę; do głowy przychodzić (a. przyść)« = *przyjść na myśl* [szyk zmienny] (3 :1; 2): *GórnDworz* N8v [2 r.], Kk6v; ífz więczey do głowy przychodziło/ nízfli vfty wymowić mogł. *SkarŻyw* 117, 202; Cofzci wždy w głowę záfzło, że mię tym potykałfz? *CiekPotr* 7.

»przyść, przypaść do głowy« (1 : 1): á poki nie przydzye wárch do głowy/ poty to iedno mamy przed oczymá fwoiemi. *RejPos* 247v; Teskność á niezwyczáyna przypádlá do głowy *WisznTr* 10.

»głowę psować; głowa się psuje« [*w tym: darmo* (5), *prożno* (3)] = *martwić (się)*, *zbyttnio rozmyślać* [*szyk zmienny*] (22; 1): Czofz fie gośpodze frauielz Ni ocz łobie głowę pfuielz *RejJóz* C7v, D2, D5; *RejKup* f4v, Iv, n5, f4, cc2; Wízák o tym czálem myflác áz fie głowá pfuie. *RejWiz* 69, 47; *RejZwiercPodw* 183v; *PaprPan* D3; *KochTr* 9; *KochFr* 5; *KochPieś* 26; Ale cóz wzdy ia łobie dármo głowę pfuie? Swiátá znowu rozumem fwym iuz nie zbuduię. *PudlFr* 76, 11, 44; Biádáfz mnie ná cię/ to mi głowę pfuiełz *KochFrag* 23 [*idem*] 24; *KlonKr* A2; *PudlDydo* Bv; *ZbylPrzyg* A4.

»robić głową; głowa robi« = *pracować umysłowo*, *myśleć* [*szyk zmienny*] (3; 1): *BielKom* E7v; Vczony chocyaby też y wtę fzkodę wpadł/ imyenyá álbó zdrowyá gdi on nye rąkomá álbó nogomá robi ále głowá/ nye ftráci. *GliczKsiąż* H4, H; Bo by theż wśzytko głowá miálá robić o wielkich/ o trudnych/ á o powážnych rzeczách/ [...] pewnieby trudno wytrwác moglá. *RejZwierc* 15v.

»w głowie rozbierać, rozważać« = *zastanawiać się* [*szyk zmienny*] (2 : 1): Te przypowieści w głowách fwoich rozważaycie *CzahTr* E3; ftrách mię wnetże zdiął/ kiedym niefłychány Przypadek iął rozbierác w głowie méy ftrofkány. *GoslCast* 73, 31.

»w głowie stanąć« = *być zrozumianym* (1): to v nich nie podobno/ co w głowie ich ftnąc nie może. *SkarKaz* 205a.

»w głowie tkwi(a)ć« [*w tym: komu* (3), *u kogo* (1)] = *być w pamięci* (4): *GórnDworz* G6; *SkarJedn* 174; ono oczym domá myflil w głowie mu tkwiáło *SkarŻyw* 202, A5v.

»trwożyć głowá« (1): Y czemułz wždy tak barzo trfożyłz tak fwą głowá *RejJóz* I6v.

»w głowie (u)kować« = *wymyślić* (2): *GórnDworz* H4v; Y to cobyś rad widziál w głowie łobie kuiełz. *KlonWor* 77.

»w głowie uprząść« = *uporczywie do czegoś dążyć*; *wyobrazić sobie* [*szyk zmienny*] (3): iz gdy mi więcz kto bączny powiedál o iákicy rzeczy/ kthoreiem ia nigdy przed tym nie widziál/ onę rzecz/ takim iá łobie w głowie vprządł/ á vformowál/ iz potym gdym iá vźrzał/ dáleko mi fie podlelyzá zdálá/ niżem ia mnimał *GórnDworz* M6v; *KochFr* 128; Zwyciężył nałog y nádzieie znikłe/ Vprzędły łobie zyłki w głowie zwykłe *KlonFlis* D4.

»w głowie usłać« = *pomyśleć* (1): tylko co łobie w głowie vfciemy/ to z námi závždy y wftác y wkłásć fie muśi. *RejZwierc* 12v.

»(u)troskać, skłopotać, trapić, tresktać głowę; stroskana głowa« = *martwić (się)* [*szyk zmienny*] (2 : 1 : 1 : 1 : 1) : *RejJóz* C8v; O fwoy despekt fwey głowy iuz było nie tresktác. *PaprPan* Ff3; *WisznTr* 24; *GostGospGroch kt*; SYlá łobie ludzie mądrzy dawného wieku [...] głowy vtrofkáli: chcąc to świátu wywiéć *KochFrag* 47; Iuz práwie rozum odbiegł twéy ftrofkánéy głowy. *GoslCast* 25.

»[komu] w głowę [= *w pamięć*] się wbic« (1): Znáć/ [...] że fię tá pieśń bylá Mym towarzyszym dobrze w głowę wbiłá. *KochFr* 27.

»w głowie się wić« (1): Qbservari dicitur res, Vftáwicznie ná vmyśle leżeć/ álbó w głowiefie wić/ motác. *Mącz* 488b.

»[co] w głowę wlepić« = *zapamiętać* [*szyk zmienny*] (2) : *KochFr* 87; rzadki/ coby tę powieść Homerowé [...] wlepił łobie w głowę. *KochFrag* 15.

»wleźć w głowę [komu]« = *ktos zrozumiał* (1): Rzecze Bábá: Moy dufzko/ Nie day bogátemu Moich łzmátek vbogich lichwiarzowi temu. Mać on więcey niżli ia: [...] Wlázło to w głowę zboycy: zániechał lię máło *KlonWor* 43.

»[komu] wleźć w głowę« = *ktos wymyślił coś nowego* (1): Cocz to teraz wlazło w głowę *RejKup* v4.

»wniść w głowę« = *zostać zrozumianym* (1): bo gdzie kto trudnie/ á wwikłáno mowi/ iż to nie może wniść zaráz w głowę/ á w wyrozumienie ludzkie *GórnDworz* F3v.

»wybi(ja)ć, wybicie z głowy« = *przekonać, że jest inaczej, wyperswadować; przestać o czymś myśleć (lub skłonić do tego)* [szyk zmienny] (19 : 1): *RejKup* g5v; Ale mi tego nigdy nie wybiiefz z głowy Iż do Wiáry zbáwienney trzebá proftéy mowy. *Prot* C2; *GórnDworz* Hv, K2, Bb6; *CzechRozm* 65, 67v, 76, 78v, 124v, 158v, 163v; *KochTr* 17; *CzechEpPorz* **; *ReszPrz* 96; Zadny łkarb trofki nie wybije z głowy. *KochPieś* 6; *ActReg* 85, 93; *KochFrag* 27; *GosłCast* 42.

»z głowy wynić« = *zostać zapomnianym* [szyk zmienny] (2): *RejJóz* H4v; Do iutrá tedy odložmy [...] bo y więcey czáfu będzie/ y to wżytko dzifiefzże wynidzie z głowy *GórnDworz* Dd5.

»głowę zabawić; zabawiona głowa« = *myśleć o czymś* (2; 1): *GórnDworz* R2; á k temu wyżfzemi rzeczámi głowy łwe zábáwili *GostGosp* 169; *GostGospSieb* +2.

»[czym komu] w głowie zabroić« = *skłonić do zmiany postępowania* (1): Gdyż tą łpráwą dzieciom łwym ták w głowie zábroł [!]. Iż co oni iuz byli przed tym zániedbáli/ To zás práwie ná ręku ták go piáftowáli. *HistLan* C2.

»[komu] w głowie zamącić« = *pozbawić zdrowego rozsądku* (1): ták też człowieká cztery áffekty napřednieyfze vnołzą/ ktore Grekowie zowá Pafsiones: [...] á náłzy łtárzy Polacy [...] zowá zamętki/ dla tego że [...] nie iednemu w głowie zamącá. *KlonFlis* A4v.

»(z-, za)frasować głowę, głową; frasowanie głowy« = *martwić (się)* [szyk zmienny] (13 : 1; 1): *RejJóz* D2v, N2v, N4, P2v; *RejKup* n6; *RejPos* 320v; *RejZwierc* 87v; *HistHel* B3; Máłz y wchorobách á łmutku y tefkności piękńá ochłode/ ktorać głowy trudnym rozumieniem [!] nie z fráfuie *SkarŻyw* A4v; *KochFr* 46, 107; Nie fráfu y łobie/ Mikołáiu/ głowy *KochPieś* 40 [*idem KochWr* 16], 52; *KochWr* 16; *SapEpit* A2v.

»zwiercić głową« = *szukać wyjścia z kłopotów* (1): Kiedy przydą owy roki [...] Wierę drugi zwierći głową *RejRozpr* F2v.

Wyrażenia: »jedna głowa« = *jednomysłność* (2): *BielKom* Bv; Stąd o Przodkách rozumiey/ iż ci nie leżeli. Proftá rzeczą mowili co lię im godziło/ [...] Siedzác w Rádzie iáko my iednę głowę mieli/ Włzyfscy to przyimowáli co ci powiedzieli. *BielRozm* 8.

»mądra głowa« [w tym: z mądrą głową (8)] (11): *RejKup* m6v, bb6v; *RejWiz* 32, 62v; *RejFig* Bb; *GórnDworz* H; Ci co bywáli záwżdy z mądrą głową/ Błogofłáwienłstwo Páńłkie łzczęfcem zowá. *RejZwierc* 229, 231, 246; *PaprPan* T2v; Do tego zołtáwić nie ktore rzeczy w pewnych przypadkách Sędziemu/ mądcey [!] głowie/ y łumnieniu iego *GórnRozm* K2v.

»nie [czyjej] głowy, nie [czyja] głowa« = *przekracza czyjeś możliwości* (11 : 1): *RejJóz* Lv; *BielKom* F3v; *GroicPorz* B4v; O kthorych łłufznie mowić tho nie moiá głowá *RejWiz* 115v, 114; *KochZg* A3v; Nie ládác rzecz ieft [...] o Królestwie mowić: nie ieftci tho Orzechowłkięgo głowy/ proftęgo á

domowého Ziemiániną *OrzQuin* F; *RejAp* 129v *margin*, Ff2; *RejZwierc* 240v; *KochPieś* 33; Ale iż to nie nálezey/ rzecz ták wielka/ głowy/ Daywá pokoy *BielRozm* 34.

»(nie)wolna głowa« [szyk 3 : 1] (4): *RejWiz* 17, 120v; Ieſtem w ciężłzym dáleko/ niż w żeláznym pęćie. Głowá bárzo niewolna/ ferce roſpaloné *PudłFr* 72; Ale z wolną głową Chciey łłucháć, á te żarty odrzućmy na łtronę. *CiekPotr* 6.

»płochó w głowie, z płochą głową« (2 : 1): Ktori iedno łpłochą głową To kazdego kotem zowá *RejRozm* 393; *RejKup* m5v; Bo kogo iuż więc názbyt fortuná roſpiećci/ Iuż więc ták płochó w głowie *RejWiz* 6v.

»powichranie głow« (1): iż dla nich łłufłnie P. Bog zgody nie dopuści/ á powichránie głow y myśli przepuſzcza *SkarKazSej* 675b.

»prosta głowa« [w tym: nie z prostą głową (2)] (5): *RejKup* b6; *RejWiz* 66; Te wierłzyki krociuczkie ten ci dar dáruię/ Tákie/ iákie w my proſty głowie dżiś nayduię. *CzahTr* G, H3, I3v.

»pusta głowa« (1): Boć y owi z pułtą głową Co ie rzkomo poſly zowá Więcey też łobie łolgiá *RejRozpr* Dv.

»sw(oj)a głowa« = *własny pomysł* (51): Abowim y ci doktorowye ich/ iż káždy ná łwey głowye wyáre chce łtáwić/ myędzy łobá [..] łye nyezgadzáyá. *KromRozm I* G2; *GliczKsiąż* G6v; *BielKron* 107v; A ták wyłkrobawłzy one słowá wEwánieliach przełtołowych [..] napiłá łwey głowý słowá. *BudNT przedm* b7; á kościelná náukę opuściwłzy/ zá łwoiá głowá łwowolnie idá. *SkarJedn* 51, 21, 52, 309; Kto [..] wynáłazł łwoiá głowá/ Strzelbę łrogá piorunowá. *KochSob* 67; do tákiego miłtrzá wkázuia/ ktorego náchylic po łobie y po głowie łwoiey mogá. *SkarKaz* 118b; *SkarKazSej* 694a. Cf »z ſwojej głowý«, »wedle [czyje] głowý«.

»swej głowý« = *uparty; intractabilis, morosus* *Mącz* (2): *Morosus*, Dżiwny/ dżiwak/ fantałtik/ łwey głowý / któremu nikt vgodzić nie może/ nic mu łie niepodoba. *Mącz* 233c, 461a.

»z sw(oj)ej, m(oj)ej, twojej głowý« [w tym: domyślać się (3), malowác, mieć, mowić (3), (na)wymyślać (wymyślic) (6), obaczać, piſać (2), poda(wa)ć (3), powiedzieć (powiedać) (3), prowadzić, przydawać, sądzić, twierdzić (2), uczyć, wyczyrpać, wyjąć, wymyśł, wynaleźć, wyrozumieć (zrozumieć) (2)] [szyk 17 : 16] (30 : 2 : 1): Ale Apołtołowye z náuki páńłkyey/ á nye z łwey głowý piłáli. *KromRozm II* c3v; *KromRozm III* C3v; *GroicPorz* A3v; áby łie kiedy [..] Apołtołowie iego/ tymi plotkámí zábawiałi/ ktorycheście łobie s łwych głow włáwnych nawymyłłáli. *KrowObr* 121v, C4v, 106v, 182v, 186, 239v; then s łwey dżiwney głowý/ Zrozumiał tego Boga *RejWiz* 107; De tuo isthuc addis, Z twoyey to głowý przidawałz áłbo mówiłz. *Mącz* 78b; Depromere ex suo sensu, Z łwey głowý wyjąć *Mącz* [325]c; *GórnDworz* Bb5; *RejPosWstaw* [41³]v; *BiałKaz* Ev; *BudNT* Kk5v; *CzechRozm* 50v, 74, 96v, 100v, 151v, 152; Prętko on s łwoiey głowý s ciebie bálámutá/ Vczyni *PaprPan* I4v; *CzechEp* 111, 252, 255, 344; *ReszPrz* 101 [2 r.]; *GórnRozm* F4; *SkarKaz* 486a; Porážkę Krzećcijáńłką terážnieyłzú wtaczám/ Miedzy ten wierłz co z prołty głowý mey obaczám. *CzahTr* H3; *SkarKazSej* 694b.

Szeregi: »głowa i dowcip« (1): ktore [gospodarstwo] ták káżdemu głowę y dowcip zábawic mułi/ iż łie nie zda bydź nikt [..]/ coby łie ná gołpodárłtwo co raz obeyźrzyć [..] nie miał. *GostGospSieb* +2.

»głowa i myśł« (1): *SkarKazSej* 675b cf »powichranie głow«.

»głowa a (i) rozmysł (*a. umysł, a. wymysł*)« (4): *RejAp* 50; *GórnDworz* M7; A nie thylko ma być thym pielgrzymem iż lie tám zówlokł/ dáleko mu to pilnieyża/ áby vřtávicznie wędrował po głowie á po rozmyfle swoim *RejZwierc* 21; *SkarKaz* 382a.

»głowa i (a) rozum; głowa z rozumem« (3; 1): *GliczKsiąż* N2; De rebus ipsis utere tuo iudicio, O fámych rzeczach vżyway álbo radz lie głowy á rozumu twego. *Mącz* 510b; Przeto Bog dał [...] głowę z rozumem/ ábyfmy rádziły. *BielSjem* 11; *SkarKaz* 160a.

»głowa i serce« [szyk 1 : 1] (2): Myflże więc też ty o tym y sercem y głową. *RejWiz* 99; *SkarKazSej* 694b.

»głowa a wyrozumienie« (1): *GórnDworz* F3v cf »wnić w głowę«.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (*a. podle, a. podług, a. według, a. wedla*) [czyjej] głowy« [*w tym: sw(oj)ej* (10)] (12): *KromRozm III* F2v; *GroicPorz* Bv; *KrowObr* 198; káždy podług fwey głowy Rzeczpóspolitą ftánowić chce *GórnDworz* G5; *WujJud* 33v marg, L13v; *NiemObr* 143; W Kościele BOżym [...] káżdey náuki iego/ nie iest infzy fundáment/ iedno piśmo święte/ nie wedla głowy ktorego Hánulá/ álbo Albrychtá wykłádáne *ReszPrz* 53; *PudłFr* 25, 33; *GórnRozm* F4, G.

»z głowy« = *bez cudzej pomocy, z pamięci* (1): Niechay vmie z głowy piśác/ liřt cudny/ rzecz powážną: więc y wierřz *GórnDworz* G6.

»z głową« = *mądry* (5): *OrzRozm I*, O4v; Iżby ludzie z głowámi miedzy Połty niebyli/ tego niechay nie mnima áni powiáda żaden: pełno koło Pořelřkié iest rozumu *OrzQuin* Cv; Nie dármo ich iuż mi wierř Głowáckimi zowá/ Bo to práwie řá ludzie á nie z ládá głową *PaprPan* Hv, P4v.

»na [czyjej] głowie« (1): Syla takych na mey głowie. Bywalo/ czom przedbog pořłał *RejKup* n3v. *W przen* (1) :

Wyrażenie: »głádka głowa« (1): Kto ma řumnienie zówždy ná bácźności/ Tám gładka głowá cnoicie ieymiłości. *RejZwierc* 223.

Przen: metonimicznie: Człowiek jako podmiot myślący [połączenia z przydawką dzierżawczą można zastąpić odpowiednim rzeczownikiem lub zaimkiem osobowym] (87) : Rozumieyże moiey głowie. *BierEz* Dv; *BierRozm* 21; barzo lie moja głowa też temu dżywuie *RejJóz* N6v; *KromRozm I* N4; *RejZwierc* 79; *SienLek* a4v; ále mnie tho wpař w głowę nie może/ ábym ináczey wierřył/ iedno że ty dwie niebieskiego rozumu głowie [*Plato i Arystoteles*]/ wřzytko vmiály *GórnDworz* Kk6v; *RejZwierc* 216; *BudNT przedm* c6; Naydzye lie co odpowie mu ná wřzytki řłowá/ Řęczęc że temu zdoła Marćinowá głowá *PaprPan* Ov, Q3, R4v, S3, V3v, V4; że wiele bywa tákich řpraw/ co tem głowy ich nieřprořtáią [*multas causas esse supra captum cognitionis suae*]. *ModrzBaz* 90v; Nie ledá to człek/ pánowie/ Rozumu dořyc w téy głowie. *PudłFr* 54; *KmitaPsal* A5; *Zawřeft* 28; *GrabowSet* R; á iż to nie iest wymyřł głowy nářzey *WysKaz* 32; *PowodPr* 28; *SkarKaz* 42b; *GosłCast* 15, 22, 29; Wřzytkie řpráwy zlecone były twoiey głowie *SapEpit* [B2]; *KlonWor* 66.

W połączeniu z przydawką jakościową = „człowiek” + przydawka jakościowa (45): *BielKom* B5; *LubPs* N5; Bo widzę coś młodego/ á w tákich więc głowach/ Bywa Venus ná plácu przy káżdych rozmowach. *RejWiz* 39v, 7, 22; Wroźnych głowach muřzá być rozne obyczáie. *KochSat* C3; To prawdá/ iż teraz/ ták ofobnych głow niemář/ iákie były zá Catullulá *GórnDworz* O5, K5v; *BiałKat* 293v; Co iest gorřzego gdy wykrętna głowá/ Prawdą vczyni nieprawdziwe řłowá. *RejZwierc* 216,

230; *CzechRozm* 13v; *PaprPan* Mv, X3; Po których łobie tełkni biédna moiá głowá. *KochPieś* 9; *KmitaPsal* A5; *KmitaSpit* Av; *KlonWor* 80. Cf *Wyrażenia*.

Przysłowie: iáko też owo mowią/ Szalony łtroy/ łzalona głowá. *GórnDworz* L7v.

Zwrot: »na [czyjej] głowie zawisnąć« = *być komuś powierzonym* (1): iáko wielkie rzeczy ná iego głowie zawiłły. *GórnDworz* L5v.

Wyrażenia: »czcza głowa« (1): Twarzyć dofyć á czcza głowá/ Cudze oczy iteż mowá *BierEz* I.

»(nie)mądra głowa« = *argutum caput Mącz* (8): Och och tocz płocha rada/ znać z nie mądry głowy *RejJóz* Ev; *Mącz* 16a; *GórnDworz* Q7v, Bb7v; Tu w tym gmáchu[w piwnicy] z mądry głowy/ Vczyni łie łeb ołowy. *RejZwierc* [238], 240v; *PudłFr* [3]; *VotSzl* B2v.

»niespokojna głowa« [szyk 3 : 2] (5): *WujJud* 36v; *WujJudConf* 13v; Przetółz iá też wolę ná nich przełtác/ niźli ná tych nie łpokoynej głowy ludzkiej wywodziech *CzechRozm* 45v; *CzechEp* 227; Nadługuiá młokofołm [...]/ głowom niełpokoynym *KlonWor* 55.

»płocha głowa« (1): Potym nań trawá miotał/ łtára płocha głowá. *RejFig* Ee.

»głowa (jest) prosta« [szyk 2 : 1] (3): *RejRozpr* F4v, H4v; Wypraw z tego wátpięnia moię prołtá głowę. *KochFr* 50.

»[jakiej] głowy rozum« (3): *RejPos* 260; vmieią [...] chytréy głowy rozum: vdác zá łkarb zdrowy. *ZawJeft* 34; *VotSzl* B2v.

»nie m(oj)ej (a. twej, a. naszej) głowy rozum, rozmył; nie mozgu głowy naszej« [szyk zmienny] (6 : 1; 1): Acz to nie mey rozum głowy Wtrácác łie w tákie rozmowy *RejRozpr* D3v; *RejJóz* C6; *RejKup* k5; *RejPos* 303v; Bo ácz to nie moiéy głowy rozmył/ ná tákie rzeczy głębokie [...] łie pułzczác. *RejZwierc* 182; *ActReg* 101; Tá náuká [...] nie ieltci mozgu głowy náłzey *WysKaz* 27; *CzahTr* G2.

»spokojna głowa« (1): Długo tu iuż łpokoyna głowá nie może być *RejWiz* 90.

»szalona głowa; głowa oszalała« (6; 1): *RejJóz* E6; Bo by melánkolia łámá pánowála/ Pewnieby prełtko głowá káżdá ołzálála. *RejWiz* 117v, 28, 49; *RejZwierc* 133v; *GórnDworz* L7v; Nie mądre, mowá gdzie łzalona głowá *RejZwierc* 214v.

»twarda głowa« (1) : Ten twe vczynky y łlowa Włpomienie iak twardłza głowa. *RejKup* g8v.

Szereg: »(ani) rozum i (ani) głowa« [szyk 2 : 1] (3): Ktoremu áni rozum/ áni żadna głowá/ Nie może nigdy łprołtác *RejWiz* 154v; *BiałKat* 93v; *SkarKazSej* 665á.

3. *Głowa jako siedlisko życia; życie; śmierć [konteksty dotyczące śmierci przez ścięcie głowy lub podobne wiążą się blisko ze znac. 1.; w niektórych użyciach dwuznaczność ta jest celowo wykorzystywana]* (364) : Pokuś łlowy/ niź sięgniełz do głowy. *BierEz* S; abi bili rencze y schabłye na przeczyw poganyłkyey głowy y poganiłkyey rancze *LibLeg* 11/166, 11/59; *BielŻyw* 112; *RejFig* Bb7; *BibRadz* 1.Par 12/19; y pierwey twoię głowę vyżrzę ná plácu/ *pro criminali*, á niźlim wiedział ielłiś thy był kiedy ná łwiećie. *OrzRozm* L3v; Głowy teras ták wáżne iáko łby Skopowe *Prot* C; *RejAp* 36v; *HistRzym* 94; *RejPos* 290; tedy mię przypráwićie o gárdło v krolá (*marg*) wł: przyłdźiće głowę moię krolowi. (–) [*condemnabitur caput meum regi*]. *BudBib* Dan 1/10; połpołu s kołpaki głowy im zdeymuie. *PaprPan* Bb2v; *KochWr* 27; *PaprUp* G3; Iuż kto łie dołtał w łódkę Charonowá [...] / zginął z pámićią/ y z głowá. *GórnTroas* 30; Przedał Miłtrzá, vczynił targ o Páńłką głowę *KlonWor* **2, 27.

Frazy: »głowa jest cała, cało uchodzi« (1 : 1): *KochPieś* 28; zówsze ma głowá cało vchodziłá. *WyprPl* A3v.

»cudnie, żadnie [komu] bez głowy« [zartobliwie złośliwa pogrożka] (1 : 1): á z prziflal do niego ieden Senator/ pitaiac iefly cudnie Pořłowi bez Głowi *PaprUp* K4; Zádnie chłopu bez głowy/ wierźmi młody pánie. *GosłCast* 62.

»idzie o głowę« [w tym: komu (4)] = *de capite agitur, capitis res agitur a. est, periclitatur de capite, de vita periculum est* *Mącz* [szyk zmienny] (6): *Mącz* 6a, 37c, 291d, 353c; *RejZwierc* 126v; ktoremu, by nawet Szło o głowę, drobnego pieniążká ná wieki Nie wierzyłbym. *CiekPotr* 73.

»głowa spad(ł)a (a. ma spaść)« [szyk zmienny] (3): Tich nie odstąpie by mi tuż miała łpác głowa. *KochSat* Bv; nie iedná pogánłka od niey [szabli] głowá łpada. *PaprPan* H4v; *SkarŻyw* 162.

Zwroty: »bac się głowy [= o życie]« (1): Zdrowá páni/ ále téz y młodźieniec zdrowy. (-) Chwałá Bogóm: balifmy łie obudwu głowy. *GosłCast* 56.

»głowy bronić« (1): mieczem głowy brónić trzebá. *OrzJan* 58.

»chowác ciepło głowę« = *dbać o własne bezpieczeństwo* [szyk zmienny] (3): *RejRozpr* I; *RejWiz* 192v; Bo tęń kto przekonánego o to przyprawil/ ciepło głowę chowác muři/ ieřć/ pić/ łpác/ w domu twym beřpiecznie niemoże *GórnRozm* I2v.

»o głowę iřć, idący« [w tym: komu, bezpodmiotowo (2)] [o sprawach sądowych groźących karą śmierci] = *capitis accersiri* *Mącz* [szyk zmienny] (3 : 1): Vas, Rękoymia á zwłáfczázá w rzeczy o głowę ydácey. *Mącz* 476a; Non in supplicio crimen meum vertitur, Nie ydzie mi o głowę w tey rzeczy w którei mi winę przed łádem dáya *Mącz* 485d, 2a; A niechłię ćiefzy przykłádem Chriřtułá Páná nářzego/ ktory będąc naniewinnieyřy/ [...] łpřáwował łię w rzeczy ktora łzłá o głowę [*capitis causam... dicebat*] *ModrzBaz* 85v.

»głowy nastawi(a)ć« = *narażać życie* (3): *KochSat* [C2]; Iedni iuż ná Gránicy głowy náłtáwiáią *Prot* B4v; *GórnDworz* Bb7.

»na głowy następować« = *zagroźać życiu* (2): Turecka moc y łzábłá ná głowy wářze náłtępuie *SkarKazSej* 660a, 664a.

»odjąć głowę« = *skazać na śmierć* (1): trzy dźyęze trzy iefłtze dni łá po ktorych Farao odeymye głowę twoię y zawieři cye na łfybienicy *HistJóz* A4v.

»odpowiedác (a. odpowiedzieć) na głowę« = *grozić śmierciq; denunciare periculum vitae, minari mortem, ostentare periculum capitis* *Mącz* (4) : Minatur illi mortem, Odpowieda mu ná głowę/ Odpowieda mu że go chce zábić. *Mącz* 222a, 232b, 254b, 445c.

»głow ostradać« = *poginąć* (1): Wiele zuchwáłych Turkow głow łwych oftradáło *PaprPan* A3v.

»głowy ostrzec« = *uratować własne życie* (1): Głowy oftrzcć bárźiéy grzeczy. *KochPieś* 45.

»głowy pilnować« = *nastawać na życie* (1): Nieprzyiaćiele/ głowy pilnowáli/ A obfifřymi we wřzem łię řławáli *GrabowSet* R2.

»głowá płácić« (1): Krzeřćíanie tho niebożátká głowá płáciłi/ bo zá to mieli żeby ty řzkody bogowie dla chwálcow Iezufowych ná nie przepuřczáli. *BielKron* 288v.

»głowę płacić« = *grozić śmiercią, karą śmierci* (2): Cum orco rationem habere, Wdác fie w taką niprzespieczność [!] która głowę płáci. *Mącz* [267]d; Quaestor [...], Sędzia nád rzeczami które głowę płacă. *Mącz* 336b.

»głowę podać« = *narażać życie, zginąć* [szyk zmienny] (2): Nieprzywiedziecie mię ktemu/ ábych ia Władikom/ Cerncom/ y lekkich ofob rofkázowaniu miał podledz/ y głowę swoię podać, *StryjKron* 195; Przéczzé lye tobie vmrzéc cnotliwemu Niechćiało: kiedyś prze dotkliwą mowę miał podać głowę. *KochTr* 16.

peryfr. »pod kosę [śmierci] głowę podłożyć« = *umrzeć* (1) : iefli kto tu bez łáfki Bożey/ Pod tę kofę okrutną głowę śwą podłoży. *RejWiz* 83.

»głowę pod miecz, pod szablę podłożyć (a. podkładać)« = *narażać życie, ginąć* [szyk zmienny] (1 : 1): á fnadźby lepiej ná káždy dzień tu podłożyć pod miecz głowę swoię zá żywothá swego *RejAp* 162; tak iż głowy swoie poniewolnie pod szablę okrutną pogánfką podkładać mułzą kiedy im każą. *RejZwierc* 188.

»położyć głowę« = *zginąć, umrzeć; niekiedy zarazem: być pochowanym* [szyk zmienny] (7): ony polozily swoye glowi y teras ych niemasz na swiecie *LibLeg* 11/55v, 11/57v; *MiechGlab* 34; iż ia wolę głowę swoię Podle grobow swoich miłych przyiaciół położyć niź w cudzey ziemi. *BielKron* 407; Rychło zá pánem Boiánowfkim/ pan Derfniak położył głowę *Górndworz* Dd8; *SkarŻyw* 51; Y Szuyfki iuż był zábit/ iuż był Hetmánowę Wżyftkę władzą położył/ ále y śwą głowę. *KochJez* A2v; *GrabowSet* B4.

»posiekać głowy« (1): gdyby obey á frogi człowiek przyfzedł nocą do domu twego/ [...] pofiekałby głowy dziatkam twoim przed oczymá twemi *RejZwierc* 256v.

»prosić, żądać, pragnąć głowy [czyjej]; prosić o głowę [czyj]« = *chcieć aby kogoś zabito; petere caput Vulg* [szyk zmienny] (1 : 1 : 1; 2): Ządála tedy głowy Ianá káznodzyeie *BielKron* 137v; pocznie iego prosić/ áby iey raczył thego zá miłtrzá dác/ ktorego w nagłości swey/ głowy prosiła *HistRzym* 13v; *RejPos* 320v, 322v; Szczęście náłzé iefli téż prágnie twoiéy głowy/ Ato iuż tu bédźiefz miał przy twych grób gotowy. *Górntroas* 38; *WujNT Mar* 6/24.

»przynieść głowę« = *oddać się na czyjś łaskę* (1): ya jako slvga przyachalem do yego Czes. m. y przinioflem głowę swoye pod nogy yego. *LibLeg* 10/62.

»na głowę przysięgać« (1): Ani ná głowę twoię bédźiefz przysięgał [*neque per caput tuum iuraveris*]/ ábowiem nie możefz vczynić iednego włofá białym ábo czarnym. *WujNT Matth* 5/37.

»głowę sadzić, dąć (pod miecz)« [*w tym: na co* (1), *za kogo* (1), *iż* (1)] = *ręczyć życiem* (2 : 1): Iam depacisci mortem cupio, I głowę bych ná to rad łádźił. *Mącz* 272b; Dam pod miecz kátu Zán głowę moię *GosłCast* 76, 74.

»stać o głowę« = *nastawać na życie* (1): Petere caput alicuius, Stać komu o głowę/ Chcieć kogo zábyć. *Mącz* 37c.

»stać o głowę« = *oskarżać w sprawie grożącej karą śmierci* (1): Iudicio capitis arcessere, Stać komu o głowę. *Mącz* 14d.

»głowę (ś)tracić, zgubić; głowy stracenie« = (z)ginąć; téż *narażać drugich na śmierć* [szyk zmienny] (3 : 2; 1): tedi ti fgvbyfch swoye glowe y swoych blyznich przyacziol y swoych dzieczy *LibLeg* 11/59;

*March*² Dv; á chcąc vyść głowy ftrácenia/ pływaiąc po morzu/ ćierpiałem potop *HistRzym* 26v, 52v; *PapRPan* Ee4v; każ woznemv wołać/ iłz Vltazanes głowę tráci/ nie przeto áby [...] wczym złem doznán był: ále iłz [...] Boga fię fwego kwoli krolowi záprzeć niechciał. *SkarŻyw* 305.

»głowę [czyj] stracić« = *zabić* (1): *rádza/ áby głowę moię Lub fkrytą zdráda/ lub przez iáwną zbroię Stráciłi SzarzRyt* B.

»o głowę szermować« (1): *Dimicare pro capite, O głowę łzermować. Mącz* 220c.

»uciąć (a. ściąć, a. pościnać, a. poucinać) głowę (a. głowy pl); głowa (jest) ucięta (a. odcięta, a. ścięta); ucięcie głowy« = *praecidere caput, caput amputatum Vulg; amputare caput, praecisum caput Mącz; abscondere caput PolAnt* [szyk zmienny] (59; 10; 1): *Bo zá ty tve śmiałe fłowá/ Wnetćiby wćiętá głowá. BierEz* M3v; *OpecŻyw* 47v, 48; powiadało iż mieli Thatharzy przyłć á głowy polakom pościnać. *MiechGlab* 33, 12; *SeklKat* Y2; *HistAl* B8; *LubPs* hh3v, hh4; *RejWiz* 155v; *Leop* 1.Reg 31/9, 2.*Mach* 1/16; *RejZwierz* 29; *Niechay* mie Bog nie żywi iefliże dziś nie dam ściąć głowy Elizeufzowi [si steterit caput Elisaah] *BibRadz* 4.Reg 6/31, 1.Reg 31/9, *Iudith* 13/9; *BielKron* 21, 63, 113, 113v, 242v (13); *Mącz* 30a, 333a; *HistRzym* 9, 13, 19v, 20v, 35 (11); *RejZwierz* 126, 154v, 201, 264; *BudBib* 1.Reg 31/9, *Iudith* 13/9; *PapRPan* [Hh5]v; słuźnemi kaźniámi áż do wćięcia głowy ma być fkaran [usque ad capitis amputationem afficiendus]. *ModrzBaz* 88v; *SkarŻyw* 131, 147, 187, 189, 305 (12); *StryjKron* 350, 406; *KochSz* A4v; *WerGość* 238; *Phil* E, E4; *OrzJan* 33; *WyprPl* C3v. [Cf znacz. 5. a. *StryjKron* 215].

»głowy umykać« = *ratować się ucieczką* [szyk zmienny] (4): *PapRPan* K2v; *MWilKHist* B4v; *KochSz* B2v; *Będzie* pomniał Mořkwićin/ fwoiey hárdey głowy Iáko częłto vmykał/ iefli chćiał być zdrowy *SapEpit* Bv.

»wziąć głowę, pobrać głowy« = *zabić* (1 : 1): *niewiećież* iż fyn mężoboyce pořłał thu áby wzięto głowę moię [ut auferre faciat caput meum] *BibRadz* 4.Reg 6/32; *Pobierz* wřzytki głowy ludu twego/ á zwieři ie przećiw fłóncu ná fzubienicach/ ktorzy przyczyná fą tych błędow. Y rzekł Moizeřz do Izraelfkich kłiążąt/ zábiy káždy z was fwego bliźniego ktorzy fłużyli Belfegorowi. *BielKron* 43.

»głowę [czyj] zachować« = *darować życie* (1): *Gdzie* yego Cz. m. vřzawřchi pokorę moyę gniew swoy Ceffarřky mnye odpvćzil [...] a głowę moye zachowal *LibLeg* 10/62.

»głowá (za)płácić« = *być skazanym na śmierć; capite luere Mącz* [szyk zmienny] (2): *Mącz* 199d; *Lecz* ná to oná vřtáwá wieczna narodowi ludzkiemu iefł zniebá daná/ áby płácono głowę głowá [caput capite vindicans]. *ModrzBaz* 79v.

»głowy zbyć« = *zginąć* (1): *wolę* tey głowy zbyć/ á niźeli ná tey řtolicy Heretyká ćierpieć. *SkarJedn* 135.

»zwierzać głowy« = *powierzać życie* (1): *Nie* zwierzay drewnu ládá iáko kupiey Y głowy głupiey. *KlonFlis* E4v.

Wyrażenia: »głowa za głowę« = *kara śmierci za zabójstwo* (9): *kto* zabie ma fám być zabyt/ głowa za głowę. *SeklKat* I4, I4, I4v; *Talio*, *Równe* oddánie/ *Równa* záplátá/ *Równa* pomřtá/ *gdy* oko za oko ręká zá rękę/ *głowá* zá *głowę*/ *wedle* zakonu Moyřezowego ydźie. *Mącz* 438d; *GórnRozm* E3 [2 r.], E3v, E4; *SarnStat* 715.

»stracenie (a. utracenie) głowy« [w tym: pod straceniem (a. utraceniem) głowy (3)] = kara śmierci [szyk 3 : 1] (4): capitis accersitur, [...] pozwany ná vtráčenje głowy. *Mącz* 2a; Sub poena capitis. Pod głowey vtráčenim/ pod vtráčenim żywotá. *Mącz* 425a; zákazánie było w rádzie pod ítráčenim głowy/ áby tá rádá [...] niebylá nikomu powiádaná. *HistRzym* 72, 94.

»zguba głowy« = kara śmierci (1): Ale iefli o głowę idzie rzecz/ tedy niezgubá głowy zgołá/ ále zapłátá *fimplex*, y siedzenie w wieży ma bydz íkazano *SarnStat* 1171.

Szeregi: »cześć i głowa« (1): De fama et capite suo agitur. O cześć y o głowę mu idzie. *Mącz* 6a.

»głowa i zdrowie« (1): głowá iego y zdrowie ma bydz ná łáńce náńzýy Królewíkiéy *SarnStat* 408.

W przén (6) : A márníká káżdego lámá złość pobiye/ A iefli chybi głowy/ nie chybi mu ízyie. *RejWiz* 107.

Zwoty: »głowę słuc« (1): Obrázie przez tve ofkárzenie wiele ludzi vmiera/ ofkárzyfzli thy mnie/ flubuię Bogu że ia twą głowę słukę. *HistRzym* 49.

»strzec głowy« (1): Ale y ty Bábylon/ ítrzeż dobrze íwéy głowy *KochPs* 201.

»uciąć głowę« (1): bo tak Iezus mily czyniátz/ kowál miecz na ducha złégo/ aby mu s nim wciął głowę iego *OpecŻyw* 35.

»głowę zakręcić« (1): abífie themu zlemu wtzas zabiezeli/ á głowe zakreciwízi prec zarzucili *PaprUp* K4v.

»głowę zbić« (1): Odpowiedział im obraz rzekąc: [...] Tenći ieft kthory [...] grozi mi głowę zbić. *HistRzym* 49v.

Przen: metonimicznie: *O ludziach zabitych* (22) : A Pan s práwice twoiey/ połamie czáfu gniewu íwego wízytki krole. [...] á potłoczy wiele głów ná zyemi. *RejPos* 231; Głowy niewinne by kápuftę lieką. *RejZwierc* 228, 186v; Z tąd wedla ciebie tyśiác głów poléże *KochPs* 138; Wieleś głów/ páni/ ná íwą dufzę wzięłá? *KochSz* B3v; Szláchetné roty/ których martwé głowy Chowa/ y chowác będzie brzég Bugowy: Sławna śmierć wálzá *KochFrag* 30; ón znáczny wízytkim záłofny vpadek Królá tak męzného niezliczonémi gromádámi głów tureckich nádgrodził. *OrzJan* 120; *SarnStat* 439; Wiele tyśięcy Grymoáldkie pole, Nákrýło piákiem głów w głébokim dole. *KlonKr* E3v; Ná ktorą głuche mury z dumieniem pátrzáły/ Kiedy hárdé zá mieczem głowy táńcowáły. *SapEpit* A4v.

Zwrot: »[ile] głów zabić, zamordowác; pobite (a. z(a)bite) (są) głowy« [szyk zmienny] (4 : 3; 5): *LibMal* 1546/123v; íz dla iedney Sárnny álbo Lániey zámordowál dziefięć głów ludzkich. *BielKron* 355v; *GórnDworz* 17v, Hhv; *RejZwierc* 264; killká głów ieft przedfię Zábitych *KochOdpr* D3; kiedy zbité głowy Niółł po wodzie ízarłatny ítrumiéń Cílfonowy. *KochPs* 125; *KochSz* B3v; *KochPieś* 15; *GórnRozm* Cv; *KmitaSpit* Cv; by [...] y íto głów zábił/ [...] Nie poimay go áz fię z nim práwo przetoczy *SkarKazSej* 701b.

a. *Zabójstwo; teź grzywna za zabójstwo* (151) : *ZapWar* 1505 nr 1999, 1527 nr 2351, 1545 nr 2646 [3 r.]; Amy ynaczey nyemozym wízmierzicz thylko s glowamy y ze krwyé przelanyem *LibLeg* 6/191v; *ComCrac* 16; Item zeznall yfch panu Zadorfkyemu poddanego zabill zrofkazanya theyze panyey llowyeczkyey [...] Alye pothym pany o thą głowá ípanem zadorfkyem ízyą poyednála *LibMal* 1551/166; Kto kogo zábiye broniác dobr álbo poddánych íwych/ táki zábijak [...] zá głowę ma dáć 120 grzywien. *UstPraw* D4, D4 [2 r.], K2 [2 r.]; Iudicium capitis, Sąd o głowę. *Mącz* 37c [*idem* 176c];

Repensum auro caput, Głowá pieniądzmi odkupiona. *Mącz* 289b, 176c; *GórnDworz* Rv; niewiem iefli nie ták głowámi kmiecemi iáko kořtkámi grác chćieli/ ktorzi ie zá dzieięć grzywien ofzácowáli [*haud scio an capitibus plebeiorum tanquam talis ludere voluerint, qui ea denis marcis aestimarunt*] *ModrzBaz* 28; niech to doroczne siedzenie będzie fróźsze niż karánie ná gárdle/ ále to zá głowę śláchecką: á zá głowę chłopką co [*sit iste carcer annus gravior poena capitali, caede hominis nobilis vindicanda, quid autem caede plebeii fiet*]? *ModrzBaz* 80, 27v, 28, 70v, 80 [4 r.]; *ZapKoscier* 1582/34, 1586/63; brát zábije brátá/ [...] Oćiec vbogi opłákawfzy zábitego fyná/ á niechcąc żeby mu y drugi zginął/ vproři fyná trzećiego/ żeby nie pożywał [!]/ y ták oná głowa zginie. *GórnRozm* C4v, Cv, Dv, E2v [3 r.], E4, Hv; A wřzákóž prefcriptia ma iřć o głowę wedle Státutu [*praescriptio de homicidio in robore conservari debet JanStat* 613]. *SarnStat* 609; A chromotá wieczna ná ręce/ nodze y oślepienie oká/ tákże vćięćie nofá ma byđz płáconé/ iáko połowicá głowy *SarnStat* 622, 232 [3 r.], 239 [2 r.], 253, 559 [2 r.], 603 (28).

W charakterystycznych połączeniach: *głowa bracka*,. *chłopska* (3), *kmieca* (3), *ludzka* (2), *oszacowana*, *przyjacielska*, *szlachecka* (11), *żydowska*; *głowy konwikcyja*, *nagrodu* (2), *obwiedzenie*, *popieranie*, *summa*, *szacowanie*; o *głowę artykuł* (3), *czynić (czynienie)* (3), *dawność*, *dowód*, *fołdrować* (2), *inkwizycyja*, *obwinion*, *pojednać się* (2), *popierać* (2), *powołanie* (2), *pozew (pozwany)* (2), *preskrypcyja*, *sąd* (2), *sądzić* (6), *scrutinium*, *wina* (3), *winić*, *winy wyciągać* (2); *za głowę dać* (4), *dosyć uczynić*, *karan(ie)* (2), *(wy)siedzieć (siedzenie)* (3), *wziąć*; *głowę szacować* (2), *zajednać*.

Zwroty: »za głowę wziąć zapłatę, płacić głowę; głowa płacona jest« = *być karanym za zabójstwo*; *caput solvere Modrz* (2 : 1; 1): *ModrzBaz* 27v, 79v; á vmrze [*mężobójca, który dwadzieścia głów zabił*] rozniemogłszy fię w kilká niedziel po zářiędzeniu/ to tę y zá iednę głowę nie wřziął zapłaty *GórnRozm* Cv, Cv.

»głowę zabić; głowa zabita (*a. pobita*); *zabicie głowy*« [*szyk zmienny*] (1; 13; 3): *ZapWar* 1540 nr 2600; *ComCrac* 16; Kto o głowę zabitą po zábiciu nieczyni právem przes trzy látá: tákí niedbálec choćby potym chćiał/ tedy iuz przes dawność niemoże. *UstPraw* G4v; Ten vřtáwił áby duchownym nie był kto głowę zábije *BielKron* 172; *ZapKoscier* 1582/35; poniewáfz tyle nie miał máiętnořci/ żeby wřzyřtkie one zápłacił pobite głowy. *GórnRozm* Cv, F2; gdy kogo o zábicie głowy ná dno do wieże fkażá *SarnStat* 497, 69, 612 [3 r.], 613 [3 r.], 1168, 1171.

»za głowę, głowę (za)płacić (*a. ma być, jest płacono*); *głowa płacona jest* (*a. być ma*); (za)płacenie (*a. płaca, a. zapłata*) *głowy, za głowę*« = *płacić grzywnę za zabójstwo; capitis pretium persolvere, pro capite a. caput solvere, solutionem pro capite impendere JanStat* [*szyk zmienny*] (14 : 13; 6; 15 : 1): *ZapWar* 1505 nr 1999, 1545 nr 2646; *MetrKor* 40/820, 821, 822; *ComCrac* 16; A iefliby go kto zabił/ zapłátá teź zá głowę w dwoy nařob wřęřfza niż zá inną Perřonę/ wedle řtanu iego. *GroicPorz* g4, c4v, r4, 112v; *UstPraw* K2; Ale coź powiedam/ że Sláchćić zabił prořtego człeká/ ktorego głowę trochą piędzy zápłacić wolno y z prává dopuřczono [*cuius caedem paucula pecunia redimi ius fasque est*] *ModrzBaz* 31, 27v; *ZapKoscier* 1582/35; á zwłáfza iź tu y głowę/ y rány piędzmi płácą. *GórnRozm* C4v, B2v, Cv, E2v, E3, E3v [2 r.] (10); podwřřzamy zápłacenie piędźné głowy řzlácheckiéy/ *ad duplum SarnStat* 612; przedřię z máiętnořci iego ma byđz głowá

zápláconá dziećiom/ ábo przyiácielom zábitého. *SarnStat* 1170, 239, 604 [3 r.], 606 [3 r.], 610, 612 [2 r.] (25).

Wyrażenie: »głowa za głowę« = *kara śmierci za zabójstwo* (9): *cf str.* 416.

Szeregi: »głowa a(1)bo (i) rany« = *caput et (aut) vulnera* *Modrz, JanStat* [szyk 6 : 5] (11): za słusna rzecz się im sdalo abi vsthawa korunna thak okolo placzenia iako okolo siedzenia w wiezi na dnie okolo dowodu o głowe i na rani prziiiali *ZapWar* 1545 nr 2646; *MetrKor* 40/822; *ModrzBaz* 71; *GórnRozm* C4v; TEż częstokroć zwykło fie przydawác: iż pozwány o głowę álbo o rány chcąc wyśdź karánia łufzného zá głowę ábo zá rány/ zálie powodowę łronę wielą pozwów zwykli pozywác. *SarnStat* 616, 243, 572, 1168 [2 r.], 1169.

»głowa i szkody« (2): A yełlibi kto zabył, za głową, y zašchkodi ma došlicz vczinicz *MetrKor* 40/822, 40/822.

4. *Miejsce, gdzie spoczywa głowa, zwłaszcza na posłaniu, wezglowie; adclinatorium, anacli(n)terium, frons lecti, pluteus lecti, sponda Cn* [w tym: *pl t* (23)] (35) : tamze łkrzynką zgłow dzieczi yego wyall *LibMal* 1550/151; Potym przyłtapiwłzy do łłupu kthory łtał przy głowach Holoferna/ Ziełá z niego miecz *BibRadz Iudith* 13/8, 1.Reg 26/7; Saul łpał leżąc w obozie/ á ołzczep iego vtkniony wziemi v głowy iego [*ad caput eius*] *BudBib* 1.Reg 26/7, 1.Reg 26/11, 12, 16.

Zwrot: »kłaśc (a. podłóżyć, a. włóżyć) w głowy, pod głowy; włożony pod głowy« [szyk zmienny] (4 : 1; 1): Theż gdy [*magnes*] będzie włożony pod głowy bialey głowie kthora z mężem leży [...] natychmiałt męża będzie przez łen chciała obłapić *FalZioł* IV 56a; ten obyczay był/ że dzieći nye w domach/ ále po polach myedzy zyelki łypyáły/ nic w głowy nye kładąc *GliczKsiąż* E5, E5v; *RejFig* Aa3v; *HistRzym* 77; *ZbyłPrzyg* B4v.

Wyrażenie: »głowa (a. głowy) łóž(k)a, u łóž(k)a« = *caput lecti* *PolAnt* (3 : 2); *PatKaz* III 143; *HistJóz* E3v; *RejPos* 192v; *RejZwierc* 204; pokłonił fie Izraél ku głowam łóžá. *BudBib Gen* 47/31.

Szereg: »głowa (a. głowy) a (i) nogi« = *caput et pedes* *PolAnt, Vulg* (5): *MurzNT Ioann* 20/12; Dla obiczia pobok loza przzi ziemi stuk. 2. [...] Na obiczie wglowach, i w nogach stuk. 2 *WyprKr* 99v, 100; *MWilcHist* H2v; Y vyžrzála dwu ániołow w bieli/ siedzących/ iednego v głowy á drugiego v nog/ kędy ležáło cíáło Iefułowe. *WujNT Ioann* 20/12.

Wyrażenia przyimkowe: »pod głowami« (1): wączek wnoczy pod glowamy na wozye vkradł *LibMal* 1550/156.

»w głowach (a. głowie)« (14): *RejWiz* 65; *WyprKr* 99v, 100; *BibRadz* 1.Reg 26/11, 3.Reg 19/6; piołyn woniác y w głowách go mieć iest bárzo ku łpánium pomocno. *SienLek* 56; płákał w głowach v Pukárzewłkiego fiedzác *GórnDworz* S8v, G3v; *RejZwierc* 204; przyšłifmy do truny [...] y náleżłifmy w niey iáko by dziś á tey godziny łchowane šwięte [...]: á wglowie ich/ tyšmy kšiąłzki náleżłi *SkarŻyw* 566, 161, 566 [2 r.]; *KlonŻal* D2.

5. *Zwierzchnik, przełožony, naczelnik* (w życiu społecznym oraz w religii); *caput* *Vulg, PolAnt, Modrz; dux, princeps* *PolAnt, Cn; procer* *Cn* [zwykle: *Chrystus wobec Košciola i wiernych, pàpiež wobec Košciola, król wobec państwa; rzadziej: Bóg wobec aniołow, Chrystusa, prorokow, šwiata, šwiętych, Chrystus wobec wiary, główny prorok wobec innych prorokow, gospodarz wobec domu, kapłan wobec wiernych, mąž wobec żony, możny ród wobec nosicielei tego samego herbu, naczelnik*

wobec ludu, ojciec wobec rodziny, św. Piotr wobec apostołów, starszy wobec rodu, św. Tomasz wobec doktorów Kościoła, włodarz wobec służby, wojewoda wobec województwa, wódz wobec wojska; użycia w kontekstach, w których Kościół i wierni lub rzeczpospolita i obywatele itp. nazywani są ciałem i członkami (Chrystusowymi) wiążą się blisko ze znaczeniem podstawowym, przy czym konteksty te często przeplatają się przez porównania i analogie z użyciami wyodrębnionymi w znac. 1.] (647) : *SeklKat* M4v, Q, Q2; *Abowim* gdyż wślyftek kołcyoł albo zbor krzełciyáńki yeft yedno cyáło/ ktorego spráwá y żywot wślyftek z páná Kryftulá/ yáko z głowy płynye *KromRozm I* O3, O3v; yednoštáynye fye piánim twym do Agápetá/ papyezá/ yáko do głowy á namyáłtká Pyotra S. vcyekli *KromRozm III* P5v, D5, D6, D8, E6v [2 r.], F5v (10); *Diar* 69; *LubPs* A5; *KrowObr* 12, 12v, 13 [2 r.], 22; *Leop Hebr* 11 arg; *BibRadz Eph* 4/15; *OrzQuin* F3, Y2v; *Prot* C3; Otoż s páná iáko z głowy/ á s flácty/ y s pośpolstvá iáko s członkow/ ftánęłoby cále iedno ciáło *Górndworz* Hh5v; *RejPos* 317v; Iednośc bez iedney głowy zachouaná [!] być niemoże *WujJud* 85 marg; iedno że głowy żadney niemaćie/ wślyfcyście łobie rowni *WujJud* 123v, 22, 85 [2 r.], 93v [2 r.], 123 [4 r.], 123v (22); *WujJudConf* 121v [2 r.], 126; *RejPosRozpr* c; *RejPosWstaw* 143v, [143²]v [2 r.]; zoftáwie ie przełożonemi wáłzemi (marg) Włáinie/ głowámi. (–) [ponam eos in capita vestra (marg) principes vestros (–)]. *BudBib Deut* 1/13; Hezer przednieyfzy (marg) wł: głowá (–)/ Howad-iah wtory *BudBib 1.Par* 12/9, I 97a marg; *CzechRozm* 11v, 153; áby ieden iáko głowá wślytkiem drugim członkom/ coby było napożytecznieyfzego á nałpráwiedliwzego czynić rofkázowáł *ModrzBaz* 24v; Do zbáwienia/ mowi/ y żywotá wiecznego nikt nie przechodzi/ iedno ten ktory ma zá głowę Chryftulá. *SkarJedn* 5; A iefliby iefzctze dwá Papieżowie byli/ [...] iednoścby nigdy mieyfca nie miáłá y ołtać by fię z wiela głow nie mogłá. *SkarJedn* 60; P[á]trz iá[ko] Rzymłki kościół głowá ieft od wictorá Męczenniká názwány *SkarJedn* 124 marg; aby zgłowy iedney namiestniká iego ná ziemi/ błogofłáwieńftwo iego ná członki spadáło. *SkarJedn* 147, A4v, A5v, A6v, 5, 40 [2 r.] (41); *SkarŻyw* 91, 120, 320, 337, 399 [2 r.], 597; íam Carz ledwo w máley družynie vciekl/ [...] drugich po rożnych zagonach fnádnie/ gdy głowá zfánkowáłá/ Ruffacy pogromili *StryjKron* 270, 66; *CzechEp* 62, 117, 168, 169, [406]; ktory wśzędzie we wślytkim piłmie íwoim/ iedyńá/ dołkonáłá/ żywą głowę páná Iezulá Chriřtulá wyftáwia. *NiemObr* 46, 29, 40, 43, 44 [4 r.], 45 [3 r.], 47 [2 r.]; á wśzákoż Vrzędnik/ Włodarz/ głowá/ ten ma wiedzieć/ Dworki doyźrzeć *GostGosp* 116, 124; *KořakSzczęřl* C4v; Piotr iáko głowá, zá wślytkich odpowieda. *WujNT* 414 marg, 440, 447, 610, 625, *Eph* 4/15, *Col* 2/19, *Zzzzz3*; *SarnStat* 153; *KlonKr* A2 [2 r.]; *PowodPr* 2, 4; *VotSzl* A2v [2 r.]; Co dzień wáłdzey krolewłkiey vbywa/ á ludzkiey śmiáłości y nádeťości przybywa. Iákoż głowá mocna być ma? *SkarKazSej* 659b, 672b, 674b, 689a, 693b; *SzarzRyt* C3.

głowa czyja [w tym: cum sb i pron G (259), cum pron poss (71), cum ai (12)] (342): *WróbŻołt* ff3; *RejPs* 186v; bo mąż ieft głowá/ zony íwoiey. *SeklKat* H2v, Kv, Q, Q2v [2 r.]; przed wielkiem zgromáđeniem tych ludzi ktorzy się rozumem i wśzelką inřzá rzeczá/ głowá Chřeścjáńftwá być mięńią *MurzHist* B3; *KromRozm II* t4v; gdy wyrozumyefz/ iż inřlym obyczáyem pan Kryřtus głowá wśłfego kołcyołá/ inřlym Papyeż. *KromRozm III* Mv; A gořpodarz káždy yeft głowá domu/ to yeft/ czeláđzi íwoyey. *KromRozm III* M4v, H2v, L8, L8v, Mv, M3 (20); *Diar* 69; *LubPs* A5, B6v, D4v, E2 [2 r.], F3v marg, P4v, aa3v marg; *GroicPorz* d2v; *KrowObr* 11v [2 r.], 12 [6 r.], 12v, 13 [5 r.], 17v (26); *Leop Ez* 38/3; O zlutuyze fie W. K. zacność á vlecz to chore ciáło/ ktorego íam głowá raczyřz

być *LeszczRzecz* A5v; Bo gdy w tym fląbym łtanie [*wśród kobiet*]/ wždy takie bywały/ Ktore więcej niż gárdłá/ flawy łwey łtrzegály. A což tobie przyłtoi/ gdyżes ty ich głowá/ A ielzche ktemu pięknie/ Rycerzem cie zowá. *RejZwierz* 48; Ale oni nic nie vczyli/ iedno tego/ co im ten był rofkazał będąc głowá Prorokow/ á o kthorym rzeczono/ Thegoż słuchayćie. *BibRadz* I 111b *marg*, 1.*Reg* 15/17, I 333c *marg*, 346, *Ez* 39/1, I 458c *marg* (9); powiádáią oni być Krolá w Polfzce głowá/ ták Duchownego iáko y Swieckiego Stanu. *OrzRozm* D3, T3v; themu był Papież ná odpor y Kárdynali/ mowiąc: [...] Cefarz ielł fyn kościelny/ ále nie pan álbo Miłtrz/ ále my ielłelmy głowá kościelná. *BielKron* 230v; *OrzQuin* F2; *SarnUzn* C6, E4v, E7v; gdyż Pan będąc głowá tych gwiazd włzytkich zówždy wzgardzał bogáctwá á zábáwki łwiátá tego *RejAp* 77, AA6v, 77, 158; Kriřtus zakonu małżeńłkiego głowá. *RejPos* 43 *marg*; gdyż on [*Bóg*] ielł głowá twoiá á tyś członek iego *RejPos* 113, A6, 43 [4 r.], 70v, 109, 110v (17); P. kriřtus [...] ielł w nas iáko w krześciániech tylko/ ktorzy od głowy náłzey dołłáilmy imieniá łobie. *RejPosWiecz*² 92, 94 [2 r.], 94v; *RejPosWiecz*³ 99; *BiałKat* 368v [2 r.]; *GrzegŚm* 42; ktory będąc práwym Piotrá głowy Apolłolłkiej námielłnikiem/ Rzymłką Stolicę trzyma *KuczbKat* 75; *RejZwierc* 178; A což ielł inłzego Pálterz/ iedno głowá trzody łwoiey *WujJud* 123, B6, 58, 59, 73v, 115 (34); *WujJudConf* 116, 122v, 123, 125, 129v, 130; *RejPosRozpr* c; *RejPosWstaw* [110²]; Hadyná fyn Szyzy Reuweńłki głowá Reuweńczyłkow *BudBib* 1.*Par* 7/42, *Num* 1/16, *Iudic* 11/8, 9, 1.*Par* 4/42, 7/40 (10); tedy iuż tego nie rozumie o ániele kthorym łtworzonym ále o łynu Bożym/ ktory ielł głowá ániołow *CzechRozm* 50v; że Máryey głowá był Iozef *CzechRozm* 159, 24, 29, 60v, 61, 65 (14); Tyś [*wojewoda podolski*] ielł głowá zyem Ruskich/ tyś ielł mur tych kráioł *PapřPan* A4v; *KarnNap* Cv, D3 [2 r.], F4v; *ModřBaz* 21v, 32v, 100; wiára Powłzechna/ ktorá włzyłłłkiego łwiátá głowy/ y Káplani Chryřtułowi/ ná tym Świętym y przełławnym Zborze wyználi. *SkarJedn* 301; Wyznawa być głowá włzytkich kołłiołow Papieżá *SkarJedn* 310, 65, 69 [2 r.], 71, 92, 107 (32); Symeon iáko ich głowa y Arcybłłkup idąc zá łwemy owcámi ná onę požádaná łmierć/ mąđremi z piłmá S. y mocnymi łłowy pobudkę im y kázanie czynił *SkarŻyw* 305, 93, 165, 168, 203, 262, 394, 536; Sámych Toporczyłkow/ ktorych łá w Polfzce głowá Tęczyńłcy Grábiowie/ było wten czas łiedłm Chorągwi. *StryjKron* 457; ielł fyn włzytkich głowá. Ale Chriřtułowá głowá Bog. *CzechEp* 250, 26 [2 r.], 42, 62, 73, 76 (23); iż piłmo ł. nigđłziej o dwu głowách zborowych nie mowi *NiemObr* 29; á Błłkup Rzymłki/ podobnoby mułłáł być głowá/ włzytkich inłzych głow názwány/ o iákim *monstrum* do tego czáłu łłychác nie było? *NiemObr* 47, 3, 24, 26, 27, 29 (19); *ReszPrz* 9 [2 r.], 87, 109; *WerGołł* 210; *WerKaz* 287, 289 [3 r.]; *ArtKanc* N18; Z Kxiążęciem Ráđziwilęm w małżeńłtwo włłapiłá. Z Kxiążęciem ktory teraz nawyżłzym Hetmánem/ Woiewodá Wileńłkim ielł przewáżnym Pánem. [...] Głowá/ ozdoba/ domu Ráđziwilowłłkiego. *KołakCath* Bv; *KołakSzczęłł* C4v; dáiąc znác/ iż on [*Piotř*] miał być głowá y twierđzeniem wiáry iego. *WujNT* 68; Stąd dowodzą łektarze/ iż żaden człowieł nie może być głowá kołłiołá. *WujNT* 669; Iáko tedy Saul y Sámuel był głowá łudu Bożego *WujNT* 669; Chriřtus głowá włzelłkiej zwierrchnołłci. *WujNT* Yyyyy3v, 67 [3 r.], 68, 69, 73 [2 r.], 85 (51); *SarnStat* 354, 1094; *SiebRozmyłł* K3v; oláđziłá łię w niebie głowá rodzáiu náłzego/ włzczepiłá łię w Ráiu gornym *SkarKaz* 245a, 208á; *SkarKazSej* 657a, 672b.

głowa komu (9): *BibRadz* I 11b *marg*; Iż mąż ma być głową żenie swoiey/ á głową ma być mężowi Kriřtus. *RejPos* 43; Z synow Perecowych (był) głową wżem hetmanom mięliącą pierwżego. *BudBib* 1.Par 27/3, 2.Reg 23/18; *ReszPrz* 9 [2 r.]; *SkarKazSej* 690a; *ZbylPrzyg* A3v.

głowa nad kim, nad czym (14): *Diar* 46; *KrowObr* 12v; A wżyřtki rzeczy podłóżył pod nogi iego/ á iego dał aby był głową náde wżyřtkim kořciółem *Leop Eph* 1/22; *RejPosWież*² 92; *KuczKat* 75; Tedy wziąłem przełóżone wálze/ męże mądre y bieglę/ y dałem ie głowami nád wami *BudBib Deut* 1/15, *Iudic* 11/11; *CzechRozm* 140v; *KochPs* 25; Iż BOg Oćiec syná fwego dał/ áby był głową náde wżyřtkim kořciółem *ReszPrz* 9; *WujNT Eph* 1 arg, 22; *SkarKaz*)(2, 83b.

głowa w czym (3): poniewałz onego Pan Bog wyłtáwił głową w Kořciele twoim. *WujJud* 85; *SkarJedn* 23; *NiemObr* 43.

W przeciwstawieniu: »głowa ... ogon« (4): Długowieczny y poćciwy then iełt głową [*ipse est caput*]/ á prorok náuczaiący kłámtwá ten iełt ogonem [*ipse est cauda*]. *Leop Is* 9/15, *Is* 9/14; *BibRadz* I 116a *marg*; Vczniu Miftrzá nie vcz/ Láiku Káplaná nie święc: to iełt/ Ty ogonie głową nie bądź *OrzQuin* F2.

W charakterystycznych połączeniach: *głowę mieć* (14), *wyznawać, znać; głową czynić się* (8), *mieć, (na)z(y)wać (się) (nazwany, zwan)* (12), *wyznawać* (6); *głowy pozbyć, trzymać się* (4); *za głowę mieć* (6), *wyznawać* (3), *znać* (2); *głowa anielska, aniołow, antykrystow, apostołska* (2), *apostołow* (15), *Chrystusowa* (4), *chrześcijan, chrześcijaństwa* (5), *ciała* (9), *członkow* (2), *domu* (3), *duchowna, heretykow, hetmanom, jed(y)na* (58), *kościelna, kořciółá (kořciółow)* (113), *nád kořciółem* (5), *w kořciele, krolestwa, księstwa, ludu* (2), *nád ludem, ludzi, łacinnikow, małżonki, męża* (3), *mężowi, mocna, narodu (narodow)* (2), *nád narody* (2), *nauki* (3), *niewiasty* (3), *niewieście, obywatelow, ojcow, osobliwa, pisma, pokolenia, nád pokoleniem, powiatow, praw(dziw)a* (3), *prorokow* (3), *rzeczypospolitej, stworzenia, synom, świata, świecka, (na) święt(sz)a* (2), *trzody, wiary, wiernych* (3), *wierzących, wojska, zacna, zakonu* (4), *zborowa* (4), *zboru* (2), *we zborze, ziem, zmyślona* (2), *zwierzchności* (2), *zwoleńnikow, żenina, żenie* (2), *żony* (8), *żywa* (2); *dwie głowy* (3), *kilkanaście głow, wiele głow* (3); *jedność głowy*.

Zwroty: »dać głową, za głowę; głową, za głowę dany« = *dare caput Vulg* (6 : 1; 1 : 1): *KrowObr* 12v; Ieden też iełt Kořciółá tego řprawcá y rządzcá: Niewidomy Pan Christus/ kthorego Oćiec wieczny dał głową nád wżyřtkim Kořciółem/ który iełt ciało iego *KuczKat* 75; *BudBib Deut* 1/15; *CzechRozm* 176v; *KarnNap* G; *SkarJedn* 65; *CzechEp* 292; *WujNT Eph* 1/22, s. 669.

»głową, głowę, jako głowę posta(no)wić (*a. wystawić*); posta(no)wion(y) głową, za głowę; głowy postanowienie« [*szyk zmienny*] (10 : 4 : 1; 4 : 1; 2): *KromRozm III* M8v, O6v; *Diar* 46; *BibRadz* I 346; zbióřá sie synowie Iudá á synowie Izraellcy řpołu/ á połtáwiá sobie łámi głowę iednę *BielKron* 92v; Iednego wybieraią/ áby przez tho głowy połtánowienie/ przyczyná Odfzczepieńřtwá zgłádzoná byłá *KuczKat* 75; *WujJud* 85, 124v, 154; *WujJudConf* 123; *CzechRozm* 153v; *SkarJedn* 68, 71, 112; tys mię wybáwił/ Y nád ziemłkimi narody głową połtáwił. *KochPs* 25; *NiemObr* 47, 104; *ReszPrz* 87; *WujNT* 390, *Eph* 1 arg; *SkarKaz*)(2).

»głową przełożyć« [szyk zmienny] (3): *Diar* 69; przełożyli go ludzie (oni) nád łobą głową y kfiążęciem [*posuerunt populus eum super se ducem et principem*] *BudBib Iudic* 11/11; *SiebRozmysł* K3v.

»(u)czynić głową« [szyk zmienny] (16): *KromRozm III* M4v; A vczynińz myę łam głową narodu wyernego *LubPs* E2; *KrowObr* 12, 22; *WujJud* 122v *margin*, 123 [2 r.], L17v; *WujJudConf* 123; *CzechRozm* 60v, 140v, 192; *WujNT* 68, 69, 307, 390 [3 r.].

Wyrażenia: »na(j)wyższa głowa« [szyk 2 : 1] (3) : *KrowObr* 12; *NiemObr* 160; Pambasilia – Panowanie przy iednei nawifzei głowie. *Calep* 749b.

»głowa niewidzialna (a. niewidoma)« [szyk 3 : 3] (6): ácz Pan Chriřtus ieřt głową niewidziálną kořciołá fwego/ iednák przedię chce mieć widomą głowę álbo Pářterzá ná řwiećie *WujJud* 122, 121v, 122 [2 r.]; A tu nie mowi Apořtoł S. o głowie tylo niewidomey: ktorá ieřt Pan y Bog nářz Chryřtus Iezus *SkarJedn* 156, 82.

»głowa pierwsza« (1): iuřz był Anthymá Nikomedyřskiego y Piotrá Alexándryřskiego/ Biřkupy řtráćil: rozumieiac gdy głowy pierwřze zginá/ iřz wiará znimi vpářć miáłá *SkarŻyw* 46.

»głowa przedniejsza« = *caput principum* *PolAnt* [szyk 3 : 2] (5): *WujJud* 121v, 122; *BudBib* 1.Par 7/40; *CzechRozm* 52v; Iřz Pan Chriřtus ieřt głową przednieyřzá kořciołá Bořego. *WujNT* 669.

»starsza głowa« (4): *SkarJedn* 29, 158; *SkarŻyw* 304; Kłáde to ná Biřkupy y ná řtářze głowy: Niechay to pohámuie ich rozřádek zdrowy. *KlonWor* 47.

»widzia(1)na (a. widoma) głowa« [szyk 17 : 14] (31): *KromRozm III* M2 *margin*; *KuczbKat* 75; że oproc Páná Chriřtuřá/ kthory ieřt duchowną á niewidziálną przednieyřzá głową/ ma Kořćioł y głowę widziálną zwierzchnią á ćielefną. *WujJud* 121v, 117, 122 [2 r.], 122v, 124, Mm3v; A to řá Heretykowie ktorzy obojgá nie máiá/ ani wiáry/ áni iednořci przy głowie iedney widomey. *SkarJedn* 158, 65, 79, 82, 101, 156; Potrzebá ták owey głowy widziáney/ widziánemu ćiału *NiemObr* 30; przyřzłoby przez widziáną głowę/ rozumieć řtářzego Dozorcę we zborze Korintřkim *NiemObr* 47, 29, 30 [3 r.], 43, 44 [2 r.], 46 [2 r.], 47 [3 r.], 48; *ReszPrz* 9.

»wyższa głowa« (1): ná to przyřwaláć co wyřřze głowy vchwałá *GroicPorz* gv.

Szeregi: »biskup i głowa« [szyk 3 : 1] (4): *SeklWyzn* c2v; áby wykorzenił Cálife s Báldaku/ który ieřt głową y Biřkupem wřzyřkich Sáráćenow. *BielKron* 439; *WujJudConf* 123; *SkarJedn* 339.

»dozorca i głowa« (1): áby on był przednieyřzym między Apořtoły/ á będąć między Apořtoły przednieyřzym / iuřz zá tym y to řzłó/ iřz nád wřzyřkimi wierzącyymi/ zwierzchnim dozorcą/ y głową wřzyřkich wierzącyym/ tu ná tym řwiećie będącyym *NiemObr* 27.

»(ani) fundament, (i, ani, to jest) głowa« [szyk 4 : 3] (7): *NiemObr* 24, 37, 177; że Piotrá miał po łobie vczynić fundámentem/ y głową kořćiołá wřzyřkiego. *WujNT* 307, 67, 68, 390.

»głowa albo (a) gospodarz« [szyk 1 : 1] (2): Gdźyeř to/ iřeby go głową álbo gořpodarzem vczynińz? *KromRozm III* M4v, M4v.

»głowa, (a, i, ani) krol« [szyk 6 : 4] (10): *WróbŻołt* ff4v; czyniac czeřć á chwałę głowie řwey á Krolowi řwemu Kriřtuřowi Pánu *LubPs* B6v, P4v; *KrowObr* 46v; *SarnUzn* E7v; *SkarJedn* 57 [2 r.]; *GórnRozm* M3v; zá czym řpólné Sėymy y Rády mieć záwřdzy máiá pod iednym Królem/ y pod iedną głową. *SarnStat* 1002, 354.

»książę i głowa« = *princeps capitis Vulg, PolAnt; dux et princeps PolAnt; princeps et caput JanStat* [szyk 8 : 6] (14): *Leop Ez* 38/3; Oto inarn z tobą czynić o Gog Książę y głowo Mefech y Tubál. *BibRadz Ez* 39/1; *BudBib Iudic* 11/11; *SkarJedn* 69 [2 r.], D4v; Przetofz tym Doktorem y innymi/ ktore Scholásticos Theologos zowią/ ktorých głowá y iáko książę iest Thomáfz S. bárzo fię Heretykowie brzydzą. *SkarŻyw* 203, 93; *WujNT* 67, 416, 428, 867; *SarnStat* 51, 116.

»mistrz a (i) głowa« (2): *KromRozm III* P5; Gdyż sam Pan náfz/ będąc mistrzem á głowá pífmá wżytkiego/ nic nie czynił bez woley Oycá fwego *RejPos* 70.

»głowa i namiestnik« (2): iedność ciálá tego nie rozdzielnego tárzáć będzie ielli w połufzeńftwie S. pod iedną głowá y namiestnikiem Chryftułowym rozumu fwego nie vkroći *SkarJedn* 156, 65.

»głowa i ociec« (3): *GrzegŚm* 42; ci fynowie iego/ głowy (y) oycowie [*capita patrum (marg) principes (-)*] *BudBib* 1.Par 8/10; Bo ftworzył iednego lámego człowieka/ mężá onego pierwżego/ áby był głowá y oycem wżytkim fynom swoim. *SkarKazSej* 690a.

»głowa i opiekun« (1): ábyś żonę twoię ktorey cię teras Pan Bog głowá y opiekunem dał/ dobrze y pobożnie rządził *KarnNap* G.

»głowa abo (i) opoka« [szyk 1 : 1] (2): *SkarJedn* 65; iáko przy pierwżym poznaniu Pan Iezus Piotrá názwáł głowá ábo opoká *SkarŻyw* 596.

»pan, (i, a) głowa« = *caput et superior JanStat* [szyk 16 : 14] (30): *RejPs* 186v; *RejPos* 137; *GrzegŚm* 42; *RejZwierc* 178; *WujJud* 58,122v; Iákoby on sam wżyftkich zgołá wybránych Bożych [...] nie miał być/ głowá y Pánem/ ták żywych iáko y pomárłych *CzechRozm* 24, 60v, 61, 176v [2 r.], 193v; *SkarŻyw* 259 [2 r.]; áż do oštátecznego proroká fyná swoiego/ ktory iest głowá y Pánem wżech Prorokow *CzechEp* 123, 292, 313, 338, 344, 353, [415]; *NiemObr* 97, 104; Ale około iedného fpólného Páná y iednéy głowy/ tedy fie ták lámí między sobá námówili: Iż iuz tym obiémá Narodóm wiecznémi czáfy ieden Pan fpólnie rofkázowác ma *SarnStat* 1011, 1011, 1020, 1094; *SkarKaz* 83b; *SkarKazSej* 672b; *ZbylPrzyg* A3v.

»papież to jest (jako) głowa« (2): iż bez Papieżá iáko bez głowy żaden práwy Zbor y Synod nigdy nie był *SkarJedn* 212, 161.

»pasterz, (i, a, albo, ani) głowa« [szyk 12 : 11] (23): *KromRozm III* Nv, P6v; *RejPos* 124v; Piotr głowá y Pálterz nád Kofćiołem. *WujJud* 124v marg, 122, 124v [2 r.]; *WujJudConf* 125; *SkarJedn* 22, 42, 58, 63, 79 (9); *SkarŻyw* 168; *CzechEp* [385]; *NiemObr* 48; *WujNT* 69, 390, 669.

»głowa i pierwszy urzędnik« (1): Acz ná wżyftkich fundowány kościoł/ [...] ále ofobliwie y pirwey ná Pietrze iáko ná głowie y pierwżym vrzędniku *SkarKaz* 606b.

»głowa i (a) przełożony« [szyk 5 : 2] (7): *KromRozm III* N8, O6v; *RejPos* 43; *SkarJedn* 364; iż Piotr był po Chriftušie głowá y przełożonym wżyftkich Apoftołow. *WujNT* 73, 390 [2 r.].

»przodek a głowa« (1): á będąc Cepháfem/ to yeft fkálá/ przodek á głowę ápoftolłkyego vrzędu dżyerzał. *KromRozm III* N6.

»głowa a (i) sprawca« [szyk 2 : 1] (3) : we wśyftkyem yákmirz od nyego/ y od głowy á fprawce yego Papyieżá śmyele fye odśfczepyá y ine odćyąga. *KromRozm I* G4v; *KromRozm III* N4; *SkarJedn* 82.

»głowa i starszy« (4): iż Alexándryifki y Antyołki Pátryárchá do tego czáfu zá głowę swoię y ftarżego/ nie Cárogrockiego/ ále Rzymłkiego Papieżá ználi. *SkarJedn* 251, 171, 339; *SkarŻyw* 599.

»głowa, (i) wodz« [szyk 3 : 1] (4): *BibRadz* I 333c marg; *WujJud* 123v; Bo bez wodzá y bez głowj prętko owce zablądzą *SkarJedn* 341; *WujNT* 299.

Wyrażenie przyimkowe: »w głowach« = jako zwierzchnik, na stanowisku zwierzchnika (3): Felatiáh/ y Neháriáh/ y Huzyel/ fynowie Ifzehiego głowami ich (marg) wł. wgłowách (álbo włásniey w głowie) ich/ y my ták mowiemy po polńku. Ci á ci w głowách to ieft/ przednieyfy. (-). *BudBib* 1.Par 4/42.

W *przen* (12) : Ktorzy ftą głową párfzywą/ lámi liebie y infze ludzie ná pothępienie wietzne wiedziecie *KrowObr* 13, 12v, 185; niź fię ták to Wędźidło bez głowy Chriftá páná/ y wodzy fłowá Bożego ná świat wypuściło. *CzechEp* 12, *2v.

głowa czego (7): Princeps terrarum populus Romanus, Głowá wńzech ziem. *Mqcz* 322b; á ten lift tedj był zápieczętowan gdyż Adam (ktory był głowá rozumu/ á ktoremu ołobliwie dano przykazanie) iadł *HistRzym* 75v; Duch wilka onego piekielnego Antychryftá [...] wśzelkiew nie ftworności przyczyną ieft: iáko pierwfzy Apoftátá y miłtrz wśzytkiew pychy y głowá hárdości *SkarJedn* 19, 359; boć Christus żadnego nie potrzebuie Papy do zboru fwoiego. [...] strzeże fię párfzywey, ciála wrzodowátęgo głowy złey, fáłzywey. *CzechEp* [406]; O pláwiączko Sármácka/ Polńkich rzek głowo *RybGęśli* D2 [*idem*] D2v.

Szereg: »głowa i czoło« (1): Wielki rozum kościoła Rzymfkiego/ iáko głowj/ y czoła dofkonáłości Chrześciánfkiey. *SkarJedn* 359.

a. *Prowodyr* (4) : *LibLeg* 11/140v; Lecź oni Bifkupi/ ktorych głowá bili [*lege*: byli] Arryanowie/ [...] Athánázęgo [...] potępili *SkarŻyw* 389; tákże roftyрки Rułkie/ y odrzucenie ich poczęte/ niemoże być ináčzew záhámowane/ ázby pierwey głowá tego wybijánia s posłufzeńtwa náfzego/ to ieft Iaropłká Xiążęciá byłá odcięta *StryjKron* 215.

Wyrażenie przyimkowe: »w głowach« (1): nyekthorzi panowye Samy wglowach *LibLeg* 11/140v.

6. *Jednostka nadrzędna; stolica (miasto, ziemia lub instytucja)* [*nieliczne użycia występujące w kontekstach zawierających również przenośne użycia wyrazów „ciało” i „członek” wiążą się blisko ze znaczeniem podstawowym*] (118) : kościoł fłatańfky [...] nie może być zbawion zadnim obyczaiem/ iefly fię nie przyłączy do głowy prawdziwego kościoła panu chriftułowy y członkam ięgo *SeklKat* Q3; *KromRozm III* N7; KRáiná Northgoieńfka [...]. Thá ma głowę miałto Nurnberg. *BielKron* 289, 112, 180v, 431; ktorzy fię do kościoła S. Rzymfkiego iáko do głowy fwey od odźczępięntwa náwracáli *SkarJedn* 356, 112, 228; My tę ziemię Podláką do iedności nie rozerwánę/ á iáko włafny y prawdziwy członek ku piérwżému á włafnému ciálu á głowie [...] ze wśzytkim y wśzelákim Práwem/ Páńftwem/ y włafnością tę Ziemię Królestwu Polńkiému iáko prawdziwému y włafnému ciálu iéy á głowie/ w fpółeczność/ w część/ w włafność/ y w tytuł Koronny przywracámy *SarnStat* 1038, 1038, 1058 [2 r.], 1059, 1187, 1188 [2 r.].

głowa kogo, czego [= w stosunku do czego: ziemi, ludu, kościoła] [*w tym: z przydawką „wszy(s)tkiego, wszy(s)tkiej, wszej, wszy(s)tkich”*] (31)] (80): w pořzodku Rułi ieft miałto dobrze obronne imieniem Lwow, [...] gdzie ieft głowa Rułkiewy ziemie *MiechGlab* 78; *KromRozm III* O2v; iż Piotr święty łobie w Rzymie Stolec obrał/ w mieście tym/ kthore było głowá wśyftkiewy fwiátá? *KrowObr* 22v; *OrzRozm* Hv; Sámarya byłá głowá dziefiáci narodow Żydowfkich *BielKron* 264v; Perfya/ wielkie fzerokie kroleřthwo/ niegdý głowá wśzytkiewy Azyey *BielKron* 267; Czelniefze miałta ty fą w they

ziemi/ Kortyná/ Cidon/ Gnofus/ Minois głowá páńtwa *BielKron* 273v; Heydbergá miáfto mocne á obronne/ głowá Woiewodftwá Rińkiego *BielKron* 288; Ieft też tám Hámburg głowá Bifkupftwá Hámburkfkiego. *BielKron* 290v; Wrocław głowá Śląska *BielKron* 291v; Drudzy też byli/ kthore chrywicy zwano/ Páńtvo dźierzeli/ gdzie fie Dniepr y Wolhá poczyna/ tych było Smoleńko głowá. *BielKron* 427, 9, 25v, 104, 125, 142 (44); Stolicá Piotrá S. po wżytkim świećie przełożéńtvo máiąc świeći/ y wżytkich kościołow Bożych głowá ieft. *SkarJedn* 120, 105, 120, 138, 151, 167 (16); Oyczyzná iego była Alexándrya Egiptu wżytkiego głowá *SkarŻyw* 388, 318, 321 [2 r.], 536; *StryjKron* 36, 91, 115, 617; *RybGęśli* B3; przenioższy kroleftwo fwe od fámego miáftá Ieruzálem [...] głowý Iudfkiey ziemie/ z ktozey fię było poczęło; aż do Rzymu głowý Pogánow y wżytkiego świátá. *WujNT* 392, 808 [2 r.]; *SarnStat* 1057; *KlonFlis* G.

głowa czego [= *pod jakim względem*] (4): kthoreby Miáfto w ktozey Prowincyey było głównieyfe y przednieyfe/ to ma być głowá Praw innym Miáftheczkom y Wśiam. *GroicPorz* bbv; iż tám ma być głowá duchowieńftwá/ gdzie fię przenioflá głowá świeckiego pánowánia Rzymfkiego *SkarJedn* 174; A iż w Syriiéy była głowá wiáry náłzéy/ támże zrázu pod Syriá zbiáć poczęli. *OrzJan* 27.

głowa czemu (2): *GroicPorz* bbv; iż práwem Bożym kościół Rzymfki innym wżytkim głowá był y wzorem. *SkarJedn* 126.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej (1): miáfto ich było główne Wienna nád rzeká Rodanem/ kthore iednák y dziś ieft głowá Delphinátka. *BielKron* 281v.

W charakterystycznych połączeniach: głowa biskupstwa, cesarstwa (2), *chrześcijaństwa* (3), *jedynowładstwa, kapłaństwa, kościołow (kościola)* (9), *krain, krolestwa* (8), *księstwa* (2), *narodow (narodu)* (3), *owczarnie, państwa* (7), *poganow, wojewodstwa, wszy(s)tkiego świata* (7), *ziemie* (13).

Wyrażenie: »głowa widoma« (1): mátkę wżytkiego Chrześciánftwá/ y głowę wydomá owczárnie twoiey/ prześlawná Piotrá twego ftoлицę Kościół S. Rzymfki/ rácz podnieść á wyfoce włáwić. *SkarJedn* 151.

Szeregi: »głowa i matka« [szyk 2 : 1] (3): Rzymfki kościół [!] bedąż [!] głowá y mátká kościołow/ ma być bez człónkow y bez corek? *SkarJedn* 249, 105, 249.

»głowa i pan« (1): [Konstantyn Wielki] Rzymu ktery bjł głowá y pánem świátá wżytkiego Sylweftrowi y Papieżom [...] poftąpił *SkarJedn* 172.

»głowa i pani« (1): Alarik [...] Rzym Miáfto głowę y Pániá wżytkiego Swiátá wziął y opánował/ Roku 412. *StryjKron* 36.

»głowa i panowanie« (1): á ná ktorjm że mieyfcu męczeńftwo/ powiáda/ wycierpieli? w mieyfcie Rzymfkim/ ktore ma głowę y pánowánie nád narodámi. *SkarJedn* 91.

»pierwsze (a. główne) miasto i głowa« [szyk 2 : 1] (3): To ieft [...] hárdóć Bifkupow Cárogrockich: ktorzy iłz pierwsze miáfto y głowę páńftwá wżytkiego wfcходnego mieli/ pierwzy też być [...] chćieli. *SkarJedn* 190; *SkarŻyw* 536; iż Kijów był y ieft głowá y głównym Miáftem Rułkiéy Ziemi *SarnStat* 1057.

»głowa i przodkowanie« (2): *WujJud* 125v; chociaż iefzcze tey Rzymfkiey głowý y przodkównia iego nie fłycháć nie było. *WujJudConf* 125v.

»głowa i (albo) stolica (a. stolec)« [szyk 2 : 2] (4): między ktoremi [wyspami] iest ieden zacny Zelándia/ w ktorým wiele miał poważnych y zamkow známienitych/ y głowá albo ftolec krolestwa Duńkiego. *BielKron* 292v; Miásto Kijow [...] záłożył/ gdzie potym była głowá y sławná ftolica iedynowładstwa Ruskiego. *StryjKron* 115, 91, 617.

»głowa i zwirzchność« (1): A ná ktorýmże myeyfcu męczeństwo podyęli? Y íam sóbye odpowye: W myefcye Rzymie/ w ktorým fye głowá y zwirzchność narodow náyduye *KromRozm III* O2v.

W przén [czego] (7) : A to ták iżby tám odpoczywáká głowá fwyęobliwości/ gđzye była głowá zabobonow á gđzye kfyążetá pogánow przebywáký/ tábmy kfyążetá kołcyólow myefkáký. *KromRozm III* O3; A ták Grekowie/ gđzye była głowá wfzytkich náuk/ záwždy mieli dziwnie wymyfláne bołzki. *BielKron* 98; Rzym názwał Bábilonią/ pod figurą gdzie pierwey wfzytkiego bálwochwálstwa głowá była *SkarJedn* 86, 91 [2 r.]; Do czego/ pytam/ co mu ná przekázie? zaż mieyfce iákíe fpofobné do woyny? [...] zaż ziemiá Węgieřka/ głowá dóbr oyczyfych korony Polfkiéy: fkarb téy Rzeczypołpolitéy: podporá dorocznéy żywnośći: gumno Królestwa tego dawné? *OrzJan* 85.

a. *Siedziba* [czyja] (3) : pirwey Terfá była głowá krolow Izráelfkich. *BielKron* 84; Roftow Zamek y miáftá głowá Archimedryty/ to iest Arcybifkupá *BielKron* 433, 264v.

7. *Człowiek jako jednostka przeliczeniowa, osoba; caput, homo, persona Cn* (18) : yze iest ich spifanych bunthu thego przez syedmfet glowamy *MetrKor* 61/224; obliczono káždego głowę [ostensae sunt genealogiae eorum ... per capita sua] miánowicie według rodu/ pokolenia/ y podług domow oycow ich *BibRadz Num* 1/18; *BielKron* 97; Decimare legionem Od dziefiący á dziefiący głowę yednę wyyąć albo dziefiątą głowę ná fmięć zdác. *Mącz* 79b; iż rofkazał áby byli popifáni głowami fwemi wfzyfcj narodowie káždy w powiecie swoim *RejPos* 18v; Gdy zliczyř pogłowia fynow Izráelowych (*marg*) Włáfnie/ gdy podyimiesz głowę fynow [cum levabis caput filiorum]. (-) *BudBib Ex* 30/11; Zliczćie [...] wfzytki męřczyzny wedle głow ich [per capita sua]. *BudBib Num* 1/2.

Wyrażenia przyimkowe: »od głowy« (6): bo w zakonie było zákazano/ áby żadne obliczanie niebyło/ iedno áby káždy człowiek od głowy płácił ieden Sykl pánu. *BibRadz I* 183d *marg*; *BielKron* 245v, 261v; *RejZwierc* 39; *StryjKron* 602 *marg*; Capitatio – Pobor od káždei głowi. *Calep* 163b.

»z głowy« (2): *RejPos* 18v; Tedy wezmiesz po piáci Szeklow zgłowy [per caput] *BudBib Num* 3/47.

»na głowę« (1): toć iest chleb wam dáný od Bogá/ zbieraycie po miarce ná káždą głowę *BielKron* 31.

W przén (1) : A tu íe vcz nędzny człowiecze/ iáko mař vydź onego okrutnego poborce czártá fprofnego/ [...] ktory záwždy popifuie głowy tych ktorzy íą w pořlufzeństwie iego *RejPos* 19.

8. *Przedmiot o kształcie kulistym lub zbliżonym do kulistego* (9) :

a. *O kapuście* (4) : Cauliculus, [...] Głowá kápuřtna *Murm* 112 [*idem*] *BartBydg* 25; Caules capitati, Kápuřtá w głowách. *Mącz* 37d; *SienLek* 48v.

b. *O czosnku* (może też 'zqbek') (2) : Takowem obyczaiem czofnek przyprawuy/ odbierz káždą głowę z namnieyfzey fkorci/ kładz go do wody wrzáczey *FalZioł IV* 45d; Czofnek ma głowę białą/ á ogon żielony. *KochFr* 131.

c. *O cukrze* (2) : rzeżą przy ziemi on rogoz cukrowy/ porzeżą ná członki y tłuką/ potym práfuia iáko oley przez pilni/ wárzą ten łok w naczyniu [...] zliędzie sie/ potym ná głowy tworzą *BielKron* 276v; Cukier wgłowách *SienLek* Xv.

d. *Wypukła część maczugi* (1) : Przez macugę ktora ieft skrzywiona od głowy znamionuemy/ iże wżyfcy krolowie y kfiążetá fwieckie przed nálfzą oblicznością będą sie kłaniać. *HistAl* C6.

e. [*Prawdopodobnie kula armatnia*: w bramie tego przygródka [...] 2 włócznie staroświeckie, gławie 2 żelazne *LustrWpol* 66.]

9. *Część wysoko położona* (3) :

a. *Kapitel kolumny* (1) : Epistilium, capitellum, Głowá/ wierfch ná słupie. *Mącz* 424a.

b. *Kroksztyn, tj. wystające na zewnątrz budynku i zwykle ozdobne wykończenie belki stropowej* (1) : Proceres, Paleczne głowy/ gałki álbo kule álbo rogi które z budowania wychodzą. *Mącz* 324a.

c. *Ruchomy zawór upustu w stawie* (1) : A v żłobu niechay będzie Próg ná końcu nie wybity/ to ieft/ v tego kónca/ który obróciłz w Bálztę do Stáwu. Abowiem przed tą Głowá álbo Progiem która będzie zoftáwioná v żłobu/ nie będzie fye moglá wodá z żłobu w Staw wybijać/ ále iuż póydzie żłobem ná dól z ftáwu precz. *Strum* G4v.

10. *Początek* (7) : izali wam z przodku nie powiedziano (*marg*) wł. zgłowy [*a capite (marg) a principio* (—)] (—)? *BudBib Is* 40/21; Co gdyby sie wprzod wżyftko z nimi mowiło y porządnie rozebrało: tożby dopiero zołobná do Pána Iezulá przyftąpić [...]. A ták mniemam żeby y rychley flucháli y fnádniey pozyfkáni być mogli. Ale gdzie sie wprzod od Iezulá Pána pocznie/ tego tám w głowách nie záłożywży: álfci sie ná nim wnetże zgorlfzą *CzechRozm* 70; Obrócił fye wfpák ftrumiéń do głowy. *KochPs* 173, 173.

głowa czemu (2) : A wiołny co napilniey bądź pileń/ boć tho głowá wżytkiemu rokowi. *RejZwierc* 108v; Miefiąc ten v was głowá miefiącom [*Mensis iste vobis caput mensium*]/ y pierwżym będzie miedzy miefiącami *BudBib Ex* 12/2.

Szereg: »głowa i początek« (1): o pierwżym to Pfálmie tylko/ rozumieią: ktory głowá y początkiem kfiąg Dawidowych Pfálmow zowá *CzechEp* 159.

11. *Zasadniczy, podstawowy element* (24) : Prawo od Prawdy y też Spráwiedliwość zowá: Prawdá gruntem oboygú Prawdá ieft y głowá. *KlonWor* 66.

głowa czego (6): To ieft głowá/ nálfá á pan nálfz przez vznánie á pokorę nálfę/ ktora ieft głowá wlfytkich cnot ma być znáidowaná *RejPs* 186v; A to ieft głowá wielkiego błędu/ kto ma nádzyeię w innym bólfzku ręká wczynionym *BielKron* 98; Głowá słowá twego prawdá [*Principium verbi tui veritas*] *BudBib Ps* 118/160; ALe tego wżytkiego głowá ieft [*caput horum omniurn est*]/ áby práwá były popráwione *ModrzBaz* 96v; Temi fię trzemi rzeczámí w iednym cíele Chryftuśowym iednoczem. Iednym Pánem Bogiem y miłtrzem nálfzym/ Iedną fpólná Kátolická wiará/ á iednymi fákramentv/ ktorych Chrzeft ś. głowá ieft y fortá do innych. *SkarJedn* 41; Nawyflzá tych ieft głowá káplánftwo święte/ ná ktorym fą pófpolicie cí/ ktorzy wdziewictwie żyią *SkarŻyw* 457.

Szereg: »głowa i (albo) źródło« (3): Przetoż lepiej ie [*grzechy*] Theologowie głownymi názywaią/ dla tego/ że z nich iáko z głowy y z źródłá iákiego rozliczne wády [...] przyczynę fwoię máią.

LatHar 129; aż tak do głowy/ y prawego źrzodła przydziemy/ to iest/ do łamego Pána Chrystufa
ReszPrz 30, 103.

a. O kamieniu węgielnym (14) :

Wyrażenie: »głowa węgielna (a, węglowa, a. węglowa), u węgła, węglowego kamienia« = *caput anguli PolAnt, Vulg* [szyk 11 : 1] (7 : 3 : 2): Kamień który za nikczemny policzyli cy którzy budowali/ ten się głową (*marg*) na głowę (-) v węgła s siał *MurzNT Matth* 21/42 [wszystkie przykłady przekład tego samego tekstu] *KrowObr* 14v; *BibRadz Matth* 21/42; *CzechEp* 285 [2 r.], 290; *WujNT Matth* 21/42, *Mar* 12/10, *Luc* 20/17, *Act* 4/11, *1.Petr* 2/7.

Szereg: »węgiel a (abo) głowa« (2): Ilé się greckiego textu dotyczy Tento/ nieściaga się na kamień alé abo nawęgiel abo nagłowę *MurzNT* 98v *marg*; Kámyeń on który byli Pánye wślechmogący/ Zárzucili ná łtronę oni buduyący/ Ten łye im mocnym węglem á prawie głową siał *LubPs* aa3v.

12. Rozdział (2) : *Caput* lepak iest słowo łacińskie/ A tak wołałem ie Rozdziałami zwąc/ aczćiby y ná tem nic/ choćbychmy ie z Greki y z Lácinniki głowami zwáli. *BudBib* c2.

Szereg: »rozdział albo głowa« (1): Ono mnieyśza żem Rozdziały álbo głowy [...] po kraioch znaczył. *BudNT przedm* d3.

13. [Nakrycie głowy: Item thenze nowy brath [...] Napierwey ma okazacz płaszcz kropidlny, [...] kaptur o dwu głowach, suknią niewieszią s falthkami *MetrKor* 129/60v (*ekscerpt J. Wiśniewskiego*).]

14. Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej: »świętego Jana głowa« = *Dracunculus vulgaris Schott*. (*Rost*) (1) : tego dijablika albo święthego iana głowy żadny człowiek prze iego ołtre kąlanie niemoże ielć *FalZioł* I 66a.

15. Zestawienia w funkcji n-loc (20) :

»Kozie Głowy, Kozia Głowa« (6 : 1): przed Godi wkozich głowach 6 gálfi vkradl *LibMal* 1546/109v; Biskup Krákowki przykupił kniey Kozyegłowy v Kryłzthyná Kozyegłowskiiego *BielKron* 390.

~ *Zestawienie* (5): *BielKron* 381v; Kryłtyn z Koźiegłów Sądecki *SarnStat* 895; Kryłtyn z Koźiegłowy Sądecki *SarnStat* 958, 991, 1082. ~

a. Tłumaczenia nazw obcych (13) :

Zestawienia: »Biała Głowa« (1): To mieyśce *caput album* nie ma vrodzaiu żadnego/ bo piasiek włzytko/ przeto zową biała głowá *BielKron* 449v.

»Łysa Głowa« (1): wyłsedł ná ono mieyśce/ kthore zową łylą głowá/ á po Zydowłku Golgothá [*in eum qui dicitur Calvariae, locum, hebraice autem Golgotha*] *Leop Ioann* 19/17.

»Miejsce, Gora Trupich Głow« [szyk 8 : 3] (9 : 2) : *MurzNT Matth* 27/33; Y przyłzedłzy ná mieyśce rzeczone Golgotá (to iest wyłóżywłzy trupich głow mieyśce) [*in locum dictum Golgotha, qui est dictus Calvariae locus*] Dáli iemu pić oczet z żołćią zmiefzány. *BudNT Matth* 27/33; Godźieneś P. Iezu Chryłte włelkiey cźci y chwały/ ná Kálwáriylfką trupich głow gorę/ z ciężkim krzyżem/ popędliwie prowadzony. *LatHar* 542, 697, 699, 712, 725; A gdy przyłzli ná mieyśce ktore zowią Trupich głow [*in locum qui vocatur Calvariae*]; tám go vkrzyżowáli *WujNT Luc* 23/33, *Matth* 27/33, *Mar* 15/22, *Ioann* 19/17.

16. n-pers (6) : ftanął gołzpoda v głowi *LibMal* 1543/67v, 1543/67v [3 r.].

Zestawienia (2): Alye matiff Głowa ostrzekl go *LibMal 1543/67v*; Kryłztow Głowá. *PaprPan Pv. 17. n-pr (6)* : Głowá kárczmá. *KlonFlis Hv marg, Hv.*

Zestawienie: »Ośla Głowá« [*nazwa herbu*] (3): Niechże tey Ośley głowy nie pruchnieią żuchy *WisznTr 2*; Ná Herb Połkozá/ alias Ośla głowá. *SzarzRyt D3v, D3v.*

a. *Tłumaczenie nazwy obcej (1)* :

Zestawienie: »Złote Głowy« (1): tamże Tatarzy gdi mimo Kijow iadą zową thy kościoły *Altymbafana*, to ieft złotimi głowami *MiechGlab 6.*

*** *Bez wystarczającego kontekstu (10)* : *OpecŻyw 39*; *Caput. Hõupt Głowá Murm 49*; *Mymer¹ 21*; ilé zaś żydowskiego [*tekstu się dotyczy*] sktorego łá mniéifze słowa wzięté/ iako się tego i zgrammatiki łatwie domyśliem nieściąga się na głowę/ i nie tak pewnie na co inłzého iako na kamień *MurzNT 98v*; *Mqcz 37b, 48a*; *SkarŻyw 596*; *Calep 163a*; *Cephas* po Syryisku kámien ábo skálá, á po Graecku głowá. *WujNT 307 marg, 307.*

*** *Dubia (3)* : Iłczeby nawage przifłto Snaczby barzo sgłowy wyłto [*prawdopodobnie zam. z kłoby*] *RejKup aa6*; O to łwego Márłzałká prozno maćie winić/ Podobno ma nieborak z głowami [*może: głosami*] co czynić. Ziemię tłucze niewinną/ Kiy nie ieden w trzáłki/ Ogłufzą go ná koniec ty zmiefzáne wrzáłki. *Prot C2v*; Ták twa łáłká/ człowieká/ tu ná świećie zdobi/ A w niwecz gniew obraca/ y ná głowę robi. *GrabowSet Ev.*

Synonimy: **3.** *gardło*; **4.** *wezglowie*; **5.** *gospodarz, pan, przełożony, sprawca, starszy, władca, wodz*; **a.** *herst*; **6.** *stolec, stolica*; **7.** *osoba*; **9.** **a.** *gałka, kapitel, makowica, makowka*; **b.** *gałka*; **10.** *początek*; **12.** *kapitulum, kapituła, kaput, rozdział*; **14.** *diablik, kokorzyk, wężownik.*

Cf **BIAŁA GŁOWA, BOLEGLÓW, CZARNOGŁÓW, CZWOROGŁÓWY, [DWOGLÓWY], DWOJGŁÓWY, GŁOWICA, KRZYWOGŁÓW, SREBROGŁÓW, WARTOGŁÓW, WARTOGŁÓWY, WIELKOGŁOWA, WIELKOGŁÓWY, ZŁOTOGŁÓW, ZŁOTOGŁÓWY**

KW